

OĞUZNÂME

(EMSÂL-İ MEHMEDALİ)

XVI.yy.da Yazılmış

TÜRK ATASÖZLERİ KİTABI

Hazırlayan

SAMED ALİZÂDE

Eklerle Yayınlayan

Prof.Dr. ALİ HAYDAR BAYAT

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

İSTANBUL - 1992

Bu eser

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nin yayınıdır.

Her hakkı mahfuzdur.

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nin müsaadesi olmaksızın tamamen, kısmen veya herhangi bir değişiklik yapılarak ıktibas edilemez.

Baskı

ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri Tel: (22) 36 00 51 - ESKİŞEHİR

Haberleşme Adresi

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

P.K.94 34471 Aksaray/İSTANBUL

Tel: 511 10 06 - 511 18 33

Milli Yayın No. : 92-34-Y-0147-97

ISBN : 975-498-057-8

İÇİNDEKİLER

Önsöz	VII-XV
Mürikliyin Sönmeyen Işığı	15-36
Metin	36-103
Sözlük	104-128

SUNUŞ

Azerbaycan'ın kıymetli Türkoloğu Samed Alizade tarafından 1987'de, Petersburg'daki el yazması aslından Türk Dünyasına kazandırılan bu eser, ne yazık ki Türkleri bölen, parçalayan, birbirine düşürüp sömürölmelerine ve soyulmalarına başlıca vasıta olan kril alfabesiyle basılmıştır.

Prof.Dr.Ali Haydar Bayat, Alizâde'nin bu her türlü takdire değer çalışmasını, yeni bir tertiple ve biraz daha işleyerek Türk alfabesi ile bütün Türk dünyasına açtı. Burada Alizâde'ye de Bayat'a da gerçekten minnet ve şükran borçluyuz.

Oğuzname gibi özümüze-töremize aynalık vazifesi gören eserlerden gün ışığına çıkarılacak kim bilir daha neler vardır. Bilinenlerin aktarılması, bilinmeyenlerin bulunması, özüne aslına saygısı olan genç araştırmacılarımızı bekliyor. Kültürü parçalanmış, kültür eserleri yağma edilmiş, başka kültür unsurlarının yanında kendi değerleri horlanmış bir millet hiçbir şey olamaz. Devlet adamları yaptıkları yolla, barajla, fabrikalarla öğrenemezler. Çünkü buradaki rolleri sadece milletin parasını harcamaktır. Yabancı kültür karşısında kendi kültürünü korumak ve geliştirmek için gayret sarfeden, kısaca amansız şekilde süren kültür emperyalizmine karşı barajlar kurabilen ve zafer kazanan devlet adamları öğrenme hakkında sahiptir.

Prof.Dr.Turan Yazgan

ÖNSÖZ

"Atalar sözün dutmuyan yabana atılır"

Türkiye Türkçesinde **Atasözleri** denen, geçmişe doğru gildiğinde **Atalar Sözü** seyrek olarak da **Atalar Sözleri** şeklinde geçen ve Anadolu'nun yöre ağızlarında **Deyişet**, **Ozanlama**; Türkçenin değişik lehçelerinde **Comak**, **Samah**, **Oranlama** (Çuvaş), **Eski söz** (Kazan) **Kart Sözü** (Kırım), **Tabma**, **Ulular Sözü** (Doğu Türkistan), **Nakil** (Türkmen), **Makal**, (Doğu Türkistan'dan Kırım'a kadar), **Darb-ı Mesel**, **Darb-ı Kelâm**, **Emsâl**, **Cümle-i Hikemiye**, **Deme**, **Demece**, **Eskiler Sözü** olarak geçen atasözlerimiz¹, duygu, düşünce ve hayat görüşlerimizin binlerce yıl içinde geçirdiği deneyimlerle kazanılan, halkın yazılı olmayan anayasası gibidir.

Yeri geldikçe kullandığımız kısa, öz fakat mana yüklü atasözlerimiz, sözlü geleneğin bir ürünü olmakla beraber, yazılı abidelerin ortaya çıkmasıyla da edebî metinlerin içinde kullanılmaya başlanmıştır. İlk örneklerini VIII. yüzyılda **Orhun Kitâbeleri**'nde tesbit ettiğimiz² Türk atasözlerine ilâveten, **Köktürk Devri**'den kalma Runik harflerle kağıda geçirilmiş atasözleri listesinde on beş³, **Uygur Devri**'nden de yirmi kadar⁴ atasözü günümüze ulaşmıştır. XI. yüzyıldan itibaren yazılan eserlerde yeri geldikçe atasözlerinin kullanıldığı görülmektedir. Meselâ **Divan-Lügati't-Türk**'de 291⁵, **Kitâb-ı Dedem Korkut**'da 60

1 Aydın Oy, "Ata Sözü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, 1991, ss.44-46.

2 Ahmet Caferoğlu, "Orhun Abidelerinde Atasözleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, C.I Sayı 3, 1930, s.43-46.

3 Osman F. Sertkaya, "Eski Atasözleri Üzerine", *Şükrü Elçin Armağanı* Ankara 1983, s.275-291.

4 Reşit Rahmetli Arat, *Eski Türk Şiiri*, Ankara 1965, s. 272-275; Osman F. Sertkaya, A.g.m.

5 Necib Asım, *Divan- Lügati't-Türk'den Me'hûz Eski Savlar*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1338, 56s; Ferit Birttek, *En Eski Türk Savları*, *Türk Dil Kurumu*, Ankara 1944, 122 s.

kadarı¹ orjinal şekilleriyle tesbit edilmiştir. Bunlardan başka **Kutadgu Bilig**'den² başlayarak günümüze kadarki birçok manzum eserde, divanlarda³, kafiye ve vezin endişesiyle değişikliğe uğratarak kullanılmıştır.

Ayrıca, atasözlerini belli bir düzen içinde (alfabelik veya konularına göre) toplayan kitaplar da XV. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Yazma olarak Türkiye ve Dünya kütüphanelerinde muhafaza edilen bu eserlerin⁴ bir kısmı yayınlanmıştır⁵.

Türk Kültür hayatına kazandırılan bu tip eserlerin sonuncusu, **Leningrad (Petersburg) Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi, El yazmaları Bölümü**'nde esas adı **Kitâb-ı Oğuz-nâme** veya **Emsâl-i Mehmedali** olan, fakat **Emsâl-i Türkî** adıyla kayıtlı (No. 121/58) yazmadır. Varlığı XIX. yüzyıldan itibaren bilinmesine rağmen yakın zamana kadar gün yüzüne çıkarılmayan bu eser, Azerbaycan Türkologlarından **Samed Alizâde** tarafından 1987'de, Baku'da Kiril Harfleri ile önsöz, metin, notlar ve sözlük kısımlarını ihtiva eden 222 sahifelik bir kitap olarak yayınlanmıştır⁶. Önemi ölçüsünde kültür dünyamızda sesini duyuramayan bu eser hakkında şimdiye kadar biri

Türkiye'de¹ diğeri Baku'da² iki tanıtıcı yazı kaleme alınmıştır.

Kapağında **Emsâl-i Mehmedali veya Mecmau'l Mehmedali** yazan el yazmanın birinci sahifesi "**Haza Kitâb-ı Oğuz-nâme**" sözleri ile başlar. Bilindiği gibi **Oğuznâme**, ecdadımız olan Oğuzlar'ın destanî menkıbelerinden, tarihlerinden bahseden eserler olmanın yanında, aynı zamanda günlük yaşayışlarına ait gözlemleri, ahlakî öğütleri, yorumları ihtiva eden az sözle çok şeyi anlatan atasözleri de demektir. XVI. yüzyıl sonlarında istinsah edildiği tahmin edilen Oğuznâme, her sahifede 15 satır ihtiva eden rık'aya meyilli nesih hatla harekeli olarak yazılmıştır. Yazmada mevcut 1863 atasözünün dokuzu Arapça veya Farsça kelâm-ı kibar, otuz kadarı da muhtelif şiirlerden mısraları ihtiva eder. 112 atasözü de **Samed Alizâde** tarafından müstehcenliği veya okunamadığı için noktalarla değiştirilmiştir.

Oğuznâme ile Türkiye'de yayınlanmış atasözlerimize ait eserler üzerinden yaptığımız mukayeseli çalışma sonucu, **Divan-lügati-Türk**'teki 291 atasözünün 15'i (**Tablo I**), **Kit'âb-ı Dedem Kortud**'daki yaklaşık 60 atasözünün 20'sinin (**Tablo II**), **Veled çelebi**'nin yayınladığı XV. yüzyıl sonuna ait atasözleri kitabındaki 698 sözün 193'ü (**Tablo III**), **Güvâhi**'nin **Pend-nâme**'sindeki 475 atasözünün 220'sinin (**Tablo IV**), **Günay kut**'un neşrettiği manzum atasözlerine ait yazmadaki 268 sözün 90'ı (**Tablo V**) ve **Feridun F. Tülbentçi**'nin³ **Dil Kurumu**'nun⁴ yayınladıkları eserlerdeki atasözlerinin yaklaşık 373'ünün müşterek olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. Bir başka deyişle **Oğuznâme**'deki 1863 atasözünün 1180 kadarı diğer atasözlerine ait kitaplarda yoktur.

Yurt dışında Kiril alfabesiyle yayınlanan bu eserden Türkiye'deki araştırmacıların bir kısmının haberdar olmaması, olsa dahi alfabe değişikliği sebebiyle faydalanamayacakları düşün-

- 1 Aydın Oy, "Dede Korkut'a Atasözleri I, II", *Türk Dili*, C. VI, Sayı 61, 65, 1956, s. 39-41, 266-272; Aynı Yazar, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İş Bank. Yayınları, İstanbul 1974, s. 162-165.
- 2 Tuncer Gülensoy, "Kutadgu Bilig'de Hikmetler", *Türk Kültürü*, c.IX, Sayı 98, 1970, s. 89-105.
- 3 Güvâhi, *Pendnâme* (Hz. M. Hengirmen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1983; Aşık S. Levent, *Divan Edebiyatı* 3. Baskı, İstanbul 1980, s. 429-480; *Dehri Delçin Edebiyatımızda Atasözleri I*, Türk Dil Kurumu, İstanbul 1945.
- 4 Teshil adlı Tıp Kitabının içinde, Fatih Kütüphanesi no.3443. *Kitâb-ı Atalar be Fermayed Oğul*, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, 3543/2, v.115b-136a. *Durub-i Emsâl* Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, Süleymaniye Kütüp. Pertev Paşa Bölümü, 614/13, v. 308b, 316a. *Durub-ı Emsâl*, Yeşilzâde Mehmed Salih, Süleymaniye Küt.Yazma Bağışlar Bölümü 290. *Selçuknâme*, Yazıcıolu Ali, içinde *Oğuznâme* başlığı ile atasözleri var. Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kitaplığı 1390. *Hazihi'r-Risâlet min Kelimât-i Oğuznâme el Meşhur bi Atalar sözü*, Berlin Kraliyet Kütüphanesi, Pertsch Kataloğu, C. IV, No 34-1, Berlin 1889, s.65-67. Bibliothèque National, Ancien Foud Turc, No. 237. Daha geniş bilgi için bk. Aydın Oy, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul 1972, s. 355-359.
- 5 *Veled İzbudak, Atalar Sözü*, Türk Dili Kurumu, İstanbul 1936, 82 s. P. N. Boratav, "Quatre ving Quatorze Proverbes Turcs du XVe Siècle Restés Inédits, Orient, Vol. VII, No. 2, Leiden 1954, pp.223-249. Günay Kut, "Atasözleri ve Deyimlere ait Manzum ve Minyatürlü Yazma bir Eser", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık I*, İstanbul 1986, s. 73-112, 199-209.
- 6 *Samed Alizâde, Oğuznâme*, Yazıcı Neşriyat, Baku 1987, 222 s.

- 1 Cevat Hey'et, "Oğuznâme veya Mecmau'l Emsâl-i Mehmet Ali", *Türk Kültürü*, C. XXVI, Sayı307, 1988, s.38-43.
- 2 A.C.Alizâde-S.H. Mehdiyeva, "Folklor İrsimizden", *Edebiyat, Dil, İnceneset*, Sayı Baku 1989, 132-133.
- 3 Feridun F. Tülbentçi, *Türk Atasözleri*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1963.
- 4 Ömer Asım Arsoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II-III*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1971, 1976; *Bölge Ağızlarından Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dili Kurumu, Ankara 1969.

cesiyle **Oğuznâme**'yi Türkiye kültür hayatına kazandırmayı düşündük. Bu amaçla Arap alfabe düzenine göre tasnif edilmiş bulunan atasözlerini, araştırmacılara kolaylık olması için Lâtin alfabe sırasına göre yeniden tasnif ettik. Ayırcaya **Samed Alizâde**'nin hazırladığı lûgat kısmını, başta Tarama ve Derleme sözlüklerinden faydalanarak daha geniş hazırladık. Böylece çok sayıda arkaik kelimeyi ihtiva eden **Oğuznâme**'nin daha kolay anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Samed Alizâde'nin "**Müdrikliyin sönmeyen ışığı**" başlığı altında **Oğuzmane** hakkındaki görüş ve düşüncelerini ihtiva eden kısmı da aynen koyduk. Bundaki esas düşünsemiz metnin önemini yanında yetmiş yılın kalın duvarlarla birbirinden ayrı düşen ve bu arada Türkiye'nin geçirdiği "**Dil devrimine**" rağmen her iki kardeş ülke insanları arasındaki dil birliğini Azerbaycan'ı yeterince tanımayanlara göstermektir.

Bu şekliyle yayınlanan **Oğuznâme**'nin en önemli eksikliği, okuyuşlardaki muhtemel hataları tesbit imkânını sağlayacak faksimilesinin bulunmamasıdır. ileride faksimilesiyle birlikte neşredilirse halk kültürüyle uğraşanlar yanında, dil bilginlerinin de meşguliyet sahasında gireceği şüphesizdir.

Eseri Türk Dünyasına kazandıran muhterem **Samed Alizâde**'ye minnet ve şükranlarımızı sunarken biz de Türk-Azerbaycan kültür ilişkilerine bir nebze aracı olmanın sevincini duyuyoruz.

Prof. Ali Haydar BAYAT

TABLO I

Oğuznâme-Divân-ı Lügati't-Türk'de müşterek atasözleri (İlk sayılar atasözlerinin **Oğuznâme**'deki, ikincisi **DLT**'deki numarasıdır)

221				
72 222	220/74	706/41	1532/124	1794/139
223				
114/125	412/242	783 226	1735/93	
		784		
214/64	619/191	1090/286	1775/251	

TABLO II

Oğuznâme-Kitab-ı Dedem Korkud'daki müşterek atasözleri (Sayılar Atasözlerinin **Oğuznâme**'deki numaralarıdır)

65	89	136	683	986
66	133	137	689	1157
67	134	666	694	1289
82	135	677	789	1624

TABLO III

Oğuznâme-Veled Çelebi neşrindeki müşterek atasözleri
(ilk sayılar atasözlerinin **Oğuznâme**'deki,
ikincisi V. Ç. neşri numaralarıdır)

11/373	285/387	619/240	1539/103
14/426	290/435	620/130	1540/357
18/133	293/29	627/134	1558/476
69/437	312/194	628/70	1559/173
70/30	321/453	635/246	1563/77
72/332	344/53	641/90	1590/680
75/640	350/303	644/16	1591/690
79/322	371/436	656/197	1625/4
80/76	386/95	669/80	1630/346
98/7	393/111	677/136	1636/574
112/19	397/264	690/587	1682/682
114/410	480/201	702/471	1685/159
136/3	414/421	719/275	1693/488
142/174	415/96	736/525	1701/220
157/64	444/57	778/14	1703/110
159/17	482/150	783/389	1707/208
168/171	488/27	789/22	1710/650
169/152	493/385	797/386	1711/109
176/510	495/478	822/633	1728/104
17/85	496/21	842/44	1733/651
187/288	501/382	848/358	1741/573
204/26	506/280	849/23	1742/325
212/480	508/583	850/97	1748/82
214/155	512/207	855/13	1754/646
220/584	515/383	860/331	1763/263
225/320	519/312	869/45	1767/328
226/329	527/170	872/342	1771/384
229/101	558/144	873/42	1772/604
446/430	561/294	893/102	1777/231
250/367	580/349	924/265	1779/248
252/327	588/451	940/266	1795/366
261/67	593/567	969/40	1808/299
271/203	596/242	990/431	1816/8
273/428	598/233	992/247	1817/411
280/620	640/490	993/577	1829/142
283/424	615/393	1013/330	1842/499
			1845/344

TABLO IV

Oğuznâme-Pendnâme'de müşterek atasözleri
(ilk sayılar **Oğuznâme**'deki, ikinciler **Pendnâme**'deki
sözlerinin bulunduğu beyit numaralarıdır.)

12/1179	257/111	482/745	789/919	1091/1062
18/2016	261/694	496/1661	796/750	1158/1509
25/1795	263/2106	501/1747	797/751	1169/2003
36/2000	273/1467	506/695	810/2052	1208/1770
42/117	279/188	508/2005	822/823	1219/2039
57/290	288/680	523/1754	825/1223	1230/1171
72/671	293/1824	527/1791	840/1258	1233/125
73//1822	298/1518	553/212	841/377	1275/2038
74/425	299/623	557/909	842/805	1291//1702
79/815	312/1516	572/1289	849/920	1293/1823
81/2007	343/1275	575/752	854/1777	1301/110
86/1830	344/697	580/1706	855/894	1312/1037
112/1333	350/1113	585/635	857/1749	1324/679
146/596	364/1522	588/1281	860/382	1326/401
152/1233	365/1520	589/1280	863/122	1366/926
159/890	369/1060	619/963	868/1985	1393/2072
164/432	377/1109	620/463	869/461	1395/2111
166/584	385/104	635/1412	872/1703	1413/1456
169/1722	386/1612	641/1511	882/1257	1440/749
174/1772	388/1565	650/1484	891/1181	1442/467
176/600	390/1027	656/1984	893/2053	1457/1459
177/598	392/978	678/1175	897/1117	1466/1704
187/354	393/1108	682/426	907/353	1473/1523
190/2058	399/979	690/1298	969/929	1479/1548
201/114	410/1839	696/441	988/956	1485/2010
205/287	414/1654	700/1528	990/698	1505/53
208/1259	415/115	706/828	992/962	1530/443
213/957	423/1493	718/98	993/400	1532/2040
214/458	429/1522	719/177	1013/21	1539/386
220/406	436/1837	738/105	1050/488	1540/387
224/395	437/1414	752/907	1071/889	1549/839
225/353	444/1413	756/897	1073/1480	1552/1515
226/820	445/1402	783/1895	1076/421	1563/627
229/631	467/2006	786/1112	1090/1264	1565/1894
1580/1765	1652/376	1710/1761	1742/2071	1794/1766
1585/1763	1656/1721	1711/93	1748/1274	1795/1825
1586/551	1685/905	1715/682	1763/455	1798/419
1589/1711	1687/194	1723/702	1766/1738	1821/824
1590/1143	1693/424	1728/840	1767/1724	1829/288
1604/1716	1701/1222	1730/960	1771/430	1840/99
1633/108	1703/392	1773/1771	1777/2042	1845/119
1638/632	1706/388	1741/903	1779/1295	1854/1741

TABLO V

Oğuznâme-Günay Kut'un neşretildiği manzum atasözlerinde müşterek atasözleri.
(İlk sayılar atasözlerinin Oğuznâme, ikinci G.Kut neşri numaralarıdır)

11/1	386/58	700/149	1046/138	1589/91
18/3	388/60	706/53	1050/141	1590/92
70/9	390/59	781/194	1071/150	1591/90
79/1	392/62	782/162	1076/151	1625/246
94/13	399/64	783/161	1233/198	1636/250
120/19	410/67	792/157	1393/211	1701/254
131/23	414/77	794/160	1440/214	1709/255
141/18	416/79	842/170	1442/215	1728/256
177/30	504/102	849/176	1480/216	1733/257
208/32	506/103	853/175	1505/225	1766/258
214/34	508/104	854/181	1506/223	1772/260
242/36	516/106	855/184	1508/224	1815/261
261/38	595/115	857/185	1539/56	1817/263
273/39	598/114	858/178	1540/55	1840/265
274/40	606/117	863/188	1558/239	1853/268
312/45	656/142	868/190	1571/88	1854/267
321/46	687/193	990/129	1571/88	
344/49	688/220	1045/133	1587/93	

MÜDRİKLİYİN SÖNMEYEN İŞİĞİ

*Elyazmalar adamları bir-birine yakınlaştıdır.
Tebietle, incesenette ünsiyet kimi elyazma-
larla tanışlıg da insanın hayatına neciblik ge-
tirir, onu beşeriyettin medeniyet yolundaki
büyük hareketin iştirakçisi edir.*

Akademisyen İ. Y. KRAÇOVSKI

Ereb elifbası ile yazılmış Emsâl-i Mehemmedeli, yahud Mecmeu'l-emsâl-i Mehemmedeli adlı veregleri çohdan saralmış atalar sözü ve derbi-meseller toplusunun birinci sehifesi haza Kitâb-ı Oğuznâme (Bu Oğuznâme Kitabıdır) sözleri ile başlanır. Başlığın herfleri iridir, aydındır. Buradaki Oğuz atalar sözü ve meselleri bir-birinin ardınca düzülmüştür.

Doğrusu ilk defe hemin elyazması ile tanış olarken üreyim az gala dayandı. Sanki giymetli incilerle dolu bir mücrünü salıp-sındıracağımdan gorhdum. Heyretlendirici cehet o deyildi ki, her cümle, her ifâde lingvistik seciyyesi, idebî-tarihî koloriti ile derhal dikgeti çekirdi; heyr! Meni teccüblendiren ulu babalarımızın bu müdrîklik definesinin ümûmi sanbalı, misilsiz elmî-medenî deyeri idi. Onlar eserlerini min illerin zûlmetini yarıp keçmişdi, öz bedîf terâvetini, mezmun sigletini az da olsun itirmemişdi, rûhen me'neviyâtımıza yakın olan mügeddes kelâmları ile yanan, yangısı ile nur saçan şamlar tek bu gün de ömrümüzün me'nâsını ışıqlandırmaya gâdir idi...

Oğuz atalar sözleri ile ilk tanışlığım 1964. ilde oldu. Leningrad Dövlət Üniversitesi'nde e'zamiyetde idim. Şerg Fakültesi'nin kitaphanasında sahlanılan elyazmaları nezerden keç-

rirken diggetimi bir menbe husûsile celb etdi: **Emsâl-i Türk** (elyazma kataloga bu adla düşmüşdü). Hemin âbidenin bütöv foto suretini çiharmag istedim, mümkün olmadı; lâkin nümüneler götürebildim.

Belelikle, eserin başlangıç ve son sahifelerinin fotosu artıg mende idi. İlk araştırmalar gösterdi ki, elyazma Azərbaycan ve Türk folklorunun en gedim kaynaklarındandır, Oğuz Atalar sözü ve derb-i mesellerinden ibâret mecmüedir. Abidenin hem grafik orfografik cehetten, hem de dil husûsiyetlerine göre spestik seviyyesi vardı. Bu münâsibetle dil tarihine aid yazı-larımda nümüneler verdim. Ancak elyazma bütövlükde öyrenil-memiş galdı; çünkü o zaman Orta Esr Azərbaycan yazılı abi-delerinin paleografyası ve imlâ hususiyetleri ile meşguldüm. Diyer terefdən, eserin metni tam elde yoh idi, be'zi meseleler helelik şüpheliydi: göresen abîde tercümedir, yohsa orjinal? Müstegil ve ilkin nüshedir. yahud köçürülmüş variant? O za-manlar atalar sözü nümünelerinin mecmüede fragmental seciyye daşıyıp-daşımaması bârede de heç bir me'lûmâtım yoh idi. Ahı, ister dil, isterse de edebî (Janr, forma) mensûbiyyetine göre garışig elyazmalar az deyildi.

Son illerde Azərbaycan Dövlət Universiteti'nin Türkologiya kafedrasında elmî tedgigat plânına uygun olarak gedim yazılı abîdeler üzre aparılan kompleks iş prosesinde hemin eserle yeniden maraglandım. 1984-cü ilin Yanvar ayında teşebüsüm ve hahişimle kafedranın müdiri merhum Professor Ferhad Zey-nalov Leningrad Dövlət Universiteti'nin baş müellimi Efrasiyab Vekilov'a mektup yazdı, onun vasitesile elyazmanın tam met-nini (Fotosuretini) alıp, tedgigat üçün ihtiyârıma verdi. İndi heyli vaht keçdikten sonra **Emsâl-i Mehemedelli**'nin bibli-ografik, edebî-tarihî ve lîngvistik karakteri hakkında genaetimi bildirmekle, eserin metnini küll halında ohuculara tegdim edi-rem.

Geyd etdiyim kimi, elyazma Leningrad Dövlət Universiteti'-nin Şerg Fakültesi'nin Kitaphanası'nda (elyazmalar Şö'besi: inv. 121/58) mühafize olunur. Titul sahifesinde eserin ve ter-tibci-müellifin adı Ereb elifbası ile cüzi fergle iki defa yazılıp: **Emsâl-i Mehemedeli** ve **Mecmeü'l-emsal-i Mehemedede-**

li buradaca Fransız ve Ereb elifbası ile keçen esrde kitabın sahibi olmuş şehsin de adı gösterilip: **Yevğeni Timayev**. Lâkin ehtimâl ki, Ereb elifbası ile olan geydin müellifi başga adamdır. Sehifenin son terefinde yuharıda herekeli nesh hetti ile "**Yev-ğeni Timayevin kitaplarından**"sözlerinden sonra tarih verilip: 1864. Hemin sözler "**kitaplardan Yevğeni Timayef**" şeklinde aşağıda yazılıp. İkinci geydin altında iki defa **Dal, Sin, dad ve gayn** herfleri tekrar edilip, bu herfler **büyük ebced** hesabı ile yine de 1864 regemini verir. Ahırınıcı sehifede metnin sonundaki **Allahu e'lem bissevab** (Allah daha yahşı bilir) sözlerinin ardınca çepeki şeklide eserin yazılış tarihi, yeri ya-zılma megsedi ve kâtibi barede melûmatlar varsa da, çetin ohunur. Erepe geydde gösterilir ki, kitap Receb ayının 4-cü gününde tamamlandı. Bu geydden sonraki garmag şekilli hett eger tesadüfi çekilmeyipse seyag hetti ile "1000"regemine berâberdir ve altındaki 9 regemi ile birlikte 1009-cu ile işâredir. Hemen Hicrî tarihine esâsen mecmüenin XVI. esrin sonunda, yahud XVII. esrin evvellerinde geleme alındığını (eslinde, baş-ka bir menbeden göçürüldüyünü) güman etmek mümkündür. Yegin ki, bu birinci ve sonuncu köçürülme olmayıp. Çünkü nüshenin özü de kalligrafik ve orfografik hususiyetlerine göre azı bir-iki esr evvelki dövrün tesevvürünü yaradır. Türk dilinde yazılmış daha sonraki geydleri kimse sanki gesden pozmuş, garalamışdır. Böyüdücü şişe vasitesile ancag aşağıdaki söz-ler ohunur: "...*Mekân-ı İskender Çelebi Mehellesi... dövletha-nasında bir kaç gün ârâm üzre iken bu kitabı çalışdırı tegrir eyledik... oldu.*" Göründüyü kimi, pozulan sözler hörmetli şehsin (**dövlethana** hörmetli adamların menziline deyilerdi) adını, kâtibin adını, yahud eserin degig yazılış tarihini bildirir. Her halda, "**bir kaç gün ârâm üzre iken**"ifâdesinden düşünmek olar ki, mecmüenin o zaman ki, nüshesi ya gedimleyine göre tebiî şekilde kôrlanmak, ya da bu veya diger sebebeden mehv olmag tehlikesine me'ruz galıpmış: onu tezelemek, yahud nüsheleri çoğaltmag zerurî imiş.

Kitabın hecmi 78 sehifedir, her sehifede 15 setir yerleşdi-rilip. Metn gara mürekkeble rig'e hett növine meylli neshme köçürölüp. Veregler sehifelenmeyip sehifelerin sıra nömresi

yohdur; Orta esr elyazma kitablarının en'enesine uygun olarag, her sehifenin altında (sol kuşede) növbeti sahifenin birinci sözü yazılıp; ara-sıra kâtibin tegsiri ucundan ohunmayan, anlaşılmaz galan sözler-ifâdeler sehifenin sağında, yahud solunda eyni hetle derkenar şeklinde geyd edilib.

Mecmüedeki nûmûneler klâsik poetika ganûnu ile-Ereb elifbasındaki herflerin sırası ile düzülmüştür: **Elif** herfi (bu herf söz evvelinde Azərbaycan dili saitlerinin hamsına aiddir) ile başlananlar kitabın ilk sehifelerine **ya** herfi ile başlananlar ise son sehifelerine yerleştirilip. Yazı dilinin tarihi prensipleri bahımından kâtip Ereb imlâ üslûbu esas götürüp; ona göre de **cim** herfi **ç** ve **c** sesini, **kaf** herfi ise hem **k**, hem de **g**, üstünde üç nögte goyulupsa, **sağır nun** seslerini bildirir.

Oğuznâme ulu babalarımızın dil ve tefekkür incilerinin sistemli şekilde bize çatdıran, Azərbaycan ve Türk dilleri tarihini muhtelif cehetden öyrenmek işine hidmet edecek çox giymetli yazılı edebî abidedir. Elyazmasının spesitik paleografiyası ve imlâsı vardır. Eslinde, bu **Özüne mahsuslug** bir sıra yazılı abidelere nisbeten **Emsâl-i Mehemedeli**'nin üstünlüyünü gösterir. Tekçe onu demek kifâyetdir ki atalar sözü ve meselerde tebiî olarag Ereb-Fars sözleri azlığı teşkil etdiyi üçün kâtibin işletdiyi herekeler esâsen millî sözlerin ohunuşunu asanlaşdırmag ve degigleştirmek megsedi daşıyır. Onun orjinal yazı mânerası, kalligrafik üslubu olduğunu söz sonunda yazılan **te, gaf, nun dal** herfleri aydın gösterir; bu herfler öz normal ölçü ve grafik şekillerinden heyli ferglidir. Eylazmada soldan birleşmeyen herfler (**Elif, dal, vav, ze, re**) sonraki herflerle, bezen de bir-biri ile bitişdirilerek husûsi tipli ligaturlar yaradır.

Oğuznâme, Kitâb-ı Dedem Korkud'un Dresden nüshesinden sonda rast geldiyim ikinci elyazmadır ki, kâtip cümleleri birbirinden ayırmag üçün ümumileşdirici durgu işâresi kimi kiçik daireciklerden istifâde edir. Amma be'zen durgu işâresinin özü de konkretleşdirilir, şert ve inkâr şekilçili fe'llerden sonra vergül evezine işlenerken daireciyin üstünden mailî hett çekilir; bu işâre, bir növ, müasır elifbamızdaki ö herfini hatırlatır. Mürekkep cümle menzum dildedirse, birinci mısra-cümle ile

onun devamı olan cümle arasında Ereb elifbasındaki tenvin işâresi, yahud riyâziyatda saniye işâresini hatırladan çepeki beraberlik goyulur, Mürekkep sözler ve söz birleşmeleri, üstündeki husûsî ile (Rum regemi ile yazılan 5-V kimi) nezere çarpdırılır.

Şüphe yohdur ki, **Oğuznâme**'de toplanmış atalar sözü ve mesellerin büyük ekseriyyetinin dili tarîhen evvelki dövrlere (IX-XI esrlər) aiddir. Lâkin elimizdeki nüshe, artıg deyildiği kimi, özünden evvelki nüsheden köçürölüp. Bunu abîdenin leksikonundaki en gedim gatla sonraki lugevî gatların ferginden başga bir sıra sözlerin imlâsında kâtibin tereddüdü, bile-bile **seh-ve** yol vermesi de bürûze verir. Ele bil, müsennif, garşısındaki yazılı menbenin telebi ile şüurlu şekilde öz dövrünün yazı normalarından yayınır bu veya diğər sözün konteksdeki me'nâsını tehrif etmemeye çalışır. Metin diggetle araşdırdıgda aydınlaşır ki, bele sözlerin bezisi onun özüne de nâme'lum galıp. Meselen ehtiyaç olmadığı halda, **yed** (yedek, yüyen) sözünün **elif** le yazılması (başga numûnelerde bu sözdeki e saiti fethe ile eks olunup) gösterir ki, kâtip "**Yedi bağılu eşeğin de an**" cümlesinde **yad, yaddaş** mefhumunu da düşünüp **Bege, yeyeyin** söz-formlarındaki şekilçiler de **elif** ile yazılıp. **Elif** herfinin bu cür imlâ vezîfesi **Kitâb-ı, Dede Gorgud**'un Dresden nüshesinde olduğu kimi, yazı-dilinin daha gabakı merhelerinin tezâhürü idi. Düşünmek olar ki, **Oğuznâme**'nin ilkin yazılı nüsheleri Şarkî Türkçe (Haganiyye)- Uygur yazı en'enesi ile yaranıpmış. "**İş bacaranındur**" cümlesinde birinci söz herekesiz **elif** le yazılıp. Sanki kâtip bu sözün **aş, eş** yohsa **iş** olması üzerinde çox fikirleşip, konkret variant seçmekten ehtiyat ederek onun şekil ve me'nâca nece gavramak lâzım olduğunu ohucunun ihtiyârına burahıp. "**Ulu sevilme adam adama gerek olur**" cümlesinde de **sevilme** sözü herekesizdir. Kâtip onun **söyleme** (danışığda: **söleme**) yohsa **sevilme** kimi başa düşmek lâzım olduğunu degig bilmeyip.

"**Bilmeze bulut yüktür**" meselinde de birinci söz kâtibe nâ-me'lum olduğu üçün herekesiz yazılıp. Ona göre de hemin sözü Ereb elifbazındaki grafik şekline esasen **balmez** kimi de ohumag mümkündür. "**Kahal övret beşigi yaturken önerür**"

cümlesinde son sözdeki **kaf** herfi üzerinde üç nöggte yohdur; bele oldugda **ökermek**, **ögermek** kimi ohunan fe'ller me'nâ vermir. Biz neçe yerde bu tipli veziyete rast gelerik ki, bele imlâ uygunsuzluklarını mehanikî yanlışlıg hesab etmek çetindir.

Elyazmada Azərbaycan dilinin tarihî orfografiyası bakımından meraklı sayıla bilecek başka hususiyetler de var. Meselen Ü saitini digər dodaglanan saitlerden ferglendirmek üçün **vav** herfi üzerinde böyük və kiçik hecmli iki **zemme** işâresinden istifâde edilib. Be'zi sözlər orta esrlər yazı gaydalarının (Ereb imlâ üsûlunun) hilâfına setirdən setre köçürülüp: Meselen **denizdeki** sözündə sonuncu heca teze setre köçürüldüyü halda, **varanla** sözündə birinci heca setrin sonunda sahlanılır. Be'zi köməkçi sözlərin (**üçün**) goşması, **kim** bağlayıcısı və **dehi** edatı) ait olduqları sözle bitişik yazıldığına da tesadüf edilir. Terkibində **h** samiti olan Azərbaycan dili sözləri abîdede daha çox **gaf** herfi ilə yazılıp: yığ (yih-), ogu (ohu-), gırg (gırh) və s. Lâkin **gorhu** sözü hem **gah**, hem de **ha** herfi ilə, **yohsul** və **yahşi** sözləri isə hər yerdə **ha** herfi ilə yazılmışdır. Yadda galan fonetik hüsusiyyetlər sırasında a> o ve h> ħ evezlemələrini göstərmək olar. Elyazma üçün aşağıdakı fonetik variantların birinci tərəfləri tebiî alâmetini eks etdirir: yova ~ yava, ħor ~ ħar, ħo ~ ho, ħal ~ hal, ħalva ~ halva, ħazır ~ hazır, ħası ~ hesir.

Şüphe yohdur ki, Oğuz folklorunun en lâkonik nümunələri atalar sözü və mesellər toplanan mecmüə Leningrad Ünversiteti'nin kitabhanasına helə keçən esrdən dahil olmuşdur. Çünki mecmüeni, hər halda, XIX. esrin sonlarında Rus Türkologu V.D. Smirnov görmüş və **Oçerk İstorii Turestkoj literaturı** adlı megalesində, **Oğuznâme**'nin adını çekerek, onun birinci sehifesindeki ilk atalar sözünü nümunə göstərmişdir. (Bah. Vseobşaya İstoriya Literaturı, IV.C,

25-ci burah., SPb, 1892, seh.443) V.D. Gordlevski de **İz İstorii Osmanskoy Poslovitsı i Pogovorki** eserinde, V.D.Smirnov'a istinâden **Oğuznâme** adını ve hemin nümuneni təkrarlamışdır. (bah Z.Elizâde. Azərbaycan atalar sözlərinin heyâtı. Bakı Yazıcı 1985, s. 25). Bes'nece olmuşdur ki **Oğuz-**

nâme bir esrdən artıq müddət erzində elmî dairelərə me'lûm ola ola **nâme'lûm** galmış, neşr ve tedgig edilməmişdir?

Bunun bir neçe sebebi vardır:

1-Görünür, be'zi tedgigatçıların dikgetini elyazmanın kata-logdaki adı yayındırmışdır; çünki XIX. esrin sonlarında Türk, Azərbaycan və Tatar atalar sözlərindən kiçik nümunələr metb-ûatda, yahud elyazma şəklində **Emsâl-i Türkan**, **Emsâl-i E-cem** və **Emsâl-i Tatar** adları ilə tegdim olunurdu. Bu veziy-ette bizim abîdenin orijinallığı o geder da yada düşmezdi.

2-Oğuznâme adı da ohucular üçün teze deyildi. Türk halg-larının ebebî tarihî menbelerinde **Oğuznâme**'lerin (Oğuz Han-'ın tarihî efsanevî şəhsiyyəti haqqında Yazıcıoğlu Ali'nin **Sel-çugnâme**'sindəki **Oğuznâme** parçaları Həzrətm'nin XIV-XV. esrlərə aid **Oğuznâme**'si və s.) hatırladılması tedgigatçılara me'lûm idi. Tebiî, ki ilk bahışdan **Oğuznâme** adı mövcud **Oğuznâme**'lərin hər birini təsevvüre getirirdi.

3-Mövcud elyazmadaki atalar sözləri və meselləri bir gismi loru danışığı dilindən natural şəklində alınmış geyr-i edebî (vul-gar) sözlərə də malikdir. Belke bu cəhət də tedgigatçıları çekin-dire, elyazmanın tedgigine, neşrine maneçilik töredə bilirdi.

4- Nehâyet, çox güman ki, **Oğuznâme** konkret Türkoloji tedgigat objekti olmadığı üçün kölgədə kalmış, bir növ unu-dulmuşdur.

Buna bahmayarag, **Oğuznâme** ideya-mezmun, lingvopoetik nökteyi-nezerindən Türk və Azərbaycan atalar sözü və zerb-i mesellərinin temeli sayılmağa layiq menbelerdendir. Tesâdüfi deyil ki, **Oğuznâme**'dəki be'zi nümunələrə ilk dəfə ya eynilə, ya da cüzi ferglərle **Kitâb-ı Dede Gorgud**'da, XV. esr Türk tarihçisi Yazıcıoğlu Ali'nin **Selçuknâme** eserinde və başa men-belerde rast gəlirik.

Bu gaynaglarda müşâhîde olunan pəremilərin hamısı gör-kemli Dədegorgudşinas alim O.Ş. Gökyay'ın **Dedem Korkud'un Kitabı** (I. Bsk, İstanbul, 1973) adlı böyük hecmli eserinde verilmişdir. (Həmin pəremilər üçün bah: T. İ. Hacıyev, K. N. Vəliyev. Azərbaycan dili Tarihi, Bakı Maarif, 1983, seh: 82-83; 86-89).

O.Ş.Gökyay Dede Gorgud'un şahsiyetinden bahs ederken XV-XVI. esrlere ait **Hazihi'r-risâleti min kelimât-i Oğuznâme el-meşhur bi-atalar sözü** adlı mecmûeni hatırladır ve geyd edir ki, topluda Dede Gorgud adına çıkarılan nümûneler (meseller) vardır. O gösterir ki Alman şerğşünası Ditsin 1889. cu ilde neşr etdirdiyi dört yüz atalar sözünden 75-i Dede Gorgud'a aiddir. (Seh. CXXIX). Hemin nümûnelerin bir necesi bizim **Oğuznâme**'de de eks olunmuşdur.

Edebî-tarihî vârislik elâgesi bakımından **Oğuznâme** (elece de onun ilk elyazması) Yazıcıoğlu'nun eserinden Ditsin neşr etdirdiyi nümûnelerin götürüldüyü mecmûeden, hetta Kitâb-ı Dede Gorgud'un elyazma nümûnelerinden daha gedim olmalı idi. Çünkü bu menbelerde rast gelinecek paremik vâhîdler bütövün-küllün (burada **Oğuznâme**'nin) cüzi hisseleridir. Herçend **Oğuznâme**'nin özünde de geleme alındığı dövrün, yahud dövrlerin yazılı edebiyâtından gelme kelâmlar, tebdil yolu ile ifâde olunan fikirler, hikmetli sözler ve ibâreler yoh deyil; lâkin belederi çoh azdır. Ona göre de getiyyen ele düşünmek olmaz ki, **Oğuznâme** yazılı edebiyâtın meyvesidir ve ondaki atalar sözleri mühtelif dövrelere Azerbaycan, elece de Türk dillerinde yaranmış yazılı bedîî eserlerden seçmelerdir!

Çoh maraglı, belke de ganûna uygundur ki, **Kitâb-ı Dede Gorgud** ve **Oğuznâme** üçün müşterek olan bir neçe nümûne tamamilen tekrardır, mezmunca bir birinin eynidir. Mes.: "**Allah Allah demeyince işler önmez**", "**Gonşu hakkı- Tanrı hakkı**", "**Garavaşa don geyirsen, gadın olmaz**", "**Gadir Tanrı vermeyince er bayımaz**", "**Gara eşeke yular ursan gatır olmaz**", "**Güyegü oğul olmaz**", "**Kül depe olmaz**", "**Yapa-yapa garlar yağsa, yaza galmaz**" v.s.

Ditsin neşr etdiyi nümûnelerin kâtibi ise bir geder başka yolda getmişdir. **Oğuznâme**'deki paremillerle (cemi 25 nümûne) yer verirken nesrle olanları eynile tekrarlayarak, müeyyen elâveler de etmiş, menzûm seslenenleri ise poetik strüktürünü deyişmeye, dil ve üslûbça **tamamlamağa** çalışmışdır. Mes., **Atalar sözünü tutmayan yabana atılır, ahiretde tamu ehline gatılır; Helayige ton geyürsen gadın olmaz, çalıyla gohar diken odun olmaz; Dövlengece günde (?) toğsan (?) toğan**

olmaz. Gülbeşeker içinde soğan olmaz v.s. Oğuznâme'de hemin nümûnelerin ikinci misrâları yohdur. Aydın görülür ki, anonim kâtip imitasyaya, üslûbî teglide yol vermiş, paremik parodiyalar yaratmışdır. Ola biler ki, müellifin eline **Oğuznâme**'den perakende şekille ancag be'zi sehifeler ve yahud başka menbe vasitesile bir neçe nümûne keçmiştir. Çünkü geyd olunan me'lum nümûnelerde **garavaş** sözünün **heâyig sözü ile evezlenmesi** "**künde tahsan**" ifadesini **günde toğsan** kimi ohuyup,, kontekstde anlaşılmağı yaratması tesadüfi sayılmamalıdır.

Erzurum Üniversitesi'nin profesoru Ali Yavuz Akpınar'ın tedgigatında gösterilir ki, XVII. esrin sonu-XVIII. esrin evvellerinde Abbasgulu Maragayî tarafından tertib olunmuş **Emsâl-i Türkân**-kitabında 1400 e geder atalar sözü ve mesel vardır. (Edebiyyat ve İncesenet Gezeti 6.1. 1984). İlk müşâhîde ve müğâyiselerden aydınlaşır ki, A. Maragayî'nin eseri Mehemedeli **Oğuznâme**'sinden sonra ve daha münteser şekilde tertip edilmiş, be'zi sözler, ifadeler öz dövrü üçün müasirleştirilmiştir; bunu gezete verilen nümûnelerden de görmek mümkündür.

Türkiye'nin kitabhana ve müzelerinde XVII-XVIII. esrlerden itibâren mühtelif seviyyede tertib olunmuş atalar sözü ve meseller mecmûelerinin elyazma nüshelerinin sahlandığı me'lûmdur. Hemin mecmûeler bizim günlerde kifâyet geder öyrenilmiş, Türk paremilerinin mükemmel neşr varyantları meydana çıkmıştır. Bunların sırasında Aydın Oy'un "**Tarih Boyunca Türk Ata Sözleri**" (İstanbul 1972), E. Kemâl Eyyüboğlu'nun "**On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde ata sözleri ve deyimler**" (I. kitab, İstanbul, 1973) ve Bolgaristan'ın **Narodna Prosveta** neşriyatı tarafından burahılmış **Türk Ata Sözleri** (Sofiya, 1965) kitapları hüsusiye ferglenir.

E.K. Eyyüboğlu öz kitabında Türk Atalar sözlerinin XIII. esrden beri me'lûm olan 140 a geder menbeyini hatırlatmışdır (seh. XLV-XL-VIII). Hemin elyazmalar ve onların kâtibleri, tertipçileri sırasında **Oğuznâme** ve **Mehemedeli**, adı yohdur. Lâkin müellifin Türk şairlerinin eserlerinden seçip nümayiş etdirdiyi misalların cüzi hissesi ya eyniyle, ya da küçük ferglerle **Oğuznâme**'deki nümûnelerdendir. Ehemmiyetli cehet odur ki

hemin nümûneleri şe'r diline getiren şairler, esasen, XIV-XVI. esrlerde yaşayanlardır. Mes.:

Düşünde aç olan tavuk görür ol
Tahıl bazarında yügürür ol.

(Mehmed, XIV. esr)

Dirilme bilmedigin işde çabuk,
Sor, utanma ki, bilmeze bulut yük.

(Güvahî, XVI esr)

Çeken baş hor olur bu yolda yoldaş,
Tonuz gütdürür ıssına yavuz baş.

(Güvahî)

Zadar itmesine var mı gümanın,
Basıcak kuyruğun uyur yılanın.

(Güvahî)

Göresin assılar sebr et ziyansız,
Bulur tanrısın isteyen gümansız.

(Güvahî)

Bu söynük könlüne bir hubi sevdır,
Ki odsuz ev, billürsin, kutsuz evdir.

(Suzî Çelebi, XVI esr)

Sonuncu nümûnenin müellifi **odsuz** mefhum-atributundan çırhş nögtesi kimi senetkârlıgla istifâde ederek bedîî dil ve mezmunça marağlı bir beyt yaratmış, orjinal poetik fikir söylemiştir: “Bu sönük (yahud soyug) könlüne bir güzel sevdır ki, odsuz (ocagsız) eve “bedbeht, uğursuz ev” deyildiğini bilirsen. Beyt gözeldir ve orta esr şairi ile mübâhise etmeye tarihî me'nevî hakgımız yohdur. Amma, mence, hetaya yol verilip: **odsuz** ve **udsuz** sözleri ereb elifbası ile aynı şekilde yazılır; esli **utsuz** olan **udsuz** sözü (abır-heya me'nasında) **gutsuz** sözü ile daha mükemmel ve müveffeg gafiyedir. Bu variant esas götürüldükte atalar sözünün bedîî içtimaî, etik-felsefî me'nâsı daha güdretli görünür. Hemin atalar sözü ile **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un tarihî tecrübe nümûnesi de bağlanır: **Goy mene utsuz gelin** deyince, **gedemi gutsuz gelin** desinler.

Oğuznâme'deki “aç kiminle gerekse savaşı”, “Ağır basar, yeyni galhar”, “Musa için İsa'yı gınamazlar”, “Oğlu-gızı olmayan övretten eski hesir yegdir” kimi nümûneler E. K. Eyyüboğlu'nun tertip ettiği kitabda tekrar olunur.

Müşâhide gösterir ki, **Oğuznâme**'de toplanmış atalar sözü ve mesellerin heyli hissesi hele de unutulmayıp: min iller keçse de Azerbaycan ve Türk halglarının şûûrunda, hâfizesinde yaşamagdadır. Buna bahmayarag, bir sıra paramik vâhidlerde leksik-semantik ve grammatik deyişiklikler baş vermiş, söz artımı, yahud ihtisârlar olmuş, esas metleb, gâye ve mezmun ise sabit galmışdır. Eyni atalar sözü ve meselin varyantlarında mezmun fergi yaranıpsa, bunun sebebi etnik tefekkür deyil, dilin (nitgin) ferdileşmesi ve müeyyen derecede differansiyal-tarihî inkişâf yolu geçmesidir. Meselen **Oğuznâme**'deki be'zi nümûneleri **Türk ata sözleri** (Sofia, 1965) kitabındaki paralel vahidlerle mûgâyiseli nezerden keçirek (birinci sıradaki nümûneler **Oğuznâme**'den-dir):

- 1- Aç esner, aşig gerinür- Ac esner, tok gerinir (s. 10).
- 2- Ağlama ölü için, ağlağıl deli için- Ağlama ölü için, ağla diri için (s. 13).
- 3- Ala garğadan alımın olsun, alımazsam, ölümüm olsun- Ala gargada hakkım olsun, alamazsam, gözümü oysun (s. 16).
- 4- Az söyle, uz söyle-Az, söyle-öz söyle (s.24).
- 5- Ele uyan övretin boşar- El ağzına bahan karısını çabuk boşar (s.55).
- 6- İssin ağırlayan itine kemik verer-İti vururgen sahibinin hatırını aramalı (s. 89).
- 7- Yalnız Bağdad'dan döner -Yalnız hesap Bağdad'dan döner (s. 133).
- 8- Uyur yılanın guyrığın basma- Yatan yılanın kuyruğuna basma (s.133)

- 9- Yılan ne denli egri böğri yürürse, ini gapusuna gelicek
toğrulur-Yılan egri-büğü gider, delige doğru gider (s. 134)
- 10- Yol bilmezsen yola get-Yola bilmezsen, yola get
(s.135).
- 11- Yuvalanan taş yosun yapışmaz -Yuvarlanan taş yosun
tutmaz (s. 135).
- 12- Yüzine bag, andan süd um- Yüzüne bak da, sütü öyle sağ
(s. 136)

Atalar sözleri bugünkü ohucuya ne verir, her bir paremik vâhidin en giymetli ceheti nedendir: Yiğcamlığında mı, nesihâtâ-mîz ruhunda, obrazlılığında, ahenginde mi veya derin içtimaî-felsefî mezmûnunda mı? Elbette, bu husûsiyetlerin ideal ve-detinde!

Hatta biz atalar sözlerine su çörek, udduğumuz havatek o geder vermiş etmiş ki, az gala, onları adileştirmişik: Gündelik meişet nitgimizde de elmi tedifatlarda da. Bu, esl mö'-cizedir ki, **atasız-anasız** doğulan her bir paremik vahid uzun mesâfeler dolambaç yollar keçip, ecdadımızın canlı sesini, nefesini, gâh hakbin, gâh da bedbin ehvâl-i ruhiyesini, tecrübeden çıkmış öyüd nesihetini, müzeffer derrâkesini tarihin garanlığı girdabından çıkarıp bize çatdırır. Doğrudan da atalar sözü bütün sözlerden uludur, cümle migyaslı, traktat sigletli sözdür; her bir atalar sözünde bir kitablî fikir, me'lûmât hezînesi vardır.

Düzlüyü, serrastlığı, aydınlığı, emosyonallığı, lakonizmi ve bedîf te'sir gücü ile atalar sözüne beraber tululası söz hanı? Min illik zülmetin söndüre bilmediyi bu idrak gıgılcımları herkesin yaddaşında hermiş güneş geder heraretili, su kimi heyâtidir.

Halgın müşâhidelerini, tesevvür ve tefekkür terzini, canlı mentigini hifz eleyen atalar sözü sıhılmış yaydır: Onun esl enerjisi, te'sir güvvesi nitg megamında, konkret zamanı, şerait dahilinde bilinir. Bu halda her bir paremik vahid eyrini doğrayan gılınca, zülmeti dağıdan işığa, yahud dertlere şefa veren melheme çevrilir.

Atalar sözü köhnelmir-sönmür, geddikçe cilâlanıp halgın fikir-zekâ göylerinde ulduz kimi parlayır. Zamanların ve nesillerin mühtelif içtimaî formasiyaların ağır sınağlarında şerefle geç-diye için bu müdrilik defineleri ömrün, leyâgatin, dostluğun, mehebbetin, düşmene nifretin, ümümiyetle, bütün heyâtî hâdiselerin, bütün beşeri hegiletlerin esl me'yârı, degig mehek daşı olur.

Atalar sözü halgın eglî birliyin tentenesi, parlag tezâhürdür. Halgın zehnî inkişâf seviyyesini, fitrî iste'dâdını, estetik duyumdaki zerifliyi büruze veren esas amildir. Her bir paremik vâhid neçe-neçe yüzillikler arhasından bugünümüze uzanan ince teller kimi gerilmiştir; ani titreyişden, hefif bir temasdan mensub olduğu halgın taleyi, maddî-ma'nevî güzêrânı bârede saysız-hesapsız hekâyetler söylemeye gâdirdir.

Atalar sözü halgın tarihe, tarihin de halga verdiyi ibret dersinin hamı terefinden gebul ve tesdik edilen ele neticesidir ki, düzlüyüne ve degigliyiye şüphe yeri yohdur. Paremik vâhid, birinci nöbede, öz edaletli ruhu ile şûûrlara hakimdir. Onun aksiyomatik seciye daşınması hökm seviyyesinde ifâde olunan mentigi fikrin büyük ümümileştiricilik güvvesi ile elâgedardır. Bu **ümümileştirme** mühtelif nesiller terefinden aparılmış, metlebin-mezmûnun aydın ve serrast ifâde seviyyesine göre en son hedde çatmış, kristallaşmış ümümileştirmedir.

Atalar sözü tımsalında halg öz zekâsının ve dilinin ülviyetine, keserine sığınmıştır; her kelâm bir növ **tabudur**; istenilen gümandan, sualdan azaddır; her fikri, her etik-ehlâgî tövsiyesi derin dahilî gebul olunan pozulmaz gânundur. Çünkü halg ezel-binâdan öz atalar sözlerini yazılmamış mügeddes kitabın ayeleri tek gavramıştır.

Bütün bu mülâhizelere **Oğuznâme**'deki nümûneler de be-raet gazandırır. **Oğuznâme**'nin elyazmasını gurup ve mehebbet hissi ile ohuyursan, ahırinci sahifenin pozulmuş setirlerini görende ise keder ve teessüfle düşünürsen ki, elyazmasını şûûrlu şekilde tezeleyip gelecek için hediye hazırlayan kâtip öz adını, eserin yazılış tarihini ve yerini pozmazdı. Yeğin ki bele **günaha** mecmûenin ne ilk, ne son sahibi batardı. Amma bu da hegigettir ki, son setirleri pozan adam sıravî ohucu deyil, ziyâlî-şergşünasdır; o her kimdirse, şovinizm esiridir .

Ona göre de öz gedimlik faktı ile Mısır piramidası kimi ucalan yazılı abîde qarşısında gorhuya düşmüş, cinâyetkâr barmağını işe salmışdır. Me'lûmdur ki, folklor yaradıcılığının gedimliyi, erken orta esrlerdeki yazıda tesbit olunması onu hasile getiren halgın da tarihî keçmiş, dil ve tefekkürün gedimliyi, erken orta esrlerdeki bedîî gudreti hakkında inkâr edilemez subutdur.

Oğuznâme'nin metn terkibi mütleg me'nâda yekcins deyil. Gösterildiği gibi, elyazmanın ehâte etdiyi, paremik vâhidler içerisinde az mîqdarda ganadlı ifâdeler, aforizmler, ibâreler, yazılı edebiyattan alınmış nümûneler de var. Dilcilik ve folklorşünaslıq plânında bunların be'zisi çetin şerhe gelir, ye'ni ne megsedle, hansı münâsibetle yarandığı, hansı menşe ve menbeden geldiği nâme'lüm galır. Bele nümûneleri muasır tefekkürle gavrayıb me'nâlandırmag doğru olmaz. Hegigeten de, aşağıdaki nümûnelerin hansı konkret inam ve anlamı, etik-içtimaî mezmûnu ifâde etdiyini söylemek çetindir: **"İki ganat, bir guyrug, ana dehi yel buyrug", "Andıran anıq; gurbağa tanıq", "İsmigda iş var, iki elinde taş var", "Uzun olan sıırıq kibi, ekşi olur gorug kibi", "İn dinlen, bin dinlen", "Ayıq-oyug, delü-tolu", "Aftan olsun, oftan olsun", "Toguz gaftan, bir kürk, toguz şerlü bir Türk", "Güvvetlü-gollu golunla, gopuz gılınla", "Gelme- gelme; getme-getme", "Yavaş oğlan, has oğlan", "igid, sen başın gazana" v.s.**

Yazılı edebiyatdan alınmış nümûnelere gelince, onların hem elyazmaya dahil olması edebî ve tarihî cehetden esaslıdır. Bu kiçik fragmentlerin (30 a geder nümûne) poetik- didaktik ruhu ve mezmunu Yunis Emre, Aşıq Paşa, Gadi Burhâneddin ve Nesmî kimi şairlerin poeziyasını hadırladır. Tarih e'tibariyle XVI. esri addamır. Görünür, kâtib (Yahud kâtipler) özünün ve müâsirlerinin yaddaşında galan, adeten, danışıqda derb-i meselen kimi işledilen hikmetli menzum parçaları halg meselleri sırasına elâve etmeyi megsede uygun bilmişdir.

Mes.;

- 1- Cehan içinde her eşya sebebedir, sebebsiz nesne yogdur, bu ecebdir?

- 2- Çünkü öğrendin farsî, getdi dinin yarisi, çünkü öğrendin erebî, getdi dinin herebi.
3- Dilersen alemde dinç olasan, ne veresiye veresiye veresen, ne ödenç alasan.
4- Devrişlik birdir, iki degil, degmeler çekmez yüki degil.
5- Dünya üçün oda düşüp yananın, su yerine ganın içet rüzigâr.
6- Fırseti fövt eyleyip goma bugünü yarına, dünyanın yogdur vefâsı, bagma şimdi varına.
7- Kimin kim, gızı var, belinde önelmez sızı var: hem gögde nehs yıldızı var.
8- Gelecek nesne gelür çâr u nâçâr, gerek könlün sen gen dut, gerek tar.
9- Me'lül olma könl, göz dökmegil yaş, eyü-yavuz keçir, sağ olan baş.
10- Yâr bir olur, iki zinhâr olmasun!
11- Yalnız Hellaci sanma, her könl Mensur'dur. v.s.

Oğuznâme'de vulgar seciyyeli vâhidler de müeyyen yer tutur. Menfi ekspessiya daşıyan bele pornografik nümûneler mahiyetçe halgın heyat ve meişetindeki negativliye qarşı çevrilmiş, sanki **şeri şer öldürer** prensibi ile yaranmışdır. Elin **Gül ağzı**'ndan çihan kelâmlar ne geder **arsız ve bîedeb** görünse de, mehz her cür e'tinâsızlığa, lâgeydiye, arsızlığa qarşı tebiî tengid özünü tengiddir, hem öz gebâhetini e'tiraf etmedir, hem de tekzi'dir, islâh ve terbiye yoluna çağırışdır.

Vulgar söz ve ifâdelerini pornografik paremilerin yazı dilinde yol tapması gözlenilmez deyildir. Erken orta esrlerde, elece sonralar yaranan kitab medeniyyeti vulgarizm üzerinde nez'a-ret goymamışdı. Klâsik şerg ve Azerbaycan edebiyatına pornografik elementlerin ya açıq, ya dolaylı şekilde kifâyet geder nufûz etmesi tebiîdir. A. Y. Krimski yazır ki, hetta Celâleddin Rumî (1207-1273) kimi **mügeddes derviş** sayılan şair bele, iki gadın bârede pornografik-ehlâkî hekâyet tegdim etmekden utanmayıp (bah: A. E. Krimskii. Nizamî i ego sovremenniki, izd Elm, Bako, 1981, s. 222).

Oğuznâme'de yeddi-sekkiz Fars ve Ereb meseline tesadüf olmanması teeccüblü deyil; bunların özü de dil metarialına, şahud ümumî frazeoloji mezmûnuna göre ortaglıdır, Türk ekivalentine mâlikdir. Mes.: **el-elhelal** (el ile verilen-alınann helâldır). **Eşek ze'ferân çe bâşed?** (Eşşekle ze'ferân ne olur). **Balater ez siyahî reng-i diger nebâşed** (Garadan gatı başga renk olmur). Klasik Fars şe'rinde me'lûm **Megsud hosn-e tost, digerha behâne est** (Megsed senin güzelliğindir, kalan şeyler behânedir) mısrasının **Oğuznâme**'ye dahil olması gösterir ki, hemin misra Farslar Oğuzlar arasında da derb-i mesele çevrilipmiş. Bu misra aynı derecede kâtibin elâvesi kimi de gelbul edilebilir.

Erken orta esrlerin evvellerinden başlayarak Oğuz tayfalarının Çin'den Irak'a dek mühtelif erazilerde yayılıp-yaşamaları, Harezm Oğuzları'nın Tacikler ve Efganlar'la Azerbaycan Oğuzları'nın Farslar ve başga İrandilli halglarla, Türkmanlar'ın Erebler'le gônşulugla, be'zen de aynı arâzide mesken salması gârşılıklı medenî elâgelerin intensifliğine sebep olup, Fars dilinin heyli müddet hâkim yazılı ebebî dil rolü oynaması, Uygur-Oğuz ve başga Türk tayfalarının Fars dilinde yahşi yiye-lenmesi tarihî hegigetdir. Meşhur Fars şairi Se'di Şirazî (1184-1291) Çin'in Kaşgar vilayetine seyâhatı zamanı Erebçe şe'r söylerken Uygurlar ona deyirlerki, "*Se'di'nin şe'rlerinin çohunu burada Farsca ohuyurlar, sen de bu dilde desen, daha tez anlaşılar*" (Se'di Şirazî, Gülistan, Bakı, 1962, seh. 144).

* * *

Oğuznâme'nin Azerbaycan tarihî filologiyası, ümûmiyetle medeniyet için ciddî ehemmiyeti mühtelif sepgili derin, araştırmalar aparmagla eyânileştirmek mümkündür. İndiki halda onun dil ve edebiyat tarihîmiz için deyerini te'yin eden be'zi aspektleri mühteser göstermekle kefâyetlenirik.

1- Minlerce atalar sözü ve derb-i meselin hele XV-XVI. esrlerde yazıya köçürülmesi folklorşinaslığımızda Azerbaycan paremik vâhidlerinin tarihî ile elagedar nezerî-tecrübî genâeti deyişe biler. Elmî edebiyatla, dersliklerde Azerbaycan atalar sözlerinin esâsen XIX. esrden toplandığı yazıya köçürülüp neşn edildiyi fikri ileri sürülür. Aparılan tedgigata göre, geçen

esrin 80.illerinde çap olunmuş paremilerin ayrı ayrı neşrlerdeki sayısı 200 den, XX. esrin evvellerinde ise 800 den artıg olmayıp (bah: Z. Elizâde, gösterilen eser, seh. 12- 16). Bizim elyazmada ise bele nümûnelerin sayısı 2000 e yâhındır.

2- **Oğuznâme**, müasir neşrlerde müşâhide olunan, elece de canlı dilimizde yaşayan bir çok vâhidlerin edebî ve lingvopoetik tekâmülü, teşekkül ganûna uygunluğu bârede tesevvürü aydınlaşdırır, be'zi nümûnelerin dil materyalinin rekonstrüksiyasına (berpasına), hemçinin onların tarihî ve esline yahınlaşdırılmasına kökmek edir. Münasır dilde işlenen atalar sözü ve mesellerin **Oğuznâme**'deki tarihî variantları ile mûgâyisesi gösterir ki ümûmiyetle, paremik vâhidlerin de formalaşması dil-nilg vahidlerinin strüktür inkişâf gânûna uygunluğu istigâmetinde-sâdeden mürekkebe, ya da mürekkebdan sâdeye doğru getmiştir.

3- **Oğuznâme**'deki paremilerin edebî-içtimaî mezmûnu, bedî-estetik husûsiyyetleri müstegil tedgigatlar için münbit mövzu ola biler. Poetik arhitekonikasına göre alliterasiya prinsibi ile gurulmuş bu nümûmeler ekseren **lakonik lakonizm** timsâlidir. Düşünürsen ki, halgın düşünce arsenalında, emelî nitg feaâliyetinde nece bir cîlalânmış tarihî tecrübe ve enerji olmalı idi ki, bedî idrak ve teheyvül eleyinden keçmiş bu nârin zerreler derin ve sanballı heyat hegigetlerini bele dolgun eks etdire bileydi: "**Gelecegi gelmiş bil**", "**Göge direk yog**", "**Yavug yolduğı sagal bitmez**", "**Yol bilmezsen yola get**", "**Gış gözi gırağı olur**" kimi nümûnelerin her birinde cemi üç dörd söz iştirak edir. Lâkin bu cümlelerde ifâde olunmuş esas motiflerde halgın bir nece neslinin real müşâhidesi temkin ve zekâsının ışıgı temerküzleşip. Meselen "**Göye direk yoh**" cümlesindeki potensial tesevvür ve neticeler hansılardır.

1 Gök gübbesinin direye ehtiyâcı yohdur, o direksiz de dayanır, onu **sahlayan var**, hem de bu müvâzînet ebedîdir.

2- insanın hayatında, taleğinde ne baş verirse, göydendir; ister şehsî-ferdî uğursuzluga, isterse de ümûmî felâkete (gara, yağışa, guraglığa v.s.) göre şikâyet etmek fikrine düşmek ebistir: sütun yohdur ki, göye çıhasan, derdini Allah'a çatdırasan v.s.

"**Gışın közü girov olur**" cümlesinde metaforik tefekkürün

serrastlığı heyretlendiricidir; poetik obraz ustalığıyla yaradıldığı kimi, setir altı me'nâ da senetkârlılığa ifâde olunmuşdur. Zahirî görünüşüne, rengine göre göz girova, girov da köze çoh benzeyir. Lâkin köz yandıran istilik menbeyidirse, girov yandıran soyuglug menbeyidir. Demek, girovun köz adlandırılması hefif bir kinâyenin tecessümü kimi başa düşülmelidir. (ye'ni gışın girovu da yandırır, amma gızdırmır, dondurur).

4- Fars dilinde yazan Azərbaycan klâsiklerinin (Getran Tebrizî, Haganî, Nizamî, v.b.) eserlerinde müşâhide olunan atalar sözü ve mesellerinin be'zisinin daha degig ekvivalentine müâsir neşrlər de rast gelmedikde, **Oğuznâme**'de ahtarmag lâzımdır. Adi çekilen şairlerde tesâdüf olunan her hansı paremik vâhidin **Oğuznâme**'de mövcudluğu hemin senetkârların hansı milli-medenî gaynagdan behrelendiği hakkında aydın tesevvür yaradır. Bele nümûneler ise vardır. Meselen: Getran Tebrizî'nin "**Ömrü boyu kimseni bir defa ilân sancsa daima ala çatı onun gözlerine ilân görünür**", "**Güneşi palçıqla suvamag olarmı?**", "**Sen yahşılığ edip denize at, balıq bilmese, Halıq biler**"; Haganî'nin "**Dag dağa govuşmaz, govuşar adamlar**", "**Bu gün bağışladığını sabah geri alma**", "**Dünyada ne gadar ebleh adam var özüne çoh yüksek megam arzular**"; Nizamî'nin: "**Esl dost odur ki, yaman günde elinden tutsun**", "**İsa'nın eşşeyi kimi galmasin**", "**Dövränla davrana bilsen, dövrän senindir**", "**Tülki öz yuvasına sığmaz, guyruğuna süpürge asar**", "**Ev oğrusunu tutmak olmaz**", "**Heç kes öz ayrına turş demez**" kimi meselvarî fikirleri **Oğuznâme**'deki eyni mezmunlu atalar sözleri ile sesleşir.

5- **Kitab-ı Dede Gorgut**'da mübâhise doğuran söz ve ifâdelerin, bütöv cümleleri (bunların içerisinde atalar sözü de vardır) düzgün ohuyup gavranılmasında **Oğuznâme** e'tibârlı menbelerdendir. Bu abîde gösterir ki, **Kitâb-ı Dede Gorgut** zengin Oğuz folkloru zemininde mëydana çıkmışdır. **Oğuznâme**'de "**Er legebile anılır**" kimi meselin varlığı tesdigleyir ki, Oğuzlar arasında er (igid) sayılan adam üçün legeb gazanmag zerurî imiş. Legeb şehsiyyetin kimliğini müeyyenleşdiren vâcip titul sayılmış-el ağsaglı ozan-kâhinin teklifi ile hamının tegdir ve tesdig etdiyi içtimaî ad kimi başa düşülmüş. Bu o demektir ki, **Dede Gorgud** gehramanların bir ço-

hunun legebi-adı konkret hâdiselerle, hâdiselerde gerhamanlarının feâl iştirâkı, hünəri-erdemî ile bağlıdır, hemin adların lingvistik tefsirinde, düzgün transkripsiyasında, etimoloji şerhinde bu cehet helledici olmalıdır. "**Guz goruhsuz olmaz**" meseli de, Oğuz'ların psikologiyası bârede az söz demir. İndi, me'lûm olur ki, **Dede Gorgud** destanlarını danışan ozan Oğuz yuhusunu niye "**kiçicik ölüm**" adlandırır. Görünür, Oğuzlar yuhu ile ölüm hâdisesi arasında bir benzeyiş, uygunlug görümler (bele bir ifâde indi de yaşayır: "**yatdın, öldün!**" ona göre de mümkün geder yatmadan çekinirlermiş ve yatanda da, **Kitâb-ı Dede Gorgud**'da deyildiği kimi, yuhuları möhkem, uzun müddetli imiş.

Oğuznâme sübut edir ki, IX-XII. esrlerde, Azərbaycan'da Ereblər ve Fars dillerinin zorakî yazılı dil hüğüğünü ele geçirdiği bir vahtta, hetta çoh-çoh evveler Oğuz dili edebî-bedî faaliyetde olmuş, zengin beşerî mündericesi, içtimaî-tarihî keseri, yüksek edebî-estetik seviyyesi ile seçilen edebiyat yaratmışdır. XI. esr İran şairi Menuçöhr Damğanî'nin beyti de bu faktı tesdig edir: "**Be rah-e Torkimana ke hubter rui, To şe'r-e Torki ber han mera vo şe'r-e Guzi**" (Terçümesi: Mene o Türkiansayağı çoh yahşı dediyyin Türk ve Oğuz şe'rinden ohu. Anar. "**Dede Gorgud Dünyası**", **Azerbaycan J.** no: II, 1985, seh. 124).

6- **Oğuznâme** Ereblər elifbasının herekeli nesh hetti ile yazıldığı üçün dil tarihimizde ohunuşu tehrif edilen bir çoh sözlerin, husûsen arhaik lûget vâhidlerinin fonetik guruluşunu degigleştirmeye imkân verir.

Oğuz paremilerinde be'zi sözler, ifâdeler çoh müasır (müasır tefekküre yahın) görünür. Bu, tebiîdir; tekçe ona göre yoh ki, elyazmanın kâtibi ve daha evvelki kâtibler paremilerdeki fikirleri XIV-XVI. esrlerin danışığı dili cildinde ifâde edipler. Bir de ona göre ki, halgın canlı nitgi bütün dövrlerde millî tefekkürle sıh bağlıdır. En yahşı nağıllarımız kimi Oğuz atalar sözleri de gösterir ki, klâssik yazılı edebî dil bizi öz millî dil ve tefekkür esâsımızdan heyli uzaglaşdırıp: en'enevi poetik gelipler Ereblər-Fars terkipleri, teşbehler, remzler v.s. İlkin bedî fikrin menimsenilmesi, derk edilmesi yolunda ciddî sedde çevrilipdir. Halbuki canlı halg dili sistemi min iller erzinde çoh az deyişip.

Doğrudan da, bugünkü edebî dilimizin seviyyesinden düşünende ele güman edilebilir ki, nitgimizde Erebb, yahud Fars sözü iştirak etmeyen cümle işletmek çoh çetindir. Lâkin yüzlerce Oğuz meseli var ki, lûget tutumunda birce dene de alınma söz yohdur. Meselen; **Elin aşda iken, gözün işde olsun**, **“Yağı yalan, gış gerçek”**, **“Al ile aslan tutulur, güç ile köçen tutulmaz”**, **“Yüksek olma, tepe-tepe yere endirerler, alçağ olma basa-basa yere geçirirler”**, **“Yurdundan sürülen yurduna varınca ağlar”** v.s.

7- Giymetli faktlardan biri Oğuzlar'ın Ruslar'la garşılığlı mendenî, içtimaî-igtisadî elâgelerine işâre eden, yazı dilimizde öz eksini tapan, ilk Rus söz ve ifâdelerini yaşıdan nümünelerdir: **“Agçacığın var iken dorba yunag! dëdiler, Agçacığın yediler, poydi z boğom! dediler”**.

Tarihden me'lûmdur ki, IX-X. esrlerde Oğuz Dövleti'nin şimâl serhedleri Volgaboyu düzenliklerine çatmış, be'zi Oğuz tayfaları Kiev Rus Dövleti ile ittîfagda olmuştur. Hemnin nümünenin mezmûnu bir Oğuz el-obasından didergin düşenden sonraki geriblik, peşmancılık ve me'yuslug duyguları ile aşılansa da, kifâyet geder sürekli birge yaşayış tecrübesini eks etdirir. Ancag meselin Oğuzlar'ın şergî, yahud cenubî-gerbî Slavıyanlar'la teması mehsûlu olduğunu degig söylemek çetindir.

8- **Oğuznâme**'nin nâdir faktları dil tarih ve folklorşinaslığ tedgigâtları üçün benzersiz örneklerdir. Bu sepkide abîdenin nüvesi olan gedim leksik gattaki vâhîdler husûsile dikketi çekir. Tesadüfî deyil ki, müasir neşrlerdeki paremillerde rast geldiğimiz goca, baba, garı, igid, oğlan kimi ümûmişlek sözler **Oğuznâme**'deki arhaik me'nâ çalarlarını (kişi, yahud er, ata, arvad, cavan, uşag, yahud oğlan uşagi) artig itirmiştir.

Oğuznâme'nin dilinin gedim zamanlara çekip apan hüsûsiyetler Oğuz dilinin statüsünü tesevvür etmeye imkan yaradır. Bunlar aşağıdakılardır:

a) Be'zi Türk sözlerinin Oğuz diline mehsus fonetik variantlarda işlenmesi; (mes.: ayıg (ay), arg (arh), gaz (gar), (gızlıg) (gıtlıg), gorug, yahud gorag (gora), kösek (köşöv), umız (ümid) v.s.

b) Be'zi sözlerin mürekkebden sâde (besit) struktura doğru inkişâfına gederki formalarının varlığı; mes.: bilegü (bülöv), buzağı (buzov), gırağı (gırov), yitiklü (itkin) v.s.

c) Be'zi söz köklerinin (bunların bir gismi arkaikleşip) müasir dildeki vezîyetinden fergli ve geniş mezmunda elâve grammatik me'nâlarda işlenmesi; mes.: **buymak** (buzlamag), **gab** (gabık), **gabmak** (gab amag örtmek), **gızmag** (gızartma), **ögmeg** (öyrenmek), **çıgmag** (çiharmag) v.s.

d) Fe'li sifetde morfoloji cehetten arhaik **-duk, -dük** şekilcisinin işlenmesi ve başga me'na çaları ifade etmesi; mes.: **“Taş goptug yerde ağır olur”**, **“Görmedüge küpe tan gelür”**, **“Yenmedik aşı dua gılınmaz”**, **“Toğmadıg oğlana ad goma”**.

e) XI-XIII. esr Türk yazılı abidelerinin (M. Kaşgarlı'nın **Divan-ı Lügati't-Türk**, E. Yüginegi'nin **Hibetü'l-Hegaig**, Ali'nin **Gisse-i Yusuf**, XII-XIII. esr Orta Asiya **Tefsir'i** v.s., hemçinin **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un leksikasında spesifik Türk Lûget tebegesi kimi tanınan vâhidelerin tez-tez müşâhide olunması. Mes.: **Garağı** (kôr), **agınçı** (hücüm eden, talancı), **ağmag** (ucalmag) yükseğe galhmag), **alnında** (önünde), **bagır** (mis), **ban** (ses, avaz), **bun** (derd, keder, musibet), **bunalmag** (müsibete düçar olmag, derde düşmeg), **gayramag** (fikir çekmek), **gıyu** (ses, hay-küy), **gu** (dedi-kodu, şaiye), **gulağuz** (beledçi), **evermek** (evlendirmeg), **ergen** (evlenmek vahtı çatmış, nişanlı oğlan), **esen** (sağ-salamat), **ilmek** (getmek), **iss** (yiye, sahib), **yanğı** (eks-seda), **yarag** (hazırlıg), **yed** (yedeg), **yen** (paltar-da golun ele yahin hissesi), **yelim** (yapışgan), **yoğurt** (gatıg), **yund** (gulan, vehşi at), **yum** (algış, heyir-dua), **yumış** (iş, tapşırıg, gullug), **kelecı** (söz), **sasilig** (kâfir yemeyi), **semirmeg** (kökelmek), **sındu** (gayçı), **tan** (heyret, teeccüb), **toy** (sevinç, şâdlıg), **ud** (abır-heyâ), **taş** (hariç, haricî, görkem), **uz** (yahşi, keserli, te'sirli). v.s.

Kitâb-ı Dede Gorgut'un dili üçün seciyyevî olan **“Evli evine geldi”**, **“Yolcı-yolıgçı”**, **“Çoban-olıg”**, **“Başın yarağın görmeg”**, **“Yumuy oğlan”** ifadeleri **Oğuznâme**'de de eyni menâda işlenmiştir. Sonucu ifade husûsile marağlıdır. **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un **Deli Dumrul Boyu**'nda Dresden nüshesi,

seh. 160 Ezreyil özünü **yumuş oğlan** adlandırarak, **buyrug gulu**, **Allah'ın tapşırığını yerine yetiren hizmetçi** hesap edir. **Oğuznâme**'deki bir meselde Ezrayıl'a evfemistik işâre edilerek deyilir: **Yumuş oğlanın eglendügi heyrdür**

Oğuznâme'de **ecdad**, **esil-nesil**, **tayfa** me'nasında işlenen ör sözü, neğme ohumag me'nâsında ırlamag/ **yıramag** fe'li **derman** me'nâsında **em** ve **dava-derman** me'nâsında **em-sem** goşa sözü gedim Türk leksikasını temsil eden nümûnelerdendir. Ve demek olar ki, Azerbaycan dilinin başga yazılı abidelerinde nezere çarpmır. Hemin sözleri gösterilen me'nâları M. Kaşgarî lûgetinde de vardır.

Oğuznâme'nin "**Yad ferîşteden biliş albız yegdir**" mese-
lindeki **albız** sözü de eski Türk mifologiyası ile bağlıdır, **al avradı**, **albasdı**, **şer ruh** me'nâsında işlenip (bah.: A Acalov, M. Novruzov, "**Al tapınışı ve onun izleri**" **Azerbaycan filolo-
giası meseleleri**, I. burahılış, Elm 1983, sh. 247-259.)

Ümûmiyyetle ilk defa ayrıca kitâb şeklinde burahılan **Oğuz-
nâme**'de araşdırılmalı, öğrenilmesi metlebler çoxdur. İndiki halda, tarihî imlâsına tohunmamagla, lûget ve be'zi hirda şerh-
ler-geydlerle neşrinden sonra bele, o giymetli bir define olarag
galır.

Elyazmanın metni neşr edilirken atalar sözü ve mesellerin
Ereb elifbasındaki herflere uygun sırası sahlânır. Be'zi nümû-
nelerde ohumayan sözlerin, yahud vulgar kelimelerin yerine
nögteler goyulup.

Ümidvarıg ki, halg müdrikliyinden nur alan Oğuz atalar
sözü ve meselleri hem geniş ohucu kitlesi, hem de mütehes-
sisler terefinden reğbetle garşılanacagdır.

SAMED ALİZADE

- A -

- 1-Aheng olmaz.
- 2- gatlanur.
- 3-
- 4- sefâsınbilür.
- 5- kişiye düşmendir.
- 6-göricek.....galgar.....aşağı sargar.
- 7- Abdal ol, seni gören delü sansın.
- 8- Ac ile dost olayım dersin, garnın doyrur.
- 9- ne oyunu var?
Aç tavug kendüyi tahlıl bazarında görer.
- 10- Acın işi onmaz.
- 11- Acıyan eşek atdan keçer.
- 12- Aç esner, âşig gerinür.
- 13- Aç eve gelür, yalincıg yabana geder.
- 14- Aç gatıg istemez.
- 15- Aç kimünle gerekse, savaşır.
- 16- Aç ol, dinç ol.
- 17- Aça külbe segirden etmek yegdir.
- 18- Açığ ağız aç galmaz.
- 19- Açın könli büyük olur.
- 20- Açın könlü toyarsa, gözi toymaz.
- 21- Açla işleme, togla depertme.
- 22- Açlıgtan ölmüş kimse yog.
- 23- Açlığı yoksul çeker.
- 24- Açmadın.....gorgar.
- 25- Ad altında er ölür.
- 26- Ad işler, işi sen işlemezsın.
- 27- Adam eksigligi güç olur.
- 28- Adam ganda ise, gedem andadır.

- 29- Adam oğlanı itcanlı olur.
İşte diş debende ölür.
- 30- Adam oğlanı koyun gibi olur.
- 31- Adam oğlanın eli gövherdir.
- 32- Adam oğlanına ne issi yarar, ne sovuğ yarar.
- 33- Adam oğlunun garnı otuz hücredir.
Encir hücresi üçereder.
- 34- Adama eyilik yaramaz.
- 35- Adama eyilik yeter.
- 36- Adamun eti yenmez, derisi geyilmez.
- 37- Adem oğlanı yaşadığca canı tatlu olur.
- 38- Ademi var, kızıl alma nağşıdır.
Ademi var, hayvan andan yağışdır,
Ademi var, söhbetinde baş yiter,
Ademi var, söhbetinde can biter.
- 39- Adın ruspi olsa, etmegin guri yem.
- 40- Adlu kişi adından gorgar, adsız kişi Tanrı'dan gorgmaz.
- 41- Aftan olsun, oftan olsun.
Dek oğlana gaftan olsun.
- 42- Ag ağça gere gün için.
- 43- Ağça candandır.
- 44- Ağçalı cahilden.....tanişmend yegdir.
- 45- Ağçacığın var iken "dobra yunag" (=hoş geldin) dediler,
Ağçacığın yediler, "Poydi z bogom" (=Allah'a emanet ol) dediler.
- 46- Ağçan eyüye ver, yavuz seni görmesün.
- 47- Ağçan ile dükkân senin.
- 48- Ağçanın yüzi olmaz.
- 49- Ağçayı tavara ver, assıyı Allah'dan um.
- 50- Ağil anılar, ahmag tanılar, garağı sanılar, öneki bara yeyir.
- 51- Agsag yürügen olur.
- 52- Ağ ata binme, oğlan bege gullug etme.
- 53- Ağ goyunı görenler içi dolu yağ sanur.
- 54- Ağaç ata binenin övreti boş olur.

- 55- Ağaç gurdunı hasar hayından herab olur.
- 56- Ağaç gurur, dövran dönür.
- 57- Ağır basicag yeyni galgar.
- 58- Ağır başlu olanın hörmeti ziyâde olur.
- 59- Ağır galgınca yeyin uçar.
- 60- Ağırlayanı ağırlarlar.
- 61- Ağırılık iki baştandır.
- 62- Ağlama ölü için, ağlagıl delü için.
- 63- Ağsağ at galur, yağır at semirür, yürüyüşü tatlu olur.
- 64- Ağun adı var, garanın dadı var.
- 65- Ahır zamanda andügin kişi çığa gele.
- 66- Ahır zamanda atalar dururken oğullar söyleye, analar dururken kızlar söyleye.
- 67- Ahır zamanda egri ağaç galmaya, sabah ola;
Tana-tolubı galmaya, öküz ola;
Dere-depe galmaya, tarla ola.
- 68- Ahır zamanda gardaş gardaşı sevmeye, ahır ayrıla.
- 69- Ahşam bazarı sabaha yumdur.
- 70- Ahşam olsa yat, sabah olsa get.
- 71- Ahşamadek yoldaş olacağa guşluğadek göymek gerek.
- 72- Al ile arslan tutulur, güç ile köçen tutulmaz.
- 73- Ala garğada alımım olsun, alınmazsam, ölümüm olsun.
- 74- Alan satandan umar.
- 75- Alçag eşek yükletmege kolaydır.
- 76- Alçag yerde depecik kendüzini tağ sanur.
- 77- Alçag yerde yatma, seni alur.
- 78- Aldanarsam aldanayım, tek gedemüm gutlu olsun.
- 79- Alet işler er ögünür.
- 80- Alım ile borç ödenmez.
- 81- Alış oğlu verişdir.
- 82- Allah-Allah demeyince işler onmaz.
- 83- Allah işin bilir.

- 84- Allah işler, kenez öler.
- 85- Allah öldürmediğin kimse öldüremez.
- 86- Allah sağ gözi sol göze möhtac eylesün.
- 87- Alan satandan umar.
- 88- Allah Tealâ gullarını gaşig bir düşmen şerrinden saglasun.
- 89- Allah yüzi yohsullugin göstermesün.
- 90- "Allahu alem ve ehkem".
- 91- Alma saruyı, satma saruyı, meğer tavarun gulağı ola.
- 92- Almag golay, vermek güçdür.
- 93- Altmışa çıgmiş sipa kibi sorutma erkek.
- 94- Altun eli bıçag kesmez.
- 95- Ana giymetin tana bilür.
- 96- "Anam ruspidir" demiş kimse yog.
- 97- Anarı oyna, beri oyna,
Bölmededen geri oyna.
- 98- Anasın gör, gızın al, giyisin gör, bezin al.
- 99- Andıran arıg, gurbağa tanıg.
- 100- Anız basdın, gar basdın.
- 101- Anun kim derdi var, derman anundur,
Anun kim sidgi var, imân anundur.
- 102- Aralayıcıya yara eksik değil.
- 103- Arayışın go, revişin gör.
- 104- Argalı köpek gurt dutar, argasız köpek çiginin oynadur.
- 105- Arğ arınar, ad arınmaz.
- 106- Arığın.....uzun olur.
- 107- Arığın toyı bitmez.
- 108- Arif isen bir gül yetir, hoyrad isen, gir bahçaya.
- 108/A- Arıfsen bir gül yeter, hoyradsan yüklen yüri.
- 109- Arif ol, suyu talib iç.
- 110- Armud devşirme, isteyüp alursan.

* Allah en iyi bilen ve hükmedendir.

- 111- Arslan olursa dehi, bir kişi bir şehere neylesün.
- 112- Asıl azmaz, sağ yemez.
- 113- Aslında olan toynağında belirdür.
- 114- Aş tuz ile, tuz uran ile.
- 115- Aşçının ögi, gıssa beg sonı.
- 116- Aşına göre gerek duası.
- 117- Aşig arsız gerek.
- 118- Aşığa sinek âvâzı saz gelür.
- 119- Aşığın varlığı heyâldır.
- 120- At binenindir, gılınç guşananındır.....
- 121- At bulunar, eyer bulunmaz.
- 122- At düşürdüğü vakt timar gerekdir, köşek düşürdüğü vakt timar gerekdir, eşek düşürdüğü vakt gazma gerekdir.
- 123- At evden olıcak ögdül olmaz.
- 124- At gırg gırav eyimde toyar.
- 125- At kimin, kimin.
- 126- At muraddır.
- 127- At yerine eşek bağlama.
- 128- Ata-ana verdiği könüllü, Tanrı verdiği doyumlugdur.
- 129- Ata bagma, cana bağ,
Gir, könül içindeki sultana bag.
- 130- Ata binmek can üstünde can beslemektir.
- 131- Ata ne menzil?
- 132- Ata sen'eti oğula mirasdır.
- 133- Atalar "at galdı" demişler, "golaydı ola", demişler.
"At uçdı" demişler, "turıydı ola" demişler. "Er galdı" demişler,
"tul övret oğlıydı ola" demişler. Atalar "düşman geldi" demişler,
"al atlu alnında sagaru gılınclaşsun" demiş.
- 134- Atalar aytmış: "Heg Tealâ müselmanların gurbette hesteligdan ve yiğitlikde ölümünden ve pirligde yohsullugdan saglasın.
- 135- Atalar "Babam öldi, iş başına düşmüş" demişler, "anam ödi, öksüz olmuşsan" demişler; "oğlum öldi, yüregine og togunmuş" demişler, amma "gızım öldi, hereden gurtulmuşsan" demişler; "övretim öldi, döşegin yenilenmiş" demişler.

- 136- Atalar sözi Gur'an'a girmez, amma Gur'an yanınca yalınlayın yalışur.
- 137- Atalar sözün dutmıyan yabana atılır.
- 138- Atası ölen öksüz galmaz, anası ölen öksüz galur.
- 139- Atda ayag gerek itde guyruk gerek.
- 140- Atdan düşen ölmez, eşekden düşen öler.
- 141- Atı arpasıyla talaşdurma.
- 142- Atı dostun kibi besle, düşmanın kibi bin.
- 143- Atılan og yene dönmez.
- 144- Atın küçüğün al, böyüğü su geçmege gerek olur.
- 145- Atına binüp atın arayanlardan olma.
- 146- Atlar depişse, arada eşek ölür.
- 147- Atın seven bir avuç eksik verer.
- 148- Atun yüksegin al, şayet çayı binüp keçmelü olasan.
- 149- Avâreler yeri meyhânedir.
- 150- Avcı, agıncı arsız gerek.
- 151- Avınmag arpaya-buğdaya yaraşur, ezeciğı assıdır.
- 152- Ay var iken yıldıza ne minnet?
- 153- Ayag gabı dar olıcag cehan genliğı neylesün.
- 154- Ayağa eşğ yolunda çalı ilmez.
- 155- Aydınlig olmayınca kişinin bindiğı atmıdır, eşekmidür me'lüm olmaz.
- 156- Aygır alma, eyü dostunla düşman olursan: yunduna ister vermezsen.
- 157- Ayı gör, oruç dut, ayı gör, bayram et.
- 158- Ayıg-oyug, delü-tolu.
- 158- Ayığ ayığa irmez.
- 159- Aylığ oturma, aylığ işle.
- 160- Ayun ağıllansa, ağılun böyüt, gün ağıllansa, guyun böyüt.
- 161- Ayundan kaçup, donuza uğrama.
- 162- Az gazan, çoğ yey.
- 163- Az olsun.....(?)

164- Az sedege çoğ belâ savar.

165- Az söyle, uz söyle.

166- Az teme çoğ ziyan eder.

167- Az ver, çoğ yalvar
Arıgın toyı uzar.

168- Azacığ aşım, govğasız başım.

169- Azı bilmeyen, çoğı heç bilmez.

170-da.....anana da.....

- B -

171-basdıgça iyir.

172-değil deden.....

173- Bahadır oldur ki, kendü nefsinı öldüre.

174- Bahıl uçmağa girmez.

175- Bag bağışın, al alışın.

176- Bal demekle ağız tatlu olmaz.

177- Bal tutan parmağın yalar.

178- Balater ez siyahî reng-i diger nebâşed.

179- Balıg balığı yer, balıgçı ikisini bile yeyir.

180- Balıg ne deklü suda ise iki gözi tışradadır.

181- Balığa bıçag yog.

182- Balığın başı simizin tatlu olur.

183- Balığın ömri sudan çığıncadır.

184- Ballu bayır, bağılı garır.

185- Balta salan yanında turmagdan anasın.....yanında durmag yekdir.

186- Basılan güreşe doymaz.

187- Baş gedicek payidar olmaz ayag.

188- Baş gonaglu gerek.

189- Başa yazılan gelür.

• Garadan da katı başa renk olmur.

- 190- Başına gelen başmagcudur.
- 191- Başına sanduğun ile dehi anı san.
- 192- Başında dövleti yogdur ol kişinin kim gopduğu yerde gala.
- 193- Bay gaftan geyse, gutlu olsun, deyerler, yoksul gaftan geyse, "Ganda buldun?" -deyerler.
- 194- Bayguş vîrâneleri sever.
- 195- Baylığa iyeven kişi yohsulluğa tez irer.
- 196- Bayramın gullığı çoğ olur.
- 197- Bazar algışlu bazardır.
- 198- Bazar bazara irmez.
- 199- Bazar elin bazarıdır.
- 200- Bazar iyvedi (?).....gerekmez.
- 201- Bege verme, paşaya ver, Eyere verme, gaşaya ver.
- 202- Begi el yavuz eder, gışı yel yavuz eder.
- 203- Begler heşmi Tanrı heşminden artıgıdır.
- 204- Beglere inanma, soya (suya) tayanma.
- 205- Beglerle keşir ekenün yoğünü.....geder.
- 206- Behşiş beglerde olur.
- 207- Behşiş behşiş gerek, satu satu gerek.
- 208- Belâ çekmeyince bal yeyinmez.
- 209- Ben ne vagt ölürsem, giyâmet ol gün gopar.
- 210- Ben utanınca sofram utansun.
- 211- Bereket ahır zamanda ya ulu şehirde, ya ulu dağlarda gala.
- 212- Besle it enigin, ahır baldırın yırtar.
- 213- Besleme gargâyı, ahır gözün çıkarır.
- 214- Beş barmag düz degildir.
- 215- Beş de beş, beş bucug da beş.
- 216- Beşini sanan iletmez eşgi başa, Selâmet gözleyen varmaz savaşa.
- 217- Bez gogsa, issi burnına tez gogar.
- 218- Bilmedüğün söyleme

- 219- Bilmedüğün kişiyle yoldaş olma.
- 220- Bilmeze bulut yüküdür.
- 221- Bilmezem demek can golayıdır.
- 222- Bilindügi yerde at geribdir, bilinmedügi yerde er geribdir.
- 223- Bilür bilür biliri, bilmez ne bilür biliri?
- 224- Bilmezsen bir bilürden sor.
- 225- Bin aşçı, bir başçı.
- 226- Bin atın var ise, enişde in, bir atın var ise yoguşda bin.
- 227- Bin çalmagdan bir kerre.....yegdir.
- 228- Bin çugullu bir çıplağı soyamaz.
- 229- Bin düşmen çoğdur.
- 230- Bin eyü.....illerü girmezsen.
- 231- Bin garğa ötmekden bir şahin ötdügi yegdir.
- 232- Bin goyunlu babadan bir yaz küsüklü ana yegdir.
- 233- Bin gör bir al.
- 234- Bin haramdan bir helâl yegdir.
- 235- Bin yıl yarag, bir gün gerek.
- 236- Bin il yerde yatan bir duaya möhtacdır.
- 237- Bin il yerde yatmagdan bir kere Peygamber'e salavat getürmek yegdir.
- 238- Bin me'ni, bin me'rifet bir pazlamac gatında mat olur.
- 239- Bin ölü, bir kes.
- 240- Bin selâm-aleykden bir aleyk-es-selâm yegdir.
- 241- Bin söyleyen ölmüş biregü etegile.
- 242- Bin tanıgdan bir igrar yegdir.
- 243- Bin tedbiri bir tegdir bozar.
- 244- Bin veresiden bir negd yegdir.
- 245- Binar başından bulanar.
- 246- Binarı başından evle.
- 247- Bindüklü bindügi Burag sanır.
- 248- Bine bir söyle, bire bin söyleme.

- 249- Binin gör, birin al.
- 250- Bir acı bin belgilü soymaz.
- 251- Bir ağaçdan oglug da çıkar.....da çıkar.
- 252- Bir alma bin ağçaya olursa, gabın soy; bin hiyar bir ağçaya olsa, gabın soyma.
- 253- Bir almayı dögdür enince hezar garış.
- 254- Bir ata toguz oğul besleyer, amma toguz oğul bir babayı besleyemez.
- 255- Bir bilürden gorg, bir bilmezden gorg.
- 256- Bir bilüre tanış, bildüğün işle.
- 257- Bir çalımla ağaç kesilmez.
- 258- Bir egl ganğı birine yetişsün.
- 259- Bir evde ki köle-garavaş olmya, ol evin bereketi olmaz.
- 260- Bir gaşığ gan bitirdüğün derilün eller bitürmez.
- 261- Bir gör görüş, bir gör biliş.
- 262- Bir günlüğe tavşan derisi de gatlanır.
- 263- Bir günlük beglik de beglikdür.
- 264- Bir işi goymayınca bir iş bitmez.
- 265- Bir işi iki eyleme.
- 266- Bir kişi kim at segirde, kendüyi salaca bilsün.
- 267- Bir kişi kim gemiye bine, kendüyi teneşir tahtası üstünde bilün.
- 268- Bir kişinin adı çıkıncayadek göni çıkar.
- 269- Bir nezer bin nezer.
- 270- Bir oynaşu ağlar, iki oynaşu ağlar, toguz oynaşu ağlar.
- 271- Bir söyle, bir eşit.
- 272- Bir söylemek toguz çaynemekden gour.
- 273- Bir sürçin atın ayağın kesmezler.
- 274- Bir taş ile iki guş urulmaz.
- 275- Bir tavuğun başı sedegesi bir yumurdadır.
- 276- Bir tilo bir eyüye ırgirir.
- 277- Bir "yemezın" deyenden gorg, bir "oturmazın" deyenden gorg.

- 278- Birden bine sebab olur, bir geherin bir lütfi olur.
- 279- Bire yeten ikiye de yeter.
- 280- Biregü.....gerdege girme.
- 281- Biregü eli yüzünde olmasun dersin, dilini tut.
- 282- Biregü ipile guyuya girme.
- 283- Biregü sözün biregüye demek golay olur.
- 284- Biregü tauşanı biregüye büyük gelür.
- 285- Biregü yumruğın yemeyen kendü yumruğın bozdudağın sanır.
- 286- Bireginün beş ağçalıg yayın çekmekden beş yüzlig gılincın çekmek yegdir.
- 287- Birlü binliye küsememiş.
- 288- Bitmez iş olmaz.
- 289- Boğaz Tanrı yarlığasın demez.
- 290- Boğaza haman yumrug yaramaz.
- 291- Borcun yoğ ise, boyun ol.
- 292- Borç başdan aşıcag yenen gaz ile tavug olur.
- 293- Borç eyü güne galmaz.
- 294- Borçlu ölmez, benzi sararır.
- 295- Borçluyı alımlı udar.
- 296- Borçsuz yohsul begden yegdir.
- 297- Bostancıya kelek satma.
- 298- Bostancıya tarhun satma.
- 299- Büyük başın büyük ağrısı var.
- 300- Büyük donanınca düğün tufağı savılır.
- 301- Büyük garğa ne öterse, küçük garğa anı öter.
- 302- Büyük keçilenice deke-keçinin canı çıkar.
- 303- Bu gün yarına irmez.
- 304- Bu günün yarını var, yarının bir hoş günü vardır.
- 305- Bu meseldir ki, eşek başsız.....olmaz busitan.
- 306- Bu şimdiki zemâneğe gül yaramaz, diken olar, Eriyle dost oluban, övreti.....yarar. (Beyt)

- 307- Buçug gile tahıla ne iki gözlü değirmen gerek?
- 308- Buçuğa kömme parasın vermezler.
- 309- Buçuglu armudun ne sapı-supu?!
- 310- Budaglu ağacı urcasına sürme.
- 311- Budur ganun ki, sevdiler seveni,
Könülden savdılar gözden savanı.
- 312- Buğday etmek yoğ ise, buğda dilün de mi yogdur?
- 313- Buğday etmeğine ne gatıg?!
- 314- Buğdayı gonşuna sat, çöreğin bile yeyesen.
- 315- Bulanıg suda boy verme, boyun irmez.
- 316- Bulduğunca butama
- 317- Bulut yelkene sığmaz-girmez.
- 318- Bulutlu günde könül garadır.
- 319- Bun deminde kaçmag da erlikdendir.
- 320- Bun deminde gapuyı yar, odun olsun.
- 321- Burun yüzden düşmez.
- 322- But gısmagla.....tar olmaz.
- 323- Butrag diküp buğday umma.
- 324- Buynuz umup, gulagin çıgma.
- 325- Cahil vagtsız horus kibidir.
- 326- Calag etmek el zehmetidir.
- 327- Can benim canımdır.
- 328- Can bustanda bitmez.
- 329- Can ezizdir.
- 330- Can golayın kehel bilür.
- 331- Cân-ı câhil be sıhhet-i erzâni*.
- 332- Can yüki ağır olur.
- 333- Cehâlet bir belâdır, her yanadan işin sarpın gözedir.
- 334- Cehan içinde her eşya sebebdır,
Sebebsiz nesne yogdur, bu acebdır?

* Cahilin canma ucuz (deyersiz) sağlamlıg nesib olsun.

- 335- Cemiri bir söyleyince golaylar, iki söyler.
- 336- Cemrinin oğlu on iki olur, ğeninini atı on iki olur.
- 337- Cevahire kûf yapışmaz.
- 338- Cömerd elin kesme.
- 339- Cömerd logması behâne ileidir.
- Ç -
- 340- Çağa yavrının ağzı büyük olur.
- 341- Çağlı gözeller garımaz.
- 342- Çapalag guş yuvasını kendü bozar.
- 343- Çapalayan tez..... olur.
- 344- Çapuk guş iki ayağından tutulur.
- 345- Çekişmeyin dersin, ödenc ağça ver.
- 346- Çeri çoğlığı.....(?) gıt eyler.
- 347- Çeyne-tükür yoldaşdan galma.
- 348- Çeynedüğüne güvenme, yütdüğüne güven; yuttuğuna güvenme,
.....güven
- 349- Çıgmadug cana umız vardır.
- 350- Çırag dibi garanu olur.
- 351- Çırağın yağı çoğ oliceğ yanmaz.
- 352- Çig bişince pişmiş Heg'ge irer.
- 353- Çirkine gözel desen, guyrug bular.
Gözele çirkin desen, dodag yalar.
- 354- Çoban ata bincek kendüzini bek sanur.
- 355- Çog ağçadan çoğ dil yegdir.
- 356- Çok ağlayan ulusun bulmamışdır.
- 357- Çog etmegi öksüz öğüne go.
- 358- Çog gezen çoğ görer.
- 359- Çog gülen çoğ ağlar.
- 360- Çog öğülen çürük çıgağan.

- 361- Çog sevdüğüne çok varma.
 362- Çog sevme, usanırsın.
 363- Çog söylemegde fayda olaydı, gissehon aydardı.
 364- Çog söyleyen çok yanılır.
 365- Çog söz Guran'da yaraşır.
 366- Çog taş galdıran ya yılana, ya çayana uğrar.
 367- Çog yaşayan çok bilmez, çog gezen çok bilür.
 368- Çog yemek heyvan sifetidir.
 369- Çomag uçmagdan çıgmışdır.
 370- Çon günah est, bar-i kebir est*.
 371- Çölmek çölmeke kötü gara der.
 372- Çöregın uzalduğu yegdir.
 373- Çörek ögüci olma.
 374- Çün oldı adın Reşid, bir söyle, bir eşit.
 375- Çün yoldaşın simiz sevmez, sen gir yüyir garasına,
 sonra semiz sana galur, kimse girmez arasına.
 376- Çünki öğrendin Farsı,
 Getdi dinin yarısı,
 Çünki öğrendin Erebi,
 Getdi dinin herebi.
 377- Çürük bağlanın kôr alıcısı olur.

- D -

- 378-
 379- Dânişmendin lânusellimi, aşigların iyvallası, sûfilerin
 "heyr ola" sı dükenmez.
 380- Dânişmendin sermâyesi kitabdır.
 381- Dânişmendler vermek sevmez, almag sever.
 382- De'vet var, çomagdan artıgıdır, de'vet var, uçmagdan artıgıdır.
 383- Değirmenci gızlıg görmez.

* Bir halda ki, günahdır, yükü büyüktür (ağırdır).

- 384- Değirmende unluğun süpürünce hırman yerinde süpürgen bir
 artıg çal.
 385- Değirmene geden un ügüder, evdeki növbet sayar.
 386- Dek duranın devece assısı vardır.
 387- Delü andığın ayıdar.
 388- Delü alaca sever.
 389- Delü başın ayağı geribdir.
 390- Delü delüyi sever, dânişmend uluyı sever.
 391- Delü uslanınca uslu işinin bitürer.
 392- Delüden uslu heberi al.
 393- Delüklü taş yerde galmaz.
 394- Delünün udlu bildüğü anası.....
 395- Delüye.....desen.....
 396- Delüye bağ neylesün, eşeke bağ neylesün.
 397- Deliye deper de, varsın, ol dehi sana sapardur.
 398- Delüye ne öğüt ver, ne gagısun.
 399- Delüye ne.....ne.....
 400- Deliye öğüt versen, "tiken irişmedik benümle" deyer.
 401- Delüyi gagıtma, azır.
 402- Delüyi zencir usladur.
 403- Deniz olup taşma,
 Elünden gelmeyecek işe tolaşma.
 404- Denizdeki balığı satma.
 405- Denize köpri yo.
 406- "Dervişlige varanla dur, demişlerdir, gelenler bizden öndin ki,
 gulag aşig olur gözden öndin!" deyen eşidür.
 407- Dervişlik birdir, iki değil,
 Degmeler çekmez yüki değil.
 408- De'vâcın dânişmend ise, yardımcın Allah olsun.
 409- De'vâyı eşek kibi sürmek gerek.
 410- Deve çokkicek yer bulur.
 411- Deve gördün mi deseler, köşegin de görmedim di.

- 412- Deve ne büyük, gulağı ne küçük.
 413- Devede gulağına gane'ol.
 414- Deveye binüp yara basma.
 415- Deveye bürc gerekse, boynın sunsun.
 416- Deveye diken yarar, övrete.....
 417- Deveye ne'l yog.
 418- De'vi garımaz.
 419- De'viye me'ni, aşige nişan gerek.
 420- Devlet aytmış: "Döletsiz devlet olaydım", devletluden kaçup gurtulmazın.
 421- Devletsizin evinden devletlünün yurdu yegdir.
 422- Dil bazarı.....?
 423- Dil dilden galmaz geri.
 424- Dil öğünde yoguş olmaz.
 425- Dilencinin yüzi gere torvası toludur.
 426- Dilersen alemde dinç olasan,
 Ne veresiye veresen, ne ödenc alasan.
 427- Dilkü inine sığmaz, guyruğına gabag asar.
 428- Dilsüzden peltek yegdir.
 429- Dilün gemügi yog.
 430- Dinsüze dinin bildürmek öksüze ton geyürmek kibidir.
 431- Diriligünde ölüm yarağın eyle, sağluğunda hestelig yarağın eyle.
 432- Dişi arslan da arslandır.
 433- Dişiler bustan kibi olur.
 434- Dişinin yedi yerde çırası yanar,
 Birisi soyunsa, birisi yanar.
 435- Divâneye gelem yogdur.
 436- Dost başa bagar, düşmen ayağa bagar.
 437- Dost-dost, müamile rast*.
 438- Dost eskiyincek Tanrı yenisini verür.

* "Müamile (selem) doğrudur" Muasır dilde tehmini garşıluğu "Dostlug öz yerinde, selem (faizle alman pul) öz yerinde.".

- 439- Dost divarı yog, goz ağacından gapusu var.
 440- Dost gelmeyince yaramasa satılma.
 441- Dostlug savaşmayınca berkişemez.
 442- Dostlug varduğunca berkişür, meger içinde çürüglügi ola.
 443- Dostun eskisine, hemmamin eskisine, sücinin eskisine nesne irmez.
 444- Dostun ile ye-iç, satu-bazar eyleme.
 445- Dostun rizgin düşman kibi ye.
 446- Dostun yoğ ise, düşmenin de mi yog?
 447- Dostuna ödenc ağca verme, istediğün vagt mehebbet migrasla kesilir.
 448- "Dov" demege tovdag gerek.
 449- Döğülmek eşege yaşarur.
 450- Dölengice künde tagsan toğan olmaz.
 451- Dönen övret, -sapan keçi
 452- Dört mezheb, beşinci kötek.
 453- Dövlet degilmi gariya, -yiğit yanınca yürüye?!
 454- Dövlet geza yanındadır.
 455- Dövlet kime yâr olsa durur.
 456- Dövlet olmayınca başda.....(?) gaşda.
 457- Dövlet yegdir eglden-usdan dehi,
 Dövlete göre biter bağla bustan dehi.
 458- Dövletlü evin gonuğı-goyuluşı gelür.
 459- Dövletlü evin tütünü eksik olmaz.
 460- Dövletlü kişinin övreti ölür, dövletsiz kişinin eyreti ölür, belke kendü ölür.
 461- Dövletluden yatlug gelmez.
 462- Dövletünün evi tütününden bellüdür.
 463- Dövletsize kendü belâsı yeter.
 464- Dövletsize kimse dövlet olmaz.
 465- Dövletsizin oğlı olmagdan dövletlünün gulu olmag yegdir.
 466- Duacıdan duayı armağan um.

- 467- Dügün aş borçdur.
 468- Dügün domrovsuz olmaz.
 469- Dügün issi iyümez, düginci eyür.
 470- Dügünde devlet keçer, bayramda yügrek keçer.
 471- Dün uzunun pasiban bilür.
 472- Dün geribindir.
 473- Dün ile yolda geden, sabahdan garnın toyuran, oğlan iken evlenen, rumî övret..... aldanmaz.
 474- Dün ile yürüyen sabah sevinür.
 475- Dünya girse araya,
 Gul kaçan tapuya yaraya?.....
 476- Dünya üçün oda düşüp yananın
 Su yerine ganın içir ruzigâr.
 477- Dünyada ölüm olmasa, adam adam etin yerdi.
 478- Dürlü yalanın adını eşg gomişlar
 Eşgi çeken kişiler dostu helvet bulmuşlar.
 479- Düşde döğür // dügün ağırdur.
 480- Düşü görende degil, yorandadır.
 481- Düşman gözi kôr olur.
 482- Düşmanını senden yegin gör, alta çağarsa, senin dövletün.
 483- Düşmenin günü sağışlu olsun.
 484- Düşmenin işi başlanmasun, başlanıcağ tez tamam olur.
 485- Düşmenin ömri gar ömri kibi ola.
 486- Düzenlik ganda ise bereket andadır.

- E -

- 487- Ebleh çekişgen olur.
 488- Ebleh kâhal olmaz.
 489- Ebleh sagalın sığar.
 490- Ebleh tasadan ölür.
 491- Ecele şeytandadır.

- 492- Ecelle ecelli söyleşer.
 493- Ecelsize ölüm yog.
 494- Egri ağaç yöneligin gomaz.
 495- Egri-bügri yol toğrulur.
 496- Egri otur, toğru söyle.
 497- Egri toğrulmasa, ogçı.....yerdi.
 498- Ehi ocağı küllü olur.
 499- Eken biçer, gonan köçer.
 500- Ektilükde sitâre gerek.
 501- El atduğı daş uzag geder.
 502- El boyly-yohsullu olur.
 503- El delülü, uslulu olur.
 504- El, delüsin aldatmaz.
 505- El dutduğı gabagcag hasil olmaz.
 506- El elden üstündür.
 507- El-elhelâl.
 508- El eli yuvur, iki el yüzi yuvur.
 509- El eybin sana söyleyen, senin eybini de ele söyler.
 510- El garağuyı ensesinden bilür.
 511- El içinde gatı söyleme, divar ardında gulag olur.
 512- El içün ağlayanın gözi yaşı dügimez.
 513- El içinde itün guyrüğün kesme.
 514- El ile çözüleceğı dişine bıragma.
 515- El ile gelen belâ bayramdır.
 516- El ile gelen gere gün düğündür.
 517- El ile goduğun elli yıl durur.
 518- El keçdugi köprüden sen de keç.
 519- El öğüne kim keçer.
 520- El serraftır: eyüyi-yatluyı bilür.
 521- El yelimlü bitiyi ogur.
 522- Elde söz çog olur.

- 523- Ele uyan övretin boşar.
 524- Eli kendüne usatma
 525- Elün ağzı yıprağ olur.
 526- Elün ağzında mercimek ıslanmaz.
 527- Elün aşda iken gözün işde olsun.
 528- Elün dilini kimse tutmaz.
 529- Emânete binen tez ener.
 530- Eme-seme inanma, emsiz-semsiz de galma.
 531- Enişden yoğun yegdir.
 532- Enişsiz adam Meşed'e de yeter.
 533- Enmedigin yere çıgma.
 534- Er başından bun geder, tağ başından tuman geder.
 535- Er bunalmayıncag merd irmez.
 536- Er de düşer gere behte, övret de düşer gere behte.
 537- Er dövleti er öldürer.
 538- Er er gerek, övret övret gerek.
 539- Er erden kaçacak garavaş olur.
 540- Er eri sinar, münâfig Tanrı'yı sinar.
 541- Er esen gerek, eyer atı helâk eder.
 542- Er ganda otursa, sedr olur.
 543- Er gara gerek, at turı gerek.
 544- Er garar, könli gararmaz.
 545- Er geder, adı galur.
 546- Er gelse gıyu artar, övret gelse, gu artar.
 547- Er gereden gorgar, övred agdan gorgar.
 548- Er geyretçün toğar.
 549- Er gogusu elden ele geder.
 550- Er hesteliği yohsullıg nişanıdır.
 551- Er legebile anılır.
 552- Er olan, evde oturmaz.
 553- Er olan rizgin taşdan çıkarur.

- 554- Er oldur, dura; durana var.
 555- Er oldur ki, bun deminde buluna.
 556- Er oldur ki, yüzi suyun satun ala.
 557- Er ondur, toguzı tondur.
 558- Er oyunu üçedekdir.
 559- Er ölmüş, ganun ölmemiş.
 560- Er tavarı açig gerek.
 561- Er tayıya benzer, it ataya benzer.
 562- Er ünlü övret udsuz olur.
 563- Er yapışından bellidür.
 564- Er yumuşağın er yer, ağaç yumuşağın gurd yer.
 565- Ere bir hüner yeter.
 566- Ereb toyunca yeyir, Türk ölünce yeyir.
 567- Erenler dağa yürü demiş, yürüyememiş, kendüleri yürümiş.
 568- Erenler negde dua gılmışlar.
 569- Erenlere eşik ara iş me'lumdur.
 570- Erenlerin ardı, ögi bir olur.
 571- Erenlerin hercine, övretlerin emeline, oğlancıkların sevinmesine bayram demişler.
 572- Ergenün gazancını it yer, yagasını bit yer.
 573- Erin öyüni et ile etmektir.
 574- Erini eşi yenmez, gaşı yenür.
 575- Erkek goyun gurban içündür.
 576- Erle övret arasına girenin hörmetsizliği galur.
 577- Erli ağlar, ersiz ağlar.
 578- Erli övret, -bekli övret.
 579- Erliğin sına, andan övret al.
 580- Erlik on, toguzı hiyledir.
 581- "Erle köçerin" deyü kösegin ocağa yagma.
 582- Erteki teneden bugünkü tutmaç yegdir.
 583- Erteye galan belâdan gorgma.

- 584- Erün eri yağmurdur.
- 585- Eski düşmen dost olmaz, eski dost düşmen olmaz.
- 586- Eski eyib İsa'nındır.
- 587- Eski geymeyince yeni bulunmaz.
- 588- Eski varlı-varlı,
Yeni varlı-çorlı
- 589- Eski oynaş eyerlenmiş, uyanlanmış at kibidir.
- 590- Esirgeyen esirgençi olur.
- 591- Eş eşi gösterer.
- 592- Eşege atlas çul ursan, yine eşekdir.
- 593- Eşege ayıtmışlar: "Ne gati yürürsen"?! Ayıtmış:
"bizlengicim bilür".
- 594- Eşege güci yetmeyen semerin döger.
- 595- Eşege gücün yetmese, goduğun urma.
- 596- Eşegi düğüne ogumuşlar: "Ya su yogdur, ya odun yog" demiş.
- 597- Eşege semeri yük olmaz.
- 598- Eşegi issi dedügi yere bağla.
- 599- Eşegin su keçmesi kem olur.
- 600- Eşegine gücün yetmese, palanın döğme.
- 601- Eşegün dişini, kôsanın yaşını, Allah'ın işini yine Allah'dan geyri kimse bilmez.
- 602- Eşegün ölümi ite düğündür.
- 603- Eşegün yoğ ise, beg evine var.
- 604- Eşegün yoğ ise, güyegün de mi yog?
- 605- Eşek.....goduğ.....gaçan olacagdur.
- 606- Eşek.....bellüdür.
- 607- Eşek eşekden galıcak 'ya guyrığı, ya gulağı.
- 608- Eşek gulağından agsamaz.
- 609- Eşek guyrığı kibi olma, ye'ni art, eksilme; taş, dökülme
- 610- Eşek önegi olur.
- 611- Eşek yorgasına at yetmez.
- 612- Eşek yüki eşerek.

- 613- Eşek-ze'feran çe başed'?
- 614- Eşen menzil alur, segirden yolda galur.
- 615- Eşeyin berk bağla, andan Tanrı'ya ısmarla.
- 616- Eşg bök içine turusu zing-zing//zınıg-zınıg eder.
- 617- Eşg irâdet iledir.
- 618- Eşitdügin söyleyici yalancıdır.
- 619- Et ile dırnak arasına giren yeyüp çıkar.
- 620- Et ne geder arığ ise, etmek üstünde yaraşır.
- 621- Etdügin etmek erlik değildir.
- 622- Etmegi yalnız yeyen dengini dişile gugar.
- 623- Etmegin balla yey.
- 624- Etmek kesmek hünerdir.
- 625- Ev alma, gonşi al.
- 626- Ev gutsuzı çadır, etmek gutsuzı.....?
- 627- Ev var iken mescide haramdır.
- 628- Evdeki hesap bazarda rast gelmez.
- 629- Evine varduğun vagt adam ol, evüne geldügi vagtın yine sen adam ol.
- 630- Evlenen bir kerre oh deyir, ölünceyedek ah deyir.
- 631- Evlü evinize, çomag.....
- 632- Evün canı adamdır.
- 633- Evün çoğ ise, çalu tığ.
- 634- Evvel hesab andan gessab.
- 635- Evvel team, andan kelâm.
- 636- Eyer altında at ölür, geyret altında er ölür.
- 637- Eygenci agıncı satun almışdır.
- 638- Eyiblü tavar ıssisinde yaraşır.
- 639- Eyibsiz bir Allah.
- 640- Eyibsiz yâr isteyen yarsız galur.
- 641- Eyilik de edersen kendüne, yaramazlık da edersen kendüne.

* Eşek ze'feran ne olur? Muasır dilde "Eşek ne bilir ze'feran nedir".

- 642- Eyilik etdüğün kişinin şerrinden gorg.
 643- Eyilige eyilig ödünç kibidir.
 644- Eyiligi eyle, denize burag: Balıg bilmezse, Halıg bilür.
 645- Eyü alan aldanmaz, yaramaz alan aldanur.
 646- Eyü behâsından galmaz.
 647- Eyü çeri evin öğüne uğramasun.
 648- Eyü dostuna yurd gösterme.
 649- Eyü dostunla yavuz olma.
 650- eyü ğemmazı uçmaglıdır.
 651- Eyü görmegin muzdı çoğ olur.
 652- Eyü kendüyi gösterer; öldür ki doğru söyleye.
 653- Eyüçük gancıg gözsüz enicik toğurar.
 654- Eyüden yaramazlıg gelmez.
 655- Eyülerle otur, eyi olasan.
 656- Eyilüğe eyilik olsa, öküze bıçag urulmazdı.
 657- Eyümele eyümele melâmet gösterer
 Gıl tahammül kim, selâmet gösterer.
 658- Ferz sünnetden ilerüdür.
 659- Fesada övret tez guşanır erden.
 660- Fırseti fövt eleme.
 661- Fırseti fövt eyleyüp goma bugünü yarına.
 Dünyanın yogdur vefası, bagma şimdi varına.

- G -

- 662- Gaba başlığın malı dutmaz.
 663- Gaba dülbend edinmekden bıçag olup, tağınmag yegdir.
 664- Kadın ele girmeyince garavaş hoşdur.
 665- Kadının dodağı bellüdür, cariyenin.....bellüdür.
 666- Gadir Tanrı vermeyince er bayımaz.
 667- Gagımag gavılda yogdur.

- 668- Gaib ortaya gelince hazır Hagga irişer.
 669- Gamu guşlar uçar, nesne yog; bildircin uçicek "havardı" derler.
 670- Gammaz boynunda borc gomaz.
 671- Gan bahayla miras malı tuz ile su olur.
 672- Gan isupassız gaynar.
 673- Gan ile gânun eyleme.
 674- Ganda ise uyur uyuru bulur.
 675- Ganğı kediye bagsan, sican öger.
 676- Gapusız ev olmaz.
 677- Gar ne denlü çoğ yağsa, yaza galmaz.
 678- Gar susuzlug gandırmaz.
 679- Gar üstünde yatan ölmemiş, un üstünde yatan ölmüş.
 680- Gar yağıcaz iz örtüler.
 681- Gara çalluya sığınma.
 682- Gara düzen ev bozmaz.
 683- Gara eşege yular ursan, gatrı olmaz.
 684- Gara heber yerde galmaz.
 685- Gara yere togmag gerek.
 686- Garağı gutsızı bir düşdügi yere yine düşer.
 687- Garağı leglegin yuvasın Hag yapar.
 688- Garağından şaşı yegdir.
 689- Garavaşa ton geydürsen gadın olmaz.
 690- Gardaşdan garın yagındır.
 691- Gardaşlu kişiler galgar-gopar, gardaşsız kişiler birbirine bagar.
 692- Garga toğan olmaz.
 693- Gari.....gapu gapanmaz.
 694- Gari gısağa binme.
 695- Garıncanın melüllüğü gurbağanın şenlüğine tut.
 696- Garıncaya geza gelincek ganatlanur.
 697- Garındağı öc alır.
 698- Garının-gocanın canı berk olur.

- 699- Gariyla yatma.
- 700- Gartala og togunmuş, og yelegin göricek "bana benden oldi" demiş
- 701- Gasnaksuz elek olmaz.
- 702- Gaşıg ile aş verüp, sapiyla gözin çıkarma.
- 703- Gatır.....gadin.....kibidür.
- 704- Gatır issine günde yedi kerre hemle eder.
- 705- Gatmış.....imani yog.
- 706- Gavişar adam adama, amma gavişmaz tağ tağa.
- 707- Gavun-garpuz vaktında bıçgisuz olan yanın çarbinur.
- 708- Gay köninde guyruglı inek buğasız.
- 709- Gayramazdan/gıramazdan (?) gara eşek olmuş.
- 710- Gazludan tavug (kimi) tartınma.
- 711- Gecesi garganın bayguşa gündür, Eşegin ölüsü ite düğündür.
- 712- Gehr ile gazan, lutf ile yey
- 713- Gelbürde su durmaz.
- 714- Geldünse gerü var, Her nesnenin yeri var.
- 715- Gelecek nesne gelür çaru naçar. Gerek könlünü sen gen dut, gerek tar.
- 716- Geleceki gelmiş bil.
- 717- Gelemin giymetin yazıcı bilir.
- 718- "Gelme",-Gelme; "Getme",-getme.
- 719- Gelteban gazanur, gelt güvenür.
- 720- Gem adamı tez helâk eder.
- 721- Gemik yeyen et yer, et yeyen garnın toyurar.
- 722- Geminin assı tapuğa dekdir, ziyanı boğazadekdir.
- 723- Gemiye gile ile verer, mövt ile alur.
- 724- Gemiye girmeyen kişi Tanrı gorgusun bilmez.
- 725- Gen eken gensiz bayır.
- 726- Genc alan aldanmaz.

- 727- Gencünü gariya değışme.
- 728- Ger diler çanağından yürügün de nesibi vardır.
- 729- Geribin dostı olmaz.
- 730- Geribin kimsesi yog, Allah'ı vardır.
- 731- Gessabi yıgan goyundur.
- 732- Geybi Allah'dan geyri kimse bilmez.
- 733- Geydlüye söhbet haramdır.
- 734- Geyseri fisir diyün yığılmış.
- 735- Geza gelincek göz bağlanır.
- 736- Geza görmükölmez.
- 737- Gezegen iki ev viran eder.
- 738- Gezic ya buduna, ya boğazına.
- 739- Gıgırdugları yere var, erinme, gağırmadıgları yerde görünme, eger dedigümün eksin edersem, hor olursan.
- 740- Gıl.....gırg günde geder.
- 741- Gılincdan gaşıg yegdir.
- 742- Gılınç yarası önelür, dil yarası önelmez.
- 743- Gırağı anun için yağar ki, eli ayagı üşüde.
- 744- Gırg yıl öyled olmuş, eceli gelen ölmüş.
- 745- Gırgınadek ögmeyen gırgından son ögmez.
- 746- Gırg yılda öcün alan eyülen eyüdüm demiş.
- 747- Gış azlığına aldanma buyarsan.
- 748- Gış bayları hammam eder, yohsulları payek//pek (?) eder.
- 749- Gış gılinc kibidir.
- 750- Gış-gış gerek; yaz-yaz gerek.
- 751- Gış gışlığın belürdür, öyke kişiyi delürdür.
- 752- Gış gögde gışlamaz.
- 753- Gış günü gırg dürli olur.
- 754- Gış gününün yemişi oddur.
- 755- Gış közi gırağı olur.
- 756- Gış yarağın yaydan düz.

- 757- Gışın çırağı gurı olanın, yazın tamağı gurı olur.
- 758- Gız almag hasar almag kibidir.
- 759- Gız anası miskin olur, babasına yalvar ehil
- 760- Gız anasına duruş öğredir.
- 761- Gız oğlan gucmayan, ayğır ata binmeyen yiğitlik sefasın bulmaz.
- 762- Gız oğlanı.....gucmag yegdir.
- 763- Gız ogutmag güc olur.
- 764- Gız oğlanla övretin fergi bir gecedir.
- 765- Gızıl başlu girmeyince gara başlı çıgmaz.
- 766- Gızım kimi severse, güyegüm oldur.
- 767- Gızlar.....olur.
- 768- Gızlar tez büyür.
- 769- Gil gerek ise, al, yohsa verdim biregüye.
- 770- Girenin çoğ eşitdiğün yere sepedi küçük götür.
- 771- Gisseden hisse al.
- 772- Goca goynunda çörek var, yiğit goynunda çomag var.
- 773- Goca kâfir müselman olmaz.
- 774- Goca müselman kâfir olmaz.
- 775- Goca oğlı..... olur.
- 776- Gocaları yohsul bilme, bay bil.
- 777- Gocalıg öskürek artırır.
- 778- Gol salsan, yun//yön bellüdür.
- 779- Gomaduğun yerden götürme.
- 780- Goltuğı altında yeyenin garnı toymaz.
- 781- Gonag gonağı sevmöz, ev issi ikisini de sevmöz.
- 782- Gonag yedüğün bilmezse, ev issi hercin bilür.
- 783- Gonağın eblehi oldur ki, ev issini ağırlaya.
- 784- Gonağın enesi endicek ev issin ağırlar.
- 785- Gonşı gazan almag çanagdan su içmek kibidir.
- 786- Gonşı gızı çapaglı olur.
- 787- Gonşı kızı gülencü olur.

- 788- Gonşı gızı tar olur.
- 789- Gonşu hagğı, Tanrı hagğı.
- 790- Gonşun kim ise, gardaşın oldur.
- 791- Gonşının eşegin toguz iste, senin on olsun.
- 792- Gonşunun eşegini iki iste, senin üç olsun.
- 793- Gonşıyı gonşidan sorarlar.
- 794- Gonug umduğun yemez, bişdügin yer.
- 795- Gonuş, goş yügrüğün al.
- 796- Gorgag bazırgân assı etmez.
- 797- Gorgunun ecele assısı yogdur.
- 798- Gorhu heyametündür.
- 799- Gorgag garnın toyurmaz.
- 800- Goyun.....keçi "hey-hey.....açıldı" demiş.
- 801- Goyun semirdikçe yavaş olur.
- 802- Goyuna kaç deyüp, gurda gov deme.
- 803- Goyuna yanşag çoban çoğun saçırken haygurur.
- 804- Goyunludan guzi-guzı tartınma.
- 805- Goyunun paçası, keçinin seri eyü olur.
- 806- Göğ çayır vagtında eşek.....yagın varma.
- 807- Göğ gürlamayınca yağmur yağmaz.
- 808- Göge direk yog.
- 809- Göğden dört kitab endi, beşinci kötek.
- 810- Göğden ne yağdı ki, yer anı yutmadı.
- 811- Göl yerinde su eksik olmaz.
- 812- Gönül bagmandır.
- 812A- Gör senin için, dile benüm için al.
- 813- Gördün ki, anan.....yağmaya getdi, sen dehi barmağın bata gör.
- 814- Gördün ki, gonşuna garın ağrısı geldi, sen de etegün çarpan.
- 815- Gördün ki, gessab keçi verir, sen de keçi ver.
- 816- Gördün ki, zaman sana uymadı, sen zamaneye uy.

- 817- Gördün kim buçug mövt, belâ gelür; sen bir mövt olup, garşu var.
- 818- Görür göze kül anma.
- 819- Görmedüğe küpe tan gelür.
- 820- Görmek görüşmekdir, emmek soruşmagdır.
- 821- Görmekle toymag olmaz.
- 822- Görünü duran köye ne gulağız?
- 823- Gövdesi gözeli ortaya-döşege sor,sureti gözeli Rum'dan Şam'a sor.
- 824- Göyenler hardan hurma yediler.
Gorugdan sebr ile halva yediler.
- 825- Göz görmeyince könül gatlanır.
- 826- Göz terazudur.
- 827- Gözel nazlu gerek.
- 828- Gözel oldur ki, hüsni kibi dehi hulgi ola, yohsa çoğ suret yazarlar keliseler divarına.
- 829- Gözel övretten çirkin er yegdir.
- 830- Gözel sevmeye tövbe olmaz.
- 831- Güzellik.....belâdır, çirkinlik demür gala'dır.
- 832- Gözelün müşterisi çoğ olur.
- 833- Gözü ancag taprag toyurar.
- 834- Gözsizi deve depse, sum ile urdılar sanur.
- 835- Gözsüzün gözi degenekdür.
- 836- Gucduglu gucdugin huri sanar.
- 837- Guduzun ömri gırg gündür....
- 838- Gul, gulluğun andan bile ki, kendü didügi olmaya.
- 839- Gul gulluğında gerek.
- 840- Gul tapusu keçergüdür.
- 841- Gulağızın garga olursa, burnunçıgmaya.
- 842- Gulağızsız guş uçmaz.
- 843- Gülü gul duasıyla Heg yarlıgar.
- 844- Gulun yoğ ise, güyegün de mi yog?

- 845- Gurd anarsan, gurd gelür.
- 846- Gurd boynuna çeker: assın dönüb nesne umma.
- 847- Gurd bulduğı guş ile, guş bulduğı ağaç turusunda.
- 848- Gurd enigi yene gurd olur.
- 849- Gurd gonşusun yemez.
- 850- Gurd goyundan tama'ın kesmez.
- 851- Gurd ile goyunun ne oyunu var?!
- 852- Gurd ile guzı yeyüb, goyun ile şiven urma.
- 853- Gurd toyduğı yeri gırg kerre dolanur.
- 854- Gurd yanında guş da doyar.
- 855- Gurda "boynun neçün yoğundur?" demişler, "işüm kimseye inanmazım" demiş.
- 856- Gurda inanma.
- 857- Gurdun adı yavuz, arada dülkü var, baş keserler.
- 858- Gurdun bazarda ne işi var?!
- 859- Guri.....düşman.....
- 860-Guru gatında yaş da yanar.
- 861- Guru gön bit artutar.
- 862- Guru salamı yel alır.
- 863- Guru torva ile at bir gez tutulur.
- 864- Guru torva ile at yelegi tutulmaz.
- 865- Gurudan guruya nesne yapışmaz.
- 866- Gusduğun yarı yutma.
- 867- Guş.....yuvaya yene.....
- 868- Guç uçduğı yuvadan ol yuvayı gerü yapar.
- 869- Guş var, et yedirirler, guş var, etin yeyirler.
- 870- Guşda süd yog, gatrıda gulun yog.
- 871- Guşın al, dehi yuvasına.....
- 872- Gutlu gün toğuşundan bellüdür.
- 873- Guyuyı boyunca gaz, şayed kendün düşersen.
- 874- Guz gorgusuz olmaz.

- 875- Guzusun enilmeyen de bulur, gati meleyen de bulur.
 876- Güc güce kötü garadır.
 877- Güc ile goyuna varan köpek heyr etmez.
 878- Gücle iş olmaz.
 879- Güclüye çörek doymaz.
 880- Gücün yetmedüğine toğan olma.
 881- Gücin yetdüğine güç eyle.
 882- Gül dikensiz olmaz.
 883- Gül vaktında.....gogmaz.
 884- Güle füzul olma, bir pul bahasıdır.
 885- Güle ki ölçem oldu,-bir pul behasıdır.
 886- Gülegeni..... sanurlar.
 887- Güler yüze bara bag.
 888- Günde iki pul giren eve ol ev yohsullug görmez.
 889- Günden-güne düğün olsa,
 Gün aşırı bayram olsa!..
 890- Gündüz yarasaya gecedir.
 891- Güneş balçığı ile tutulmaz.
 892- Günlüğün sana tik keliseye....
 893- Gününe göre kürkin gey.
 894- Güvvetlü gollu gulunla, göpuz gılınla.
 895- Güyegü eşek goduğu gibi sevgilüce olur.
 896- Güyegü gayinata toprağındadır.
 897- Güyegü oğul olmaz.

- H -

- 898- Hacı başa gedüğünin tacı goltuğunda çıkar.
 899- Hadim ile ağ ata gullug edenin yüzü ağarmaz.
 900- Hag bâtil olmaz.
 901- Hag bâtilden galmaz.

- 902- Hag söz acı gelir.
 903- Hag tealâ behane tanrısıdır: herkişişe layıglü layigin verir.
 904- Hag tealâ gulını geir ile daim garamaz.
 905- Haglu var, hagsız çigar; hagsız var, haglu çıkar.
 906- Hal bilenün guluyuz.
 907- Halalzâde bazar eder, haramzâde bozar.
 908- Halgin ağzı faldır, horata hordur.
 909- Halınca sıçanın da emcegi vardır.
 910- Haman senin tarlana yağmasun.
 911- Haram nesne sınmaz/sinmez.
 912- Haram tatlu olur.
 913- Haram yeyici önmez.
 914- Haramzâde haramzadalığın goursa, yola.....gomaz.
 915- Haramzâde oğuldan halâlzâde gul yegdir.
 916- Hatun kişiler üç nesneden çöker: bir oğlan toğurmagdan, bir geyesi yumagdan, biri un yoğurmagdan.
 917- Havadaki guşı satma.
 918- Havadan evle tava dağı hazır gör.
 919- Havana ne goyasın ki, döğülmeye.
 920- Hazıra salâdır, gaibe gülbeng.
 921- Heberi oğlandan al.
 922- Hedimin oğlu-gızı olmaz.
 923- Hekim ağçası yanımda galsun deyen gemiye girmesün.
 924- Heliksiz divar olmaz.
 925- Heman bir hüsn-i hülgdür.
 926- Hemmamda bir tas suyu bilmeyen hamamı başına yığarsan da bilmez
 927- Hemmamda ırlamag, geribligda ögünmek golaydır.
 928- Hemmame giren derler.
 929- Her ağacın bir yemişi olur.
 930- Her anduğun, kişi eylemek olmaz.

- 931- Her bir yerün bir erkânı olur.
Oduna gedenin orğani olur.
- 932- Her er pişe önmez.
- 933- Her eyilik bir yerde olmaz.
- 934- Her ganda kim de'vi var, sen anda yavi var.
- 935- Her heftede bir evlen.
- 936- Her işe ki bagarsan, örnek al, şayed sonra sana gerek ola.
- 937- Her işin vagtı vardır, eyümecek olmaz,
Zaman işi dilekçe yendek olmaz.
- 938- Her kime kim bal ile gaymag gerek,
Lâcerem, ol ağçaya giymag gerek.
- 939- Her kişi kendü derdinden söyler.
- 940- Her kişi kendü hoyına hoşnuddur.
- 941- Her kişi kendüye çağıran yeg bilür.
- 942- Her kişinin bir dürlü halı var.
- 943- Her kişide delülik tamarı vardır, "delü" dedikçe ol tamar böyür.
- 944- Her kişiye bir tamaşa hoş gelür.
- 945- Her kişiye kendü şeheri yeg gelür Bağdad'dan.
- 946- Her kişiyi bir işe tuş eylemiş,
Anun ile könlünü hoş eylemiş.
- 947- Her kişiyi hal ile tanrısı bilür.
- 948- Her kişiyi hoyile hoş görmek gerek.
- 949- Her ne ki başına gelirse, Hag'dan bil.
- 950- Her nesne bünyadından yığılur.
- 951- Her nesne saatına köyer.
- 952- Her nesne timarla hasıl olur.
- 953- Her nesne vagtile gerek.
- 954- Her sayrılığın hoşluğu var.
- 955- Her ulaşmağın ayrılığı var.
- 956- Heramiye gılinc verme.
- 957- Hereni giç...?
- 958- Herife sagalı düz gerek.

- 959- Heste başında ulu oturur.
- 960- Heste yemek yemez.
- 961- Hestelig şaşırar, ölüm yigar.
- 962- Hestenin gönli tar olur.
- 963- Hestenin guvveti olmaz.
- 964- Heta canından irag.
- 965- Heyf ölenedir, diri dirlüğün eder.
- 966- Heyr issi bilür.
- 967- Heyr işi uzatma, şerre döner; şer işi uzat ki, heyre döner.
- 968- Heyr san eşüne, heyrgelsün başına.
- 969- Heyvan alası taşından, adam alası içinden.
- 970- Heyvan miskin olur.
- 971- Heyvan yıllaşurag, adam soruşurag.
- 972- Heyvanı yularından, eri igrarından.
- 973- Heyvanın cellâdı gessabdır.
- 974- Hezan vagtındağı düşe e'tibâr yogdur.
- 975- Hiç hiçe vursan, yene hiç.
- 976- Hikmeti Loğman ağzından.
- 977- Horata döşekde ölür.
- 978- Horata hordu, horata ile kişi kafir olur.
- 979- Horatanın yarısı gerçek olur.
- 980- Horatun barışduğunla lâf eyle.
- 981- Hoyin-hünerin bilmedüğün tavarın ardına dolaşma.
- 982- Hökm galibündür.
- 983- Hurma çevir, guru goma.
- 984- Hüner candadır.
- I -
- 985- Isımgıda iş var, iki elinde taş var.
- 986- İşuglarla irişenin adıyla sanı yeter; danışmendlerle irişenin dini
ile imânı yeter, beglerle irişenin başıyla malı yeter.

- 987- İç ediği olanın yarı abdesti bilebilir.
 988- İki ağız bir olıcag bir ağız küt olur.
 989- İki butum sağ olsun,
 Bulunmayan er olsun.
 990- İki çetik bir arslana tapdır.
 991- İki ganat, bir guyrug,
 Ana dehi yel buyrug.
 992- İki gardaş savaşmış, ebleh gerçek sanmış.
 993- İki garpuz bir goltuğa sığmaz.
 994- İki gemi gulpın tutan tez gerg olur.
 995- İki kişiye bir keleş.
 996- İki gönül bir olıcak samanlık da saraydır.
 997- İki gönüllü olma.
 998- İki övret bir yerde dirilmezler.
 999- İki övretlinin dirliği olmaz.
 1000- İki sevgi bir gönülde olmaz.
 1001- İki tonuz birdir.....tokuşmuşlar.
 1002- İkincinin sözünü üçüncü tayar.
 1003- İl ili bilür.
 1004- İletdüğine yayan yürüdi.
 1005- İlk sonanı uçmagda görmüşer.
 1006- İllerü adı yagın olur.
 1007- İlletle dirilen möhneyle can verer.
 1008- İman.....cemaete.....buyurılır.
 1009- İmam cemaetin gulıdır.
 1010- İmanın imam olması cemaet elindedir.
 1011- İmam olan kişi cemâetin gehrin çekmek gerek.
 1012- İmanlu gullarda yatlulug yogdur.
 1013- İn dinlen, bin dinlen.

* Bu atasözü eserde iki defa tekrarlanmıştır.

- 1014- İnançlılardan ol.
 1015- İnek ganda yügürürse-yügürsün, tek evde buzalansın.
 1016- İnek südüne göre meler.
 1017- İnkâr mübârekdir.
 1018- İnkârı elden goma.
 1019- İnsaf din yarısıdır.
 1020- İnsafsızın.....uzun olur.
 1021- İnsan oldur ki, kendüye güç getürmeye.
 1022- İnsanın işi yaramazlığa eyilik etmektedir; yaramazlığa yaramazlık heyvan işidir.
 1023- İpin yemiş ölmüş hammal yog.
 1024- İplik bazarında Fatmacığa kim direler?
 1025- İsa için Musa'yı gınama.
 1026- İssi aşdan gorgan sovuğu üfürüp yiyer.
 1027- İssi-sovug bizim içündür.
 1028- İssin ağırlayan itine gemik verer.
 1029- İssine benzemeyen oğurlugdur.
 1030- İssis olanın issi çok olur.
 1031- İssis yerleri keyikler bilür.
 1032- İsteyen tanrısın bulur.
 1033- İş başaranundur.
 1034- İş başı sağlıgtadır.
 1035- İş bir-bir olur.
 1036- İş golayın issi bilür, anuçun assı bulur.
 1037- İş işlemeyenin deyirsen, eşikde ol.
 1038- İşe sandığ paşadır.
 1039- İşi göz yeyer.
 1040- İşi işleyen gönüldür.
 1041- İt.....yemekle deniz murdar olmaz.
 1042- İt.....kefere de yaramaz, yararsa çalı dibinde.
 1043- İt.....eyilik umma.

- 1044- İt ağzın gemik dutar.
 1045- İt dişi tonuz derisinie münasibdir.
 1046- İt ıssisine ürmez.
 1047- İt ite buyursa, it de guyruguna buyurar.
 1048- İtçe it yalağın gorur.
 1049- İti öldüren sürüyü bilür.
 1050- İtin issi var ise tavşanın tanrısı var.
 1051- İyeden bölür, inleyen ölür.
 1052- İyeven kız ere varmaz, varırsa da, beht bulmaz.

- K -

- 1053- K.....
 1054-oynama
 1055-bilegüsüdür,.....sındısıdır.
 1056-ıslanmayınca balıg tutulmaz.
 1057-kiriye veren elin galgan etmek gerek.
 1058-sileken.....bulaşdurma.
 1059- Kahal öküzün canı hodur.
 1060- Kahal övret beşiği yatarken önerür.
 1061- Kahala yumuş buyursan, yedi kitablık nesihet eder.
 1062- Kar pa noubet ist.
 1063- Kasa kasaya girmeyince garnı gabarmaz.
 1064- Kebab tuzlu gerek, tussuz gerekmez!
 Gözel yüzlü gerek, yüzüz gerekmez!
 Ulular uslu gerek, ussuz gerekmez!
 Sular buzlu gerek, buzsuz gerekmez!
 Gözel benlü gerek, bensiz gerekmez!
 Yigit donlu gerek, donzuz gerekmez!
 1065- Kebinsiz övret yularsız eşek kibidir.
 1066- Keçen belâ belürmez.

* (Her) iş növbe ile olur.

- 1067- Keçen görünmez.
 1068- Keçenden sen de keç.
 1069- Keçi haramzada olur.
 1070- Keçi suyu begiri-begiri geçer.
 1071- Keçi yatduğı yeri eşer yatur.
 1072- Keçinin.....gicicek çoban etmegine yapışar.
 1073- Keçmiş yağmurun kepenek kibi ardına düşme
 Gah-gah.....başını göster, seni hadim sanmasınlar.
 1074- Kedi ete irişmese, "murdardır" deyer.
 1075- Kedi sıçanı tanrıyçün tutmaz.
 1076- Kedinin yügrüğü samanlığadekdir.
 1077- Kediyle köpek dirilmez.
 1078- Kediyle sıçan adaş ogşamaz.
 1079- Kel bulsa, kendü başın hoş eylerdi.
 1080- Kel bengi gelin olmaz.
 1081- Kelbi andığça ağacı yanına go.
 1082- Kelin....., agsağın....., Rum'un.....eyü olur.
 1083- Kelün başı açılmasun, açılıcag iş me'lum olur.
 1084- Kendü düşen ağlamaza ağlamag değil, amma gözi de çigar.
 1085- Keneki söylegen olur.
 1086- Kerem bilse eder idi başına kel.
 Geçen eyler senin müşkülün hel.
 1087- Kerem erenlerindir.
 1088- Kerem'e toymag olmaz.
 1089- Kerki gerekmez iken işle.
 1090- Kesemedüğün eli öp, başına go.
 1091- Keser kendü sapın yonmaz.
 1092- Kesilen el yine bütün olmaz.
 1093- Keşke degenecigümde dişi olsa, yeyilenedek iki olurdu.
 1094- Kiçiler suç işler, ulular bağışlar.
 1095- Kim.....deseler, gerib.....derler.

- 1096- Kim eşek olursa, biz semeriyüz.
- 1097- Kim ne derse-desün, cehd eyle senden gelmesün.
- 1098- Kim ozon deyer, kim gisse deyer, eyle kim yıralar.
- 1099- Kim söylese-söylesün, şah-başa gaymag yesün.
- 1100- Kime emek, kime yemek.
- 1101- Kimin kim gızı var,
Belinde önelmez sızı var.
Hem göyde nehs yıldızı var.
- 1102- Kimine hay-hay, kimine vay-vay.
- 1103- Kimün kim gürbetde yerlusi bilebilir, yanınca bir torva... bilebilir.
- 1104- Kimse goduğun kimse bulmaz.
- 1105- Kimse kimsenin nesibini yemez.
- 1106- Kimsenin sözi arasına girme.
- 1107- Kimisine tavşan yarar, kimisine gurd yarar.
- 1108- Kiryeci ev.....oynas.....
- 1109- Kişi arturmaz alla hemnişini.
- 1110- Kişi eyâlin almag güc olur, amma beslemek kolay olur, bedasılı almag kolay olur, amma beslemek güc olur.
- 1111- Kişi gocalıcağ buzağı gütdürürler.
- 1112- Kişi görmedüğünü görse egli sevinür, geymedüğün geyse, teni sevinür, yemediğün yese, nefsi sevinür.
- 1113- Kişi kendü çöregine kül eşer.
- 1114- Kişi kendüye etdüğü işi bütün eller derilüb edemez.
- 1115- Kişi bir uğurdan bayımaz.
- 1116- Kişi tog olucag cemî' azası ölü olur, amma aç olucag köturi can olur.
- 1117- Kişinin atı başa beraberdir, hesmi-gövmi yanı-yancığıdır.
- 1118- Kişinin hörmeti kendü elinde azdır.
- 1119- Kişiye evvel can gerek, andan cahan gerek.
- 1120- Kişiye üşümeyecekce geyecek, aç olmayacakce yeyecek yeter.
- 1121- Kişiye vardığı ev buyruğ
- 1122- Kişiyi gonşidan sor.

- 1123- Kitab yüzi gutlu olur.
- 1124- Kosa ile dost olayım deyirsen, "sagalun gelür"di.
- 1125- Kosalar eyyar olur.
- 1126- Kosaların öyleden sonra egli kem olur, hetta bir oğlancığ dehi aldar.
- 1127- Kosaya eyyarlıg öğretme.
- 1128- Köçdüğün yurdun gedri gondugun yurtda biliner.
- 1129- Köçdük yurdun gedrini gondug yurdda Allah bildirmesün.
- 1130- Köçene dad güc ile göğçeklik olmaz.
- 1131- Köle kölenin yarıdır, kavug koması şarıdır.
- 1132- Köleden heyir gelmez.
- 1133- Köleden mürüvvat gelmez, amma erlik gelür; erligi dehi.....
- 1134- Kölen yoğ ise, güyegün de mi yog?
Güyegün yoğ ise, köpeğin de mi yoğ?
Köpeğin yoğ ise, şagirdin de mi yoğ?
- 1135- Kölenin ensesi tamarı gıssa olur, anun için söz götürmez, tez gagar.
- 1136- Kölenin, garavaşın tanrısı çomagdır.
- 1137- Kölenin-garavaşın yedüğü saramsağla soğandır.
- 1138- Kölenin sūfisinden//sofisinden (?), Türkün avamından gorgmag gerek.
- 1139- Köleye kendü aş tatlu gelür.
- 1140- Kölgesinde yatacağ ağacı budama.
- 1141- Könlegin sat gürze ver.
- 1142- Könül alan güvendi.
- 1143- Könül kimi severse, görklü olur.
- 1144- Könül soltandır.
- 1145- Könül yapdun, eriş yapdın; gönül yıgdın, eriş yıgdın.
- 1146- Könülden gönüle yol var.
- 1147- Könüllü yigit ogın illerüde arar.
- 1148- Köpek döredüğü evde ferişte girmez.
- 1149- Köpek ile gardaş oğuşma, oğuşursan, miçegün hazır eyle.

- 1150- Köpek ne kirisün, ne ürsün.
 1151- Köpek üni göge çıgmaz.
 1152- Köpek yad kişiye guyrug bulamaz.
 1153- Kötî cemri//çamırı bay olmaz.
 1154- Kötürümden agsag yegdir.
 1155- Köyde yoğurd bol olur.
 1156- Köyün dövletü sinegi yoğurd tulguğuna gonar, şehere varar
 Şeherin dövletsiz sineki cikretmene gonar köye geder.
 1157- Kül depecik olmaz.
 1158- Küpe "köp" deyincek küp dehi "dib" deyer.
 1159- Küre gelen süre geder.

- L -

- 1160- Lağa gatlanan yener.
 1161- Lağa incinenin başı anası.....
 1162- Le'net bahıla, bereket tahıla.
 1163- Le'net ber hiç
 1164- Le'net yenduğun de'viye.
 1165- Lenin gedehi olur.
 1166- Let adem oğlanın usladur.
 1167- Letife az gerek.
 1168- Logma şahındır.
 1169- Loğma şefget artırır.
 1170- Lut cerb gerek.
 1171- Lutların soltanı dane-yi birincdür.

- M -

- 1172- Mal kişiye düşmendir.
 1173- Marat girse, tavar karnına ded girür.

* Le'net heçe.

- 1174- Martada tarlana sıçan üşmesün
 1175- Megsud hosne-tost digerha behane est*.
 1176- Megsudun dua ise, "velezzalin, amin!"
 1177- Mehrin yemiş önmiş övret yogdur.
 1178- Melik degirmen; tavar, goyun; devlet, oğul.
 1179- Melûl olma, könül,
 Göz, dökmegil yaş,
 Eyü-yavuz keçir,
 Sağ olan baş.
 1180- Meme emmeyince oğlan hasil olmaz.
 1181- Mermerde ot bitmez.
 1182- Mescid yanında mescid yaraşmaz.
 1183- Mescid yapılmadan gerib gapusuna gelür.
 1184- Meseldir, göze yog zindan-demişler.
 Bu sözi cem-i insan demişler.
 1185- Meskenetden kel bir kişiye "gulunam" demekle gulı olmazsan
 1186- Meslehet bitürici yalan, gövğa goparıcı gerçekden yegdir.
 1187- Me'sûmları Tanrı söyledür.
 1188- Me'sûğuna razın verme, sonunda gülmezsın.
 1189- Meyhâne el evidür.
 1190- Meyi meyneden alıcı ol, ye'ni mehri dinden alıcı ol.
 1191- Meymun eşglü olmaz.
 1192- Mezdad kimseyi aldatmaz.
 1193- Minnet haggadur.
 1194- Misk hoggada gizlenmez.
 1195- Misse (?) ile övlayi (?) anmışlar, la habl bitmiş.
 1196- Miyancı.....gen olur.
 1197- Miyancılig oldur ki, el almazsa, ol ala.
 1198- Mö'min bal mumı kibi olur.
 1199- Mü'min mö'minin aynasıdır.
 1200- Mudara dindedir.

* Megsed serin güzelliğindir, galan şeyler behânedir.

- 1201- Müezzın imamın gulıdır.
 1202- Müezzın oldur ki, vagt ile banlaya.
 1203- Müft gan alıcı bulan otuz iki tamarından bile oldurar.
 1204- Mühennet körpüsinden keçmekden suya boğulmag yegdir.
 1205- Müzevvir olan and içmekden gorgmaz.

- N -

- 1206-
 1207- Nâçar işün adı şükürdür.
 1208- Nâkesle comerdin herci birdür.
 1209- Nâkese el açmagdan aç olmag yegdir.
 1210- Ne burulduğ ise, burulduğ, tavul ünine güvendük.
 1211- Ne çiğ yi, ne garnın ağrısın.
 1212- Ne geder bilürsen, bir bilüre tanış.
 1213- Ne geder yuca isen, düşmenin alu görme.
 1214- Ne iken yavuz ol kim, asılasan; ne iken yavaş ol kim, bası-lasan.
 1215- Ne yerde ki var gadi,
 Tanrı buyruğın godı,
 Ne yerdeki var goca,
 Ne Gur'an bilür, ne heca.
 1216- Nebatatın atası-anası yağmurdur.
 1217- Nefes tut ki, nefesün tutıla.
 1218- Nefesün canı var, tutmayanın ziyânı var.
 1219- Nerdübân ayag-ayag çigılır.
 1220- Nerdübânı tam üstine çekme, agibet sargup enersen.
 1221- Nesib olmayınca basub ölmez.
 1222- Nesibe tagsırlıg olur.
 1223- Nesibe zaval yogdur.
 1224- Nesibin ben bir istersen, hebibim.
 hegiyet, seni bin ister nesibin.

- 1225- Nesibinden var ise, gaşığında çıga gele.
 1226- Nesiblü yer kötegi.
 1227- Neylersen eyle, yoldan çıgma.

- O -

- 1228- Od goyup, otluğa Allah-Allah dime.
 1229- Od görsen, varma, köpek ünin eşitsen, var.
 1230- Od ile pambuğun ne oyunu var,
 Et ile bıçağın ne oyunu vardır?
 1231- Od imândadır.
 1232- Od külle saglanar.
 1233- Oduncu gözü umacda.
 1234- Odunsuz ocag olur, külsüz ocag olmaz.
 1235- Og atanın günde buçuğ ziyânı olur.
 1236- Og atmag, yazı yazmag, suda üzme.
 gerekdir bu üç her şehse düzme
 1237- Ogi at, dehi çiğışına bag.
 1238- Ogumuşlar könüllü olur.
 1239- Oğlan ağlamayınca meme vermezler.
 1240- Oğlan ataya..... öğredir.
 1241- Oğlan bayramı sever, övreti düğini sever.
 1242- Oğlan evlenecek "Beg oldum!" sanur.
 1243- Oğlan oğlana düşse.
 1244- Oğlan olduğu yerde oğurlug sağlanmaz, kız olduğu yerde iğne gizlenmez.
 1245- Oğlana, delüye, köleye ulaşma.
 1246- Oğlana-övrete olan gullug yabana geder.
 1247- Oğlana uyan goca olmuş.
 1248- Oğlana üz versen, başdan aşar.
 1249- Oğlandan teşviş olmaz.
 1250- Oğlanı yumuşa gönder, ardınca sen var.

- 1251- Oğlanın ağzı büzük gerek.
 1252- Oğlanın derdi oyundur.
 1253- Oğlanın guvveti dilindedir.
 1254- Oğlanın tüyi üşür, yigidin teni üşür, gocanın iligi üşür.
 1255- Oğlanlu evde oğruluğ yitmez.
 1256- Oğlansuz tutmaç olmaz.
 1257- Oğlu-gızı olan ev yığılmaz.
 1258- Oğlı, gızı olmayanın..... calag yerine geçer.
 1259- Oğlı-gızı olmaz övretten eski hasır yegdir.
 1260- Oğlı ölen ağlar, oğlı olmayan ağlar.
 1261- Oğlum kimi sevse, gelünim oldur.
 1262- Oğrı evden olıcag müşküldür.
 1263- Oğrı haramdan sağınmaz.
 1264- Oğrı kendi rizgin yeyer, bazırgan el rizgin yeyer.
 1265- Oğruleyin dustdan aşkâre yegdir düşmen.
 1266- Oğruya gülme, oğlun var ise.
 1267- Oğruya-heramiye heg et, başı siniye girmez, girürse de, eren-ler ögine gelmez.
 1268- Oğruya taş andırma.
 1269- Oğruya begün de borcu var.
 1270- Oğul ataya göre sufre yayar.
 1271- Oğul-gız evin çanağı-çölmeyi kibidir.
 1272- Oğullu evin yohsulluğu yund arığı kibidir.
 1273- Oğullu gargaya..... degmez.
 1274- Oğurlayın yügüren aşkâre puzalar.
 1275- Oğuz yumundan baymışdır.
 1276- Ol evde ki un ola, odun ola.
 Ya dehi ol evün odi ne ola.
 1277- Ol vere ki, bol vere,
 Galmışlara yol vere.
 1278- On bir getüren on iki de götürür.
 1279- On çulaha bir eşek yükledimemiş.

- 1280- On yaşında ata oğlun bindir.
 1281- Ondan keç toguzı galsun.
 1282- Opa görsen, gaşan; yağı görsen, guşan.
 1283- Ortaglıg öküzden pışga buzağı yegdir.
 1284- Orucun onu galansa, adamın gönü galur.
 1285- Osurgan..... çovdar etmegi behanedir.
 1286- Otlayan bilmezse, göden bilür.
 1287- Oturan adamdan yalar köpek yegdir.
 1288- Oturandan yatan yeg,
 Eski bezden ketan yeg.
 1289- Otuz iki dişden çıgan ordaya yayılır.
 1290- Oynamıyan gız yerim tardur deyer.
 1291- Oynaşına inanan övret, ersiz galur.
 1292- Oyunda ağlayanun başı kel olur.

- Ö -

- 1293- Ödünç güle-güle gedir, ağlayu-ağlayu gelür.
 1294- Ögdüğün eşeki atdan keçirme.
 1295- Ögey ana, ocağa yana.
 1296- Öğüme aş go, iki elim boş go.
 Yemez isem, başıma taş go.
 1297- Öğrenmeyen..... tuman turmaz.
 1298- Öksüzün garnı toymaz.
 1299- Öksüz gızın..... küçük olur, yüzi sovuğ olur.
 1300- Öksüz godug halınca.
 1301- Öksüz oğlan göbeğin kendü keser.
 1302- Öküz aytmış: "Ben öliceğ gönümü ine üstüne serün".
 1303- Öküz boynuzlu inek südsüz olur.
 İnek boynuzlu öksüz güçsüz olur.
 1304- Öküz yüzülmeyince garnı çıgmaz.
 1305- Öldüğün yetmez, goz ağacından tabut istersen.

- 1306- Öldüğüne bagma, gözün belertdiğün goma.
 1307- Ölecek cana yatacak yer gerek.
 1308- Ölecek oğlan.....bellüdür.
 1309- Ölen için olmamıştır, inen-çoğ ağlayanlar bulmamıştır.
 1310- Ölme eşecigüm, yonca bile yeyesen.
 1311- Ölmüş evin rızgı ölecek eve goyulur.
 1312- Ölü helvasıyla oğlan sevmek.
 1313- Ölü it.....ölü.....bal çalub geder.
 1314- Ölü kişi köprü olsa, üzerinden geçmek.
 1315- Ölü yüzi berk olur.
 1316- Ölü yüzi issi olur.
 1317- Ölüm-dirim bizimçündür.
 1318- Ölüm Hagg işidir.
 1319- Ölüm ile ganı isteme.
 1320- Ölüm olmasa, kişi bildüğün ederdi.
 1321- Ölünün dostı olmaz.
 1322- Ölüsünden könek tartınandan ne heyr umarsan?.....
 1323- Ölüyi ayıt, diriye dart.
 1324- Ön uran ogçı, son uran.....
 1325- Önegiyi.....yener.
 1326- Önün anlayan sonun tanlar.
 1327- Önmezsen, önme, tek bal mumları yeyinsün.
 1328- Öbüp-gucmagla oğul kız olmaz.
 1329- Öten gudret oyunudur, bilmeyene gaz gelir.
 Tanrı'nın neimetü çok, bilmeyen az gelir.
 1330- Övret, eri "gocam" deyin tez gocaldır.
 1331- Övret kişi atadan-anadan ayırır, eşinden-dostundan keser.
 1332- Övret ölmek ev yığılmaktır.
 1333- Övret ünlü er gutsuz olur.
 1334- Övret yapıdığı ev yığılmaz; övret yığıldığı ev yapılmaz.
 1335- Övrete bir etek ağçadan bir tatlu dil yegdir.

- 1336- Övretten erün egli artıdır.
 1337- Övretten vefa gelmez.
 1338- Övrete inanma, suya tayanma.
 1339- Övretin eri ilk eridir, geyrisi yamandır.
 1340- Övretin etmegi dizindedir.
 1341- Övretin saçı uzun, egli gısadır.
 1342- Övretin varlığı.....çağıdır.
 1343- Övretler gırgınadek bir elile etmek ve bir elile.....tutar;
 Gırgından sonra etmegi gour,.....yapışur.
 1344- Övretlere.....büyükünden çok.....yegdir.
 1345- Öyke il egalğan ziyanla oturur.
 1346- Öykeyle ata binme, ziyanla enersen.
 1347- Öyleden sonra her ne ucuzdur.
 1348- Özünü bilmeyene bildirirler.
 Cehan helgini ana güldürürler.

- P -

- 1349-lâyıdır.
 1350- Padşahların basduğu yerde ot bitenmez.
 1351- Parsi yüz deminden bellüdür.
 1352- Papas çok olıcağ kilise.....olur.
 1353- Pılavun alçağ yanında otur.
 1354- Pirlere ölmek bayramdır.
 1355- Puştısız papuç olmaz.

- R -

- 1356- Razını kimseye deme.
 1357- Rencber rencberden beter.
 1358- Rencberin öküzü semüz olur, amma öküzü semüz olsa, kendüsi arıg olur.

- 1359- Rum eli emânetinden bayır.
 1360- Rum övretinin.....tatlu olur.
 1361- Ruspi eli tapınca yağışmaz.
 1362- Ruspi.....ile yol (yul) ekenün tohumu yabana geder.
 1363- Ruspi ruspiğin gorsa, buzevenğlign gomaz.
 1364- Ruspiye.....öğretme.
 1365- Ruspinin könlegi ondur, toguzın ele geydürür, birin kendü geyir.
 1366- Ruspiyi.....gorgutma.
 1367- Ruzigar esicek düz eser.

- S -

- 1368-
 1369-
 1370-tuzı tökürgüdür.
 1371-dadın garı bilür.
 1372-kebabi çalgıdır.
 1373-galgıcak Tanrı unudılar.
 1374-dökülenin öci alınmaz.
 1375-heyr gelmez.
 1376-inkâr ederse.....cevabın verir.
 1377-yaşıl-gızıl gerekmiş.
 1378-tuman gurutmaya.
 1379-suyuna güvenme.
 1380-
 1381- Saban iştahı guşlugun bulunmaz.
 1382- Sabah uyhusı guzı etidir; öyle uyhusu goyun etidir; ahşam uyhusu sıgır etidir.
 1383- Sabahdan buçuga giymayan birerder ikile olmaz.
 1384- Sacayag, erken burnuna dur//sacayag erken burnunadır.
 1385- Sagal kişiyi çoğ işden gor.
 1386- Sagal suyu.....içer.

- 1387- Sagalı gaba olanın egli gem olur.
 1388- Sagalı teke de götürer.
 1389- Sagalın taradığın tarağ ile biğin tarama.
 1390- Sagalina düşer iş işle.
 1391- Sagallu güyegü düğür kibidir.
 1392- Sagar eşek bellüdür.
 1393- Sagındıg göze çöp düşer.
 1394- Sağ baş yasdug istemez.
 1395- Sağ olan başa börk eksi olmaz.
 1396- Sağ olana her gün bayramdır.
 1397- Sağır.....(?) sevmez.
 1398- Sağır sığırdır.
 1399- Sağır yanşag olur.
 1400- Sağır yanşagi.....
 1401- Sağırla söyleşmek güc olur.
 1402- Sağlig beglikdir.
 1403- Sağlik olsun, eski güsse ile yatduğımız yog.
 1404- Sağlig olsun, güsse eksik olmaz.
 1405- Sağlig-sayrılıg bizim içündür.
 1406- Salamat gözleyen varmaz savaşa.
 1407- Salınana sağdic eksik olmaz.
 1408- Samana gırığ tagma//tıgma.
 1409- Sana bir sorudana sen iki sorut.
 1410- Sana galursa, galmaz oğlanına.
 1411- Sana ne ise bahadır.
 1412- Sana söylerem gızım, sen eşit gelinüm.
 1413- Sarb sirke kendü gabına ziyan eder.
 1414- Sarıca arının inine ağac sogma.
 1415- Satun alınmış sarımsag sapınadek tatlu olur.
 1416- Savaşda dilün sagın, dernekde elün sagın.
 1417- Savaşda yumruğı kec aşikâr.

- 1418- Sayru halın sağ bilmez.
- 1419- Sazanun başını yeyenin guyruğı gayet tatlu olur.
- 1420- Sebr ile gorag halva olur.
- 1421- Sedege veren eller derd görmesün.
- 1422- Sefer adama çoğ nesne ögredür.
- 1423- Sefere çiganun işini Allah bilür.
- 1424- Sehil nesneden at yağır olur.
- 1425- Sekiz keçiye toguz çoban gerek.
- 1426- Selatinlar zebundur eşg elinden.
- 1427- Seliteye salam ver keç.
- 1428- Semizlik adamın yaraşığıdır.
- 1429- Sen el öğüne yat, el senin boyuna gaftan biçe bilür.
- 1430- Sen gazan, gonşun hesabın vere, senin gözündeki çöpi görmeye.
- 1431- Sen senden pay biç.
- 1432- Senden ötrü sayru olancun, sen öl.
- 1433- Senden uluya giz ver, senden alçagdan giz al.
- 1434- Sen'et çöp//çup altındadır.
- 1435- Sen'et issinden gorgar.
- 1436- Sen'eti ustaddan görmeyen önmez.
- 1437- Sen'etini hür kürme.
- 1438- Seni bir sevmeyeni sen iki sevme.
- 1439- Senin sende, benim bende.
- 1440- Serçeden gorgan darı ekmez.
- 1441- Serçeye civ-civ öğretme.
- 1442- Serçeye çoğ.....beredir.
- 1443- Serhoş gördüğüne ulaşur, oda düşen buruşur.
- 1444- Sevdüğünü gülle de urma.
- 1445- Seven sevilür, keçi begirür.
- 1446- Seveni severler, seven sevilür.
- 1447- Sevgil seni seveni, iki dişlü garise,
Sevme seni sevmeyeni, göğden enen hurise.

- 1448- Seyid ağzından çözülür.
- 1449- Seyid vekili assı (?) verilmez.
- 1450- Siçanın kendiyle ne oyunu var?
- 1451- Sıtma gutlu hestalıdır.
- 1452- Sidg saraydan çığmasun.
- 1453- Siniremedüğün aşı yime.
- 1454- Sipahisen.....?hoypadisen (?) gir kümesine (?).
- 1455- Siçanın toyu bitdükçe üşür.
- 1456- "Sog" deyen düşmendir.
- 1457- Son peşimanlık assı gilmaz.
- 1458- Sora-sora Ke'be'ye varırlar.
- 1459- Sordukları hisarın dizdarı çığma.
- 1460- Sorup verince, urup ver.
- 1461- Sovug aşı buza dönderme.
- 1462- Sovug peygembere hörmət etmemişdir.
- 1463- Söhbət baltası olma.
- 1464- Söhbət ehli çar gerek,
Mütrib ile penç ola,
Çünkü oldı devazda,
Yumrug oynar boğazda.
- 1465- Söhbete-sana gelen sanı dagdur.
- 1466- Söylemek gümüş ise, söylememek altundur.
- 1467- Söylenen söz bagırdır, söylenmeyen söz altundur.
- 1468- Söylemez ağızdan.....yegdir.
- 1469- Söyleyene dinleyici gerek.
- 1470- Söz ogdur ağız yayında, ey can,
Og atılsa, gerü dönmek ne imkân.
- 1471- Söz eşidildiği kibi olmaz.
- 1472- Söz sözden açılır.
- 1473- Söz sözi açar.
- 1474- Söz sözi çeker.
- 1475- Söz torpag kibidir, eşdükçe örer.

- 1476- Söz ulunun, suç kişinin.
 1477- Söz var, aş bitür, söz var, baş yetürer.
 1478- Sözi keçenin sözi keskin gılinc kibidir.
 1479- Sözi pişirip söyle.
 1480- Sözi verenden alan uslu gerek.
 1481- Su bulanmayınca durulmaz.
 1482- Su durulur, hu durulmaz.
 1483- Suci içmek gem getirir.
 1484- Su isteyenindir.
 1485- Su agduğı yere yene agar.
 1486- Su ile odun ne oyunu var?
 1487- Subaşı ile irişen yurtdan çıkar.
 1488- Suci küpden.....
 1489- Suci üçün ellere bıçag çekmeden sasılıg yeyüp kâfire hacı başa demek yegdir.
 1490- Suç ölenindir, öldürenin degildir.
 1491- Sufi sarımsag yemez, bulsa sapından gomazdı.
 1492- Sufra muraddır.
 1493- Sulu.....yene suda yeter//yiter.
 1494- Sumunu büyük isteyen evine gabmag gerek.
 1495- Sunu çuvala sığmaz.
 1496- Süd dadın tana bilür.
 1497- Süglüyi vermeyince sevdüğün ele girmez.
 1498- Sünnet var ise.....kesmek yogdur.
 1499- Süzüğün arı ol; sinek ne ola, yağı ne ola.

- Ş -

- 1500- Şadılugda yelekme, gemde melul olma.
 1501- Şaşıya yol soran, gözi toğruluğuna getme, yara düşersen.
 1502- Şeherin dövletsiz gızı köye gelin gider, köyün dövletlü gızı şehere gelin gider.

- 1503- Şehirli ağça bulsa, evler yapar; Türk ağça bulsa, tavara verer.
 1504- Şeker dadın yeyen bilür.
 1505- Şeriet kesdügi barmag ağrımaz.
 1506- Şeriet zahirine hökm eder.
 1507- Şerete ud yog, bizde hiç yog.
 1508- Şerieti hor gören hor olur.
 1509- Şerieti mürüvvet yenmiştir.
 1510- Şerlü dostluğu çam kölgesi kibidir.
 1511- Şeytan evin yığmaz.
 1512- Şimdi bir zamandır, küçük böyüğe.....öğredür.
 1513- Şimdiki zamanda asıl anılmaz, altun-incü alınur.
 1514- Şimdiki zamanda danışmendin dedüğün tut, amma işledüğün işleme.
 1515- Şimdiki zamanda şerre uğramayım, deyirsen, heyirden kaç.
 1516- Şol kişi neylesün ki, yugarı asarsa, is olur, aşağı goyursa, pas olur, urup öldürürse, yas?!
 1517- Şorbanın imanı etdür.
 1518- Şöyle eyle ki, ne et yansun, ne şiş göynesün.
 1519- Şunun ki gözi aya öğrenmiştir, yıldıza ne tanı vardır.

- T -

- 1520-dirriyi olmaz.
 1521-gışın bozulur, yazın saragır.
 1522-gicicek darı ucuz olur.
 1523- Tabanca surete göre olur.
 1524- Tabanı giçiyen köpek yolciya uyar.
 1525- Tadanmış gudurmuşdan artıdır.
 1526- Tagmadıg çatılma.
 1527- Tağ deyü.....yanğulanur.
 1528- Tağ füzullug etdügiçün başından tufan eksik degil.
 1529- Tağ ile erişen tavardan çıkar.

- 1530- Tağ ne geder yuca ise, üzerinden yol aşar.
1531- Tama olmasa olmazdı tamu.
1532- Tama-tama göl olur.
1533- Tamakar dünyada olduğça önmez.
1534- Tamaşa gerek ise.....garınca goyu ver.
1535- Tan gından gorgma.
1536- Tanaludan yoğurd sagınma.
1537- Tanayı bögelek tutsa, öküzi dögmeg gerek.
1538- Tanış, tanış amma bildüğün işle.
1539- Tanışacağün yoğ ise borkün yanına go.
1540- Tanışıklı tağ aşar.
1541- Tanışmendler ğulamı bara olur.
1542- Tanışmendsiz el bıçagsız çoban kibidir.
1543- Tanrı bir, iş iki.
1544- Tanrı, kişiye kendüye müt'i olmaz oğul versün.
1545- Tanrı nişan urduğı guldan gorgmag gerek.
1546- Tanrıyı göz ile görmüş kimse yog, eggle bulurlar.
1547- Taragsız sagal olmaz.
1548- Tasa kişiye gerek ise heyr etmez.
1549- Taş goptug yerde ağır olur.
1550- Tatlu suyu kim içmez.
1551- Tatlu yeyeyin dersen, değirmende yayı gör.
1552- Tatluyu tatlu söyle.
1553- Tavar galba eksik degil.
1554- Tavar ile issi arasına gire gör, sonı kolay olur.
1555- Tavlısız giren hasız çıkar.
1556- Tavşan ne küçük, gulağı ne büyük.
1557- Tavşan tutan it, dişini göstermez.
1558- Tavşanın kaçışına bagdum da, etinden igrendim.
1559- Tavul üni ıragdan hoşdur.
1560- Taziyle tavişanın ne oyunu vardır.

- 1561- Tek ayrıanın olsun, sinek Bağdad'dan gelür gonar.
1562- Tekkeden murad teknedir.
1563- Terziye köç demişler, sindusin beline sogmuş, arşının eline almış.
1564- Tilkinin her bildüğü ahır derilür, başına gelür.
1565- Tog ağırlımag güc olur.
1566- Tog su içecek yine aç olur.
1567- Togla yemek haramdır.
1568- Togun ögine aş gosan, bin dürlü behâne bular.
1569- Toguz bacanağ bir horus eyerleyümemiş.
1570- Toguz gaftan bir kürk, toguz şerlü bir Türk.
1571- Toguz gurda key eşek.
1572- Toğana et eksik olmaz.
1573- Toğmadıg oğlana ad goma.
1574- Toğrayana köymek yog, yeyene rehmet yog.
1575- Toğrılığ iki cahana yarar.
1576- Toğru derler: "İttifag etse kişi alemlı dutar".
1577- Toğru gelen tolaşmaz.
1578- Toğru olan her kişiye toğru sanar.
1579- Toğru söyleyeni toguz para şerden govmuşlar.
1580- Toğru tutulmayınca egri bulunmaz.
1581- Toğmagdan galmayan ölmekden galmaz.
1582- Toğrudan geden gec gelür, tolamçadan tez gelür.
1583- Toğrunun andı tesbeh yerine keçer.
1584- Toğruya Allah yardımcı.
1585- Toğruya zeval yogdur.
1586- Tonuz gördüğün çalar.
1587- Tonuz gurbana yaramaz.
1588- Tonuz tobalag yemege tövbe etmez.
1589- Tonuza çeledi deme, çalıyı tolaş.
1590- Tonuzdan bir gıl çekmek assıdır.

- 1591- Tonuzdan og tartınma.
 1592- Top yogdan torlag yegdir.
 1593- Torlag besle, torluğun delsün,.....besle torluğun götürsün.
 1594- Tovarın yavuglandığı vagt bölüşdügün kişiye sor.
 1595- Toyanı dört kişi götürer.
 1596- Toyğır toya öygenmiş, toguz garış büzügi yırtılmış.
 1597- Toyunca yemekden toyunca.....yegdir.
 1598- Tul övret öküzi kibi olma.
 1599- Tul övrete gurbağaca gurbağa kerkinür.
 1600- Turmayub getmege menzil doymaz.
 1601- Turna gördüğü bagla bitmez.
 1602- Turna görsen, gış yarağın düz, leglek görsen, yaz yarağın gör.
 1603- Tutulmayan oğrı-begden toğrı.
 1604- Tuz etmek bilmezden it yegdir.
 1605- Taz mazlayan taza uğrar.
 1606- Tuzsız aş şeker de gosan, tadı gelmez.
 1607- Tülkiyle tovuğun ne oyunu var?
 1608- Türk atının samanı bol gerek.
 1609- Türk danışmendine "Tebrik oğrı" desen bucug gile belgem gusar.
 1610- Türk şerlünün gulıdır.
 1611- Türk ucuz bulduğun murdar sanır.
 1612- Türke yüz verme kim, cahanı yıgar.
 1613- Türkün uşta turur dedigü bir.
 1614- Tütünlü ev tonmaz.

- U -

- 1615- Ucuz veren tez satar.
 1616- Ucuzlug kazanılmış kesirdir.
 1617- Ucuzlug senden, bereket Allah'dan.
 1618- Uç gedicek orta uç olur.

- 1619- Udsuz ev, gutsuz ev.
 1620- Ulu bayramda yemekden sagın, Kiçi bayramda etden sagın.
 1621- Ulu gözile gız al, ergen gözüle at al.
 1622- Ulu sevilme adam adama gerek olur.
 1623- Ulu şehirler demür ağızdır.
 1624- Ulu-ulu tağları keyikler bilür.
 1625- Ulular sözün tutmayan ulayı galur.
 1626- Ulusun begenmeyen evine boş varır.
 1627- Uran ile.....guliyüz.
 1628- Uruş, doguş, urun ucından ayrılma.
 1629- Usan baş tergit der.
 1630- Uslu sanur sanunca delü oğlin everür.
 1631- Usula güc etme.
 1632- Uslular ile savaşmag caniler ile halva yemekden yegdir.
 1633- Utananın oğlu-gızı olmaz.
 1634- Uyansız ata binme.
 1635- Uyhu yadığ istemez.
 1636- Uyur ardınca oyanug olur.
 1637- Uyur uyurı ya egrekde, ya oğragda.
 1638- Uyur yılanın guyrüğün basma.
 1639- Uzag yeri organla ölçme.
 1640- Uzag yoguşı yorgun bilür.
 1641- Uzag-uzag yer salımsın yollar bilür.
 1642- Ünunayagluya inanmag olmaz.
 1643- Uzun olan sırığ kibi.
 Ekşi olur gorug kibi.
 1644- Uzun yaşın uci ölümdür.

- Ü -

- 1645- Üç günlük aزیğla getmek gerek.
 1646- Üç kerre ölmeg.....yerin tutar.

1647- Üç nesne adamı arıgladır: sini çingirdısı, övret yavuzlığı, intizar çekmek.

1648- Ülker düşse, gış olur.

1649- Ümmet-i Mehemed'in gonağı sapmasun.

1650- Ümmet-i Mehemed'in sözü kesadlığa düşmesin.

1651- Üşümiş yılanı goynuna goyma, isincak seni sogar.

1652- Üzüm üzüme göre gararar..

- V -

1653- Vagtında gorug halva olur.

1654- Var yüzi barcındur, yog yüzi yonğadır.

1655- Varduğun evdekiler eger garağuyssa, sen de bir gözün gıpa go.

1656- Varın veren yâd olmamışdır.

1657- Varlı ağlar, yoglı ağlar.

1658- Varmag irâdet ile olur, getmek icâzet ile olur.

1659- Vay ol kişiye kim, Allah'dan inâyet olmaya.

1660- Vay ol kişiye kim, günahın bilmeye.

1661- Vay ol kişiye kim tanrıdan gorgmaya.

1662- Verdüğün bilür isen dehi vere, bilmez isen, anı da ala, hem boynına sille vure.

1663- Verdüğine, şükür gıl, olma füzul
Asıla me'na budur, bekle usul.

1664- Verecek ucundan alacag bulmadım.

1665- Veresiye aldım, yabanda buldum sandum,
İssi ağçasın isteyincek canalıcı sandum.

1666- Veresiye içenin iki kere esrimesi olur

1667- Veresiye verenin goynı boşdur.

1668- Vermek tanrı vermesidir.

1669- Vetan sevmek imandandır, vay ana kim, içinde olmaya.

1670- Vurmag leglek gadasıdır, hüner atmagdadır.

- Y -

1671- Ya eşün çanağına üyüder, ya çanağın eşüne üyüder.

1672- Ya gedem eri ol, ya gedem erine yoldaş ol.

1673- Ya malından, ya balından yenedek keşiş kete yemez.

1674- Ya tek tur, ya perk tur.

1675- Yaban deyül.....deyici bulunur.

1676- Yad baldur sagangurdur.

1677- Yad bilişince biliş.....

1678- Yad ferîşteden biliş albız yegdir.

1679- Yad, ulusin.....

1680- Yad varı-geli biliş olur, biliş varmayu-varmayu yad olur.

1681- Yagın nişan kor olur, anı vuran er olur.

1682- Yağı çoğ olan goca.....da sürer.

1683- Yağı haman goyun getirür.

1684- Yağı olan bayram eyler.

1685- Yağı yalan, gış gerçek.

1686- Yağı yerde yapıncagsuz yatma.

1687- Yağlı gazan yağlı gazana girür.

1688- Yağmur yağse ve yel esse, gışmı degil,
Yohsul halin bilse hoşmu degil?

1689- Yağmur yağsun, gar yağsun, tek gış olmasun.

1690- Yağmurdan kaçup toluya uğrama.

1691- Yağmurdan uluyan sudan uyurtmaz.

1692- Yağmurlica yazın olsun,
Tumanlica gışın olsun.

1693- Yağmurlu gününde dostunun atı satulsun, düşmeninün goyunu
satılsın

1694- Yahşi aş-galınca, yaman garnı yırtılsun.

1695- Yahşi söz ile yılan inden çıkar.

1696- Yalan olmaz ki, anun yarısı gerçek olmya.

1697- Yalancından it yegdir.

- 1698- Yalancılık kökün beraberliğ keser.
 1699- Yalanın dibi yagın olur.
 1700- Yalnuz de'vacı sagalın siğar.
 1701- Yalnız elün avâzesi olmaz.
 1702- Yalnız Hellacı sanma, her könül Mensur'dur.
 1703- Yalnız taş divar olmaz.
 1704- Yalnız yatanın işi önmez.
 1705- Yalnız yerde böğürtlen kendüzini taş sanur.
 1706- Yalnızlık bir Allah'a yaraşır.
 1707- Yangudan gaya yığılır.
 1708- Yanımdağı yanumda, garşumdağı canımda.
 1709- Yanlış Bağdad'dan döner.
 1710- Yanşağı sağır.....
 1711- Yapıtaşı yapıdan galmaz.
 1712- Yapmağ gücdür, yıgmak golaydır.
 1713- Yar bir olur, iki olmaz, iki zinhar olmasun.
 1714- Yâr odur ki, bun deminde ola yar.
 Şadılugda sed hezaran ola yar.
 1715- Yar yığıldığı gün turar.
 1716- Yaramaz işün sonı peşimanlıdır.
 1717- Yaramazdan eyilik gelmez.
 1718- Yarına düşmeyen könül, yarına!
 1719- Yarınkı yağdan bugünkü öynen yegdir.
 1720- Yaş tahıldan taşlu tahlil yegdir.
 1721- Yaşamış eşek ağıllı adam kibi olur.
 1722- Yaşı eşegün bazarında sorılır.
 1723- Yavaş bilegü sarb olur.
 1724- Yavaş oğlan, has oğlan!.....
 1725- Yavuz bürcin yaradan udar.
 1726- Yavug yolduğı sagal bitmez.
 1727- Yavugluduğın nesneyi goşun tanası kibi arama.

- 1728- Yavuz baş issine tonuz gütdür.
 1729- Yavuz gadı yarı buyurur.
 1730- Yavuz gardaş yağı da assıdır.
 1731- Yavuz eyü olur, yavuz adam eyü olmaz.
 1732- Yavuz olan at et tutmaz.
 1733- Yavuz it.....ne kendüyer, ne biregüye yedürer.
 1734- Yavuza belâ eksik deyildir.
 1735- Yayanın eti etmektedir.
 1736- Yayanın gögde yıldızı yogdur.
 1737- Yaz souğı yancıg etidür.
 1738- Yaz üyündüsü gışa gatıgdir.
 1739- Yaza garşı yağırdan sagın, gışa garşı arıgdan sagın.
 1740- Yazıhı kendü başına yavuz sanmaz.
 1741- Yazın kölge bekleyenin gışın unı gar olur.
 1742- Yazılmış da, yuyulmuş yog.
 1743- Yeddi kerre hecc edenin haçı galtuğundan çıkmışdır.
 1744- Yedegün yoğ ise, tekletün de mi yog?
 1745- Yedi bağılu eşegin de an.
 1746- Yedi yaşında gız ya erde, ya yerde gerek.
 1747- Yedin tut, yegin tut.
 1748- Yel esmeyince çöp deprenmez.
 1749- Yel yelperün keçer.
 1750- Yele garşu tükürme ki, yene suretine gelür.
 1751- Yemedüğüm aşda.....çıgsun.
 1752- Yemek eli uzun olur.
 1753- Yemeyen nesne ölür.
 1754- Yemişin eyüsin tonuz yer.
 1755- Yemişini yi, ağacın sorma.
 1756- Yengenden.....
 1757- Yenile bay olan salam almaz.
 1758- Yenile evlenenin günde buçuğı hammama geder.

- 1759- Yenilen oyuna toymaz.
1760- Yenmedik aşı dua gilinmaz.
1761- Yer gedüğün yel bilür.
1762- Yer golayın yerlü bilür.
1763- Yerdeki yüzi kimse basmaz.
1764- Yerin alçağın su bilür.
1765- Yerü göğ götürmez anı ki, insan götürer.
1766- Yerün de gulağı vardır.
1767- Yeyen bilmezse, toğrayan bilür.
1768- Yeyen dek söhbetin dadı olmaz.
1769- Yeyen içer, gonan köçer.
1770- Yeyen saçıra yoldaşa inanma, haldaş bulunur.
1771- Yığılan yığılanı sever.
1772- Yılan ne denli egri böğri yürürse, ini gapusına gelincek toğrulur.
1773- Yılanı bireğü elile tut.
1774- Yılanın öcin kertenkeleden alma.
1775- Yılanın sevmediği yarbuzdur, ol dehi ini gapusunda biter.
1776- Yıldırayığ yana gelse, yaza bun yog.
1777- Yiğit başından dövlət, tağ başından tuman iriğ degildir.
1778- Yiğit belin yoguş üzer, yoguş belin goca üzer.
1779- Yiğit hoş, yancığ boş.
1780- Yiğit, kız giymetli gerek; kız, altun giymetli gerek.
1781- Yiğit nece yürürse, yaraşır
Yiğit ne geyerse, yaraşır.
1782- Yiğit ögsüz olmaz.
1783- Yigit övreti çirkin gerek.
1784- Yiğitsen başın, gazana!
1785- Yigit turduğı eve bunalmaz.
1786- Yigidim sağ olsun, bulunmayan kız olsun.
1787- Yigidin behtinde gocaların fikri yegdir.
1788- Yigidin yorgunluğu garnı toyuncadır.

- 1789- Yigitlik eşek alığı gibi gat-gat olur.
1790- Yigüdün rizgi yenindedür, salar avcına getürer.
1791- Yil yilden gutludur.
1792- Yil yilden kemdür.
1793- Yilin on iki ayı garından ga (ç).
1794- Yitikli anası goynun da arar.
1795- "Yog" taşdan gatıdır.
1796- Yogludan Tanrı da almaz.
1797- Yoguşa garşı.....ki, etegün çepel olur.
1798- Yoğun, ince ölünce üzülür.
1799- Yoğurda ilk sunma, suyu senden yana gelür.
1800- Yoğurdın sagınan boranı yemez.
1801- "Yoğurdum ekşidür" demiş garı yog.
1802- Yohsul bayın gelincikidir.
1803- Yohsul, bayun ne gartaşı, eşek atun ne yoldaşı.
1804- Yohsul bir nesneye möhtac degildir.
1805- Yohsul cire satıcag ay ahşamın toğar.
1806- Yohsul eger bayırsa, çanağı bayımaz.
1807- Yohsul geyrete düşicek eşeğin yardan eyiter.
1808- Yohsul tanışmenden sözi keçmez, meger övreti gözel ola.
1809- Yohsulı çuvala gosan.....gelür,.....tışra çıkar.
1810- Yohsulun bini yüz gederdür, yanlışın er olur.
1811- Yohsulun bini yüze geçer.
1812- Yohsulun birinci bolgurdur.
1813- Yohsulun çekindüğü kürkine ziyandır.
1814- Yohsulun goyunı tavugdur.
1815- Yol, adamı yular.
1816- Yol bilmezsen, yola get.
1817- Yol eri yolda gerek.
1818- Yol guzulayıcı olur.
1819- Yol sürenle garı.....emegi birdir.

- 1820- Yolçı it canlu olur.
- 1821- Yolcu, yolig gerek,
Çoban, çolug gerek!
- 1822- Yolcının ağçası buçuğa keçer.
- 1823- Yolcının ziyanına değmez.
- 1824- Yolcudan heyir gelmez.
- 1825- Yoldan Tanrı da bezer.
- 1826- Yoldaşın olduğun adın sor.
- 1827- Yorgun döşek istemez, aç gatıg istemez.
- 1828- Yorğa yolda galur, yelegen menzil alır.
- 1829- Yorğanuna göre gözet (?)
Yüz govan,-yüz sepet.
- 1830- Yovaya könül verme.
- 1831- Yuma-seme inanma, yumsuz-semsiz de galma.
- 1832- Yumurda olsa öyünün,
Armud sapına döner boynun.
- 1833- Yumuş oğlanın eglendüğü heyirdür.
- 1834- Yunluyu basarlar, yunsuzı goyu verirler.
- 1835- Yurd tutma, su tut.
- 1836- Yurdundan sürülen yurdına varınca ağlar.
- 1837- Yurt yurtdan gutludur.
- 1838- Yuvalanan taşa yosun yapışmaz.
- 1839- Yügrek at gamçı istemez.
- 1840- Yügrek at yemin kendü artırır.
- 1841- Yügrek atı başıra vurma.
- 1842- Yügrek bin, yüzüzden kaç.
- 1843- Yügrek dincden gorgmuş.
- 1844- Yükrük meydana gelincek dinsüze dinin bildürer.
- 1845- Yük bacından ağrımaz.
- 1846- Yüksek depeye çıgmacı zehmetdir, amma çoğ tamaşası var.
- 1847- Yüksek olma, depe-depe yere endirerler, alçağ olma, basa
basa yere keçürürler.

1848- Yüksekden bagan alçağa tez ener.

1849- Yürügen eve gelür.

1850- Yürüş vardır ki, turuşdan beterdür.

1851- Yürüyene guş yetmez.

1852- Yüz goyun, yüz deri.

1853- Yüz yüzden gızar.

1854- Yüz yüzden utanur.

1855- Yüzine bag, andan süd um.

- Z -

1856- Zeman şimdi yüzüzündür.

1857- Zinhar alemde tabe olur.

1858- Zıyanuna gülme, zar de eyle: zirvaye salam olsun,
Gana-pirincin ömrü müstedam olsun.

SÖZLÜK

-A-

- ABDAL** : Yoksul, derviş; ahmak, saf.
- AGÇA** : Gümüş para birimi, para.
- AGSAG (Aksak)** : Topal
- AĞAÇ AT** : Tabut.
- AĞIL (I)** : Koyun sürüsünü bir arada tutmak için etrafı çitle çevrilmiş yer.
- AĞIL (II)** : Güneşin ve ayın çevresinde görülen beyaz leke, hâle.
- AĞMAK** : Yükselmek, çıkmak, yukarı çıkmak.
- AHİL** : Yaşlı adam.
- ÂL** : Hile.
- ALA** : Karışık renk, alaca.
- ALBIZ** : Al avradı, al karısı, kötü ruh.
- ALDAMAK** : Aldatmak.
- ALGIŞ** : Dua.
- ALIG (Alık)** : Hayvanda eyer altına konulan ter bezi, çul
- ALIM** : Alacak.
- ALU** : Aciz, degersiz; ahmak, aptal, sersem.
- ANARI** : Öbür taraf, öte, ileriye doğru.
- ANDIRMAK** : Hatırlamak, hatırlatmak.
- ANDÜĞİN** : Andığın.
- ANIG** : Düzgün, doğru, hatırlayan.
- ANIZ** : Ekin biçildikten sonra toprakta kalan kısım, saman.
- ARGALI (Arkalı)** : Yardımcısı, koruyucusu olan.
- ARĞ (Ark)** : Su kanalı.
- ARIK** : Zayıf.
- ARIMAK** : Yorgun düşmek, yorulmak.
- ARŞIN** : Uzunluk ölçü aleti.
- ASIL** : Fayda, hayır.

AVAZ	: Yüksek ses.
AYIĞ	: Ayı.
AYITMAK	: Söylemek, demek.
AYYAR	: Kurnaz, dolandırıcı.
AZIK	: Yolculukta yemek için hazırlanmış kumanya; yiyecek, içecek.

- B -

BAC	: Vergi.
BAHİL	: Cimri, hasis.
BAGLAN	: Balıkçıl, bataklık kuşu; kuzu.
BAN	: Ses.
BANLAMAK	: Seslenmek, ezan okumak.
BAR	: Kir, pas.
BARÇIN	: İpekli kumaş.
BASMAK	: Altetmek, yenmek.
BAŞÇI	: Baş yönetici, amir.
BAŞIRA (Başra)	: Başına.
BAŞMAKÇI	: Ayakkabıcı.
BATUL	: Boş, yalan, sahte.
BAY	: Zengin, bey.
BAYIMAK	: Zengin olmak, sevinmek, mest olmak.
BAZIRGAN	: Tacir, tüccar.
BED ASL	: Kötü yaradılışlı.
BEG	: Kuş avlamak için kullanılan başka kuş.
BEHA (Bahâ)	: Kıymet, değer.
BEK (Beg)	: Koca, zevce.
BELGİLÜ (Belgölü)	: Aşikâr, açık olarak.
BELİNLÜ	: Korkulu.
BENGİ	: Ebedî, sonu olmayan.
BENLÜ	: Halli olan, hali olan
BERKİŞMEK	: Sağlamlaşmak.
BIÇKI	: Bıçak.
BIG	: Biyık.

BİLE	: İle, birlikte, beraber.
BİLEGÜ	: Bileyi, bileyi taşı.
BİLİŞ	: Tanış, tanıdık, bildik.
BİLİŞMEK	: Tanışmak.
BİREGÜ	: Başkası, biri, bir kimse.
BİR KES	: Bir adam, bir kimse.
BİTMEK	: Meydana gelmek; kaynaşmak, bitişmek; mahvolmak.
BİTİ	: Yazı, kitâbeler, yazılı defter, kıyamette herkesin elinde olacağı amel defteri.
BİTİRMEK	: Meydana getirmek, hasıl etmek, peyda etmek.
BİZLENGİC	: Yük hayvanlarını sürmek için kullanılan ucu sivri demirli deynek.
BOLMAK	: Olmak.
BORANI	: Kabak cinsi, kabaktan yapılan yemek.
BOYIN	: Kefil.
BOZDUDAĞIN (Bozdoğan)	: Demir topuz, gürz.
BÖGELEK (Böyelek)	: Hayvanların kanı ile beslenen zehirli iri sinek.
BUÇUG (Buçuk)	: Yarım.
BULAMAK	: Sallamak.
BULMAK	: Almak.
BUN	: Dert, keder, tasa, kaygı.
BURAK	: Hz. Muhammed'in Miraç'da bindiği at.
BURULMAK	: Dönmek, bükülmek; darılmak, küsmek, somurtmak.
BUT (Büt)	: Put, güzel.
BUTAMAK	: Budamak.
BUTRAK (Pıtrak)	: Dikenli bir bitki tohumu.
BUYMAK	: Soğuktan donmak.
BUZALANMAK	: Buzağı doğurmak.
BUZEVENGLİK (Pezevenklik)	: Ahlâksızlık, ayyaşlık, bozgunculuk.
BÜNYAD	: Temel.
BÜRC	: Ağaç dalları ucundaki yapraklar, filiz; ökseotu.

- C -

- CALAG ETMEK**: Bir şeyin yanına dikmek.
CAN ALICI : Azrail.
CARİYE : Para ile satın alınmış kız, Halayık.
CEMİRİ (Cimri) : Pinti, züğürt, fakir.
CERB (Çerb) : Semiz, yağlı.
CİRE : Erzak payı.
ÇAPUK : Çabuk, tez, aceleci.
(Çabık, çabuk)

- Ç -

- ÇAĞA** : Yeni doğmuş, daha tüyü bitmemiş.
ÇAĞLI (Çağlu) : Talihli; yaşlı.
ÇALIM : Vuruş.
ÇALMAK : Vurmak, yaralamak.
ÇALU (Çalı) : Diken.
ÇANAGLU : Hızlı kaçan, kaçmağa hazır.
ÇANUK : Dert, zirek.
ÇAPALAG : Çapalayan.
ÇAR U NAÇAR : Çaresiz, ister istemez.
ÇARPINMAK : Çarpmak, vurmak; (mec.) hayıflanmak
ÇEPEKİ : Eyri, kıvrık.
ÇEPEL : Kirli, pis, mundar.
ÇERİ : Asker.
ÇETİK : Kedi.
ÇİRAĞ : Işık, mum, kandil, çıra.
ÇİĞİN : Omuz.
ÇOLUK : Ev halkı.
ÇORLU : Hastalıklı.
ÇÖLMEK : Yemek pişirmek için kullanılan toprak tencere.
(Çömlek)
ÇUKUL : Atlara giydirilen zırhlı örtü.
(Çukal, çokal, çukar)
ÇUKULLU : Zırhlı süvari.

- D -

- DAD (Tat)** : Tat, lezzet.
DARTMAK : Çekmek, ganimet elde etmek.
DED (Derd) : Keder, üzüntü.
DEGME : Her yeten kişi, kimse, her türlü.
DEHU (Dahi) : De, da edadı.
DEK : Kadar,.....denli; ne deklü: her ne kadar.
DEK : Tek
DELU (Deli) : Kahraman, yiğit.
DEM : Vakit, zaman.
DENER : Bir cins balta.
DENG (Denk) : Yarı.
DENLU, : Bir türlü, bir çeşit.
DENLİ
DENMEK : Vurmak.
DEPERTMEK : Yerinden oynatmak.
(Tepretmek)
DEPİŞMEK : Vurulmak, elleşmek.
DERİLMEK, : Toplanmak.
DİRİLMEK
DEVAZDA : On iki (Farsça).
(Devazdeh)
DE'Vİ (Davâ) : İddia.
DE'VACI : İddia sahibi.
(Davâcı)
DEVŞİRMEK : Toplamak.
DİLEKÇE : İsteğe uygun, istenildiği biçimde.
DİRİLMEK : Yaşamak, ömür sürmek; toplanmak.
DİRLÜG (Dirlik) : Yaşayış, ömür.
DOMROV : Telli bir musikisi aleti.
DON : Elbise.
DONANMAK : Giyinmek.
DOV : Kaç!
DÖLENGİÇ : Çaylak cinsinden alıcı kuş.
DÖREMEK, : Dolaşmak, dolaşıp durmak.
DÖRMEK

DÖVLET (Devlet)	: Talih, baht.
DÖLETLİ (Devletli)	: Talihli.
DÖVRAN (Devran)	: Devirler.
DÜĞÜR	: Dünür, görücü.
DÜN	: Gece.
DÜZMEK	: Düzeltmek.
DÜŞ	: Rüya.

- E -

EBLEH	: Akılsız, budala, ahmak, bön.
EDİK	: Çizme.
EGREK	: Su toplanan yer; Sürü hayvanlarının dinlendiği gölgelik.
EHİ (Ahi)	: Kardeş; kahraman sınıfından asil; cömert kimse.
EKTİLÜK	: Tohumun ekilme zamanı.
EM (em-sem)	: İlâç, derman.
ENE (Ebe)	: Geveze, çok konuşan.
ENİK	: Küçük.
ERGEN	: Büyümüş, evlenme vakti gelmiş kişi.
ERTE (İrte)	: Bir sonraki gün, yarın.
ERTEKİ	: Yarınki, bir sonraki güne.
ESEN	: Sağ, selâmet.
ESİRGENCİ	: Esirgenen, korumaya muhtaç, koruyucu, acıyan.
ESRİK	: Azgın.
ESRİMEK	: Sarhoş olmak.
EŞ	: Dost, yoldaş.
ETMEK	: Ekmek.
EVERMEK (Avlamak)	: Çevresini kuşatmak, çevrelemek.
EYAL (Ayâl)	: Eş, zevce.
EYİM	: Şey anlamında.
EYVET	: Cinsiyet organı.
EYÜCİK	: Acelecî.
EYÜMEK	: Bkn. İyemek.

EYYAR : Bkn. Ayyar.

- F -

FÖVT (Fevt) : Kaçırma, elden çıkarma.

- G -

GAB	: Kabuk.
GARABAŞ	: Akılsız., kaba kişi.
GABMAK (Kapmak)	: Kapamak, örtmek.
GAÇAN (Haçan)	: Ne zaman.
GAGIMAK (Kakinmak)	: Öfkelenmek, kızmak, azarlamak.
GAGITMAK (Kakıtmak)	: Kızdırmak, öfkelenmek.
GALB (Kalp)	: Kalp, sahte.
GALGAN (Kalkan)	: Siper, kalkan.
GALMAG (Kalmak)	: Olduğu yerde kalmak, arkada kalmak, geriye kalmak.
GANDA	: Nerede.
GANGİ	: Hangisi.
GANDIRMAK (Kandırmak)	: Susuzluğunu gidermek.
GARADÜZEN (Karadüzen)	: Düzensiz, gelişigüzel iş; eski düzen; küçük tanbur.
GARAĞU, GARAĞI	: Kör.
GARAMAK	: Bakmak, gözlemek.
GARANU (Karanu)	: Karanlık.
GARASINA	: Ardınca.
GARDAŞ OKUŞMAK (Kardaş okuşmak)	: Bir birini kardeş saymak.
GARI (Karı)	: Yaşlı kadın.

GARAVAŞ (Karavaş)	: Cariye, hizmetçi.
GARA YER (Kara yer)	: Mezar, gömüt.
GARIMAG (Karımak)	: Yaşlanmak, ihtiyarlamak.
GAŞ (Kaş)	: Eyerin ve semerin önünde ve ardında olan yükseklik; kaşağı.
GATI (Katı)	: Sert, şiddetli.
GATIK (Katık)	: Ekmekle beraber yenilen şey.
GAŞANMAK	: Coşmak.
GAŞIG	: Güçlü, amansız.
GAVIL (Kavil-kavl)	: Anlaşma, söz, lâkırdı.
GAY	: Yağmur, sağnak, bora; yaz yağmuru; yağmurdan sonra sene şiddetli yel.
GAYINATA (Kaynata)	: Kayınpeder.
GAYRAMAG	: Kaygılanmak; (burada) Pişman olmak.
GAYRAMAZ	: Tasasız, kaygısız.
GEDEM (Kadem)	: Ayak, adım, uğur, talih.
GEDÜK (Gedik)	: Geçit.
GEHR (Kahr)	: Zorlama, mahvolma, yok olma.
GELT, GELP (Kalp)	: Sahte, sahtekâr, iki yüzlü.
GELTABAN (Kaltaban)	: Namussuz, yalancı, şaklaban, pezevenk.
GEM (Kem)	: Kötü, fena, az, noksan.
GEMİ	: Sal, kayık.
GEN	: Geniş.
GENİ (Gani)	: Zengin, varlıklı.
GERE (Kara)	: Kötü.
GERG OLMAK (Gark olmak)	: Suya batmak, boğulmak.
GESSAP	: Kasap.
GETÜRMEK	: Nakletmek; rivayet etmek; Tercüme etmek.

GEYD (Kayd)	: Bağlama; Geyidli; Kayıtlı.
GEYESİ	: Elbise.
GEZ	: Çatal.
GİĞİRMAK (Kığırmak)	: Davet etmek, çağırarak.
GINMAK	: Kapamak, göz kırmak, örtmek.
GIPA KOYMAK	: Göz kırmak.
GIRAI (Kırağı)	: Soğuk ve ayaz havalarda donmuş halde yağın veya yağdıktan sonra donan çiy.
GIRAV	: Kırpım.
GIRIG (Kırık)	: Döküntü; bir çeşit kılçıksız başaklı buğday.
GISRAĞ (Kısarak)	: Kısır genç dişi at.
GISSA	: Kısa.
GIYU	: Ses, hay-kuy.
GIZ OĞLAN	: Kız çocuğu.
GIZLIG (Kızlık)	: Kıtlik; pahallık.
GIZMAK	: Kızarmak.
GIÇİMEK	: Kaşınmak.
GİL	: Kil, çamur, balçık.
GİLE (Kile)	: Eski bir ağırlık ölçüsü.
GİSSE (Kıssa)	: Hikâye.
GİSSEHON (Kıssahan)	: Hikâye anlatıcı.
GOCA	: Yaşlı ihtiyar,
GOCALIK	: Yaşlılık, ihtiyarlık.
GODUG (Koduk)	: Sıpa.
GOL SALMAK (Kol salmak)	: El sallamak, el ile işaret yapmak.
GONAG (Konak)	: Misafir.
GOPMAG (Kopmak)	: Ayağa kalkmak, fırlamak, kalkmak, koşmak.
GOPUZ (Kopuz)	: Saza benzer, telleri at kılından yapılmış musiki aleti.
GORUG (Koruk)	: Ekşi, olmamış üzüm.

GOŞMAG : Koşmak, yürümek.
(Koşmak)
GOŞUN : Arabaya, pulluğa koşulacak hayvan.
TANASI
(Koşun Danası)
GOYMAK : Bırakmak, terketmek.
(Koymak, komak)
GOYULMAK : Konmak, konulmak.
(Koyulmak)
GÖKÇEK : Güzel, sevimli, hoş.
GÖN : Deri.
GÖRKLÜ : Güzel, temiz, iyi, çekici, gösterişli.
GÖVHER : Cevher.
(Gevher)
GÖY : Gök, sema.
GÖYMEK : Beklemek.
GÖYNEK : Yanmak.
(Göyünmek)
GU : Dedikodu.
GUÇMAK : Kucaklamak, sarmak.
GUGAR : Kırar.
GULAM : Delikanlı, erkek köle.
GULUN : Tay.
GUŞLUĞ : Bkn. Kuşluk.
GUTLU (Kutlu) : Uğurlu, mübarek.
GUTSUZ : Uğursuz, talihsiz.
(Kutsuz)
GUZ : Oğuz kavmi.
GÜC İLE : Zorla.
GÜLBENG : Eskiden dinî muhitlerde hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilahi veya dua.
(Gül-bâng)
GÜLENÇLÜ : Gülenç yüzlü, güler yüzlü.
GÜN : Güneş, gün, talih, baht.
GÜNLÜK : Gölgecik, çadır.
GÜR : Bol, sık, kesif, yoğun.
GÜSSÜ : Tasa, keder.
(Gussa)

GÜVENMEK : Bel bağlamak, itimat etmek, sevinmek, övünmek.
GÜYEGÜ : Damat.
(Güveyi)

- Ğ -

ĞAMMAZ : İftira eden, münâfık.
(Gammaz)
ĞAYET : Oldukça, çok.
(Gayet)
ĞENİ (gani) : Varlıklı, zengin.

- H -

HALDAŞ : Aynı halde olanlar, arkadaş.
HAMAN : Hemen; harman; güç kuvvet.
HAS : İyi, güzel, asil.
HASAR (Hisar) : Kale.
HAYGURMAG : Çağırmak, seslenmek.
(Haykırmak)
HEDİM : Hizmetçi.
(Hadim)
HELİK : Ufak taş parçası.
HELLAÇ : Hallaç, pamuk atıcı.
HELVET : Yalnız kalma, tenhaya çekilme.
(Halvet)
HEMNİŞİN : Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.
(Hem-nişîn)
HERE : Biri.
HEZAR : Bin, pek çok.
HOR : Alçak.
HORATA : Şakacı, zarif kimse
HOY (Huy) : Huy.
HOYRAT : Kaba, saba, eli bir işe yakışmayan.
(Horyat)
HULG (Hulk) : Ahlâk.
HÜR KÜRME : Hor görme.

- İ -

İÇ EDİĞİ : Mest.

İGRAR (İkrar)	: Tasdik, söz verme.
İL	: El.
İLETMEK	: Götürmek, yerine ulaştırmak.
İLLET	: Dert, hastalık.
İLMEK	: Dokunmak, geçmek, ilişmek, tukulmak, takılmak.
İN	: İn, yuva, hayvanların barındığı oyuk.
İNEN	: Çok.
İNAYET	: Yardım, iyilik.
İNTİZAR	: Beklemek.
İRADET	: İrâde dileme, gönül isteği.
İRGİRMEK (İrürmek)	: Ulaştırmak, eriştirmek
İRİŞMEK (Erişmek)	: Uğraşmak, sataşmak, münâkaşa etmek, dalaşmak.
İS	: His.
İSS	: Sahip.
İSSİ	: Sıcak.
İYEMEK, EYÜMEK, İVMEK	: Acele etmek.
İYEYEN	: Acele eden.
İYVEDİ	: Acele.

- K -

KAHAL (Kehel)	: Tenbel.
KEBİN	: Evlenme, nikâh.
KEL	: Kel, Çirkin.
KELP	: Köpek.
KELECİ	: Söz, lâf, lâkırdı.
KENDÖZÜ	: Kendisi.
KENDÜYİ	: Kendisini.
KENEZ	: Ters, hasis adam.
KERK, KERKİ	: Tarlayı dinlendirme, nadas.
KERKİNMEK	: Sapık amaçla birbirinin arkasına deymek, sürtünmek.
KES	: Şahıs, adam, kimse (bir kes-bir kimse).

KEŞİR (keşür)	: Havuç.
KETE	: Külde pişmiş çörek, şekerli çörek.
KEY	: Lâyık, uygun yerinde; çok, pekçok.
KİN	: İşkence, felâket, eziyet.
KİÇİ BAYRAM	: Ramazan bayramı.
KİRİMEK	: İnat etmek.
KONAG	: Misafir
KOSA	: Köse.
KÖÇEN (Göcen)	: Sansar, kokarca cinsinden kediye benzer bir hayvan.
KÖÇEN	: Göç eden.
KÖMME	: Bir cins ekmek.
KÖNLEK	: Gömlek.
KÖSEĞİ	: Ocak karıştırmakta kullanılan ucu yanmış odun.
KÖŞEK	: Deve yavrusu.
KÖTÜRÜ	: Tenbel.
KÖYMEK	: Beklemek, gözlemek.
KÖZ	: Geçmiş kor ateş.
KÜF	: Küf.
KUŞLUK	: Sabah ile öğlen arasındaki vakit.
KÜNDE	: Doğan kuşunun ayaklarına bağlanan kayış, bukağı.
KÜREŞ	: Güreş.
KÜSÜKLÜ (Küsülü-Küslü)	: Küskün, küsmüş, gücenmiş.
KÜT OLMAK	: Felç olmak, kötürüm olmak.

- L -

LACEREM	: Şüphesiz.
LAĞ	: Şaka.
LEN	: Fahişe, ahlâksız.
LET	: Topuz, gürz; dayak, kötek.
LUT	: Yemek.

- M -

MARAT	: Mart ayı.
MARTA	: Mart ayı.

MEGER	: Belki.
MEHR	: Eskiden evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli.
MELUL (Melûl)	: Usanmış, bıkmış bezmiş.
MELÜLLÜĞ (Melûlluk)	: Bikkınlık, bezginlik, mahzunluk.
MENSUR	: Meşhur sufî Hallac-ı Mansur.
MİGRAS	: Makas.
MİYANCI	: Aracı, komisyoncu.
MUDARA (Müdârâ)	: Yüze gülme, riyâkarlık etme, gönül alma, hoş geçinme.
MUTRİB	: Çalgıcı.
MÜFT	: Bedava, beleş, parasız.
MÜHENNET (Muhannes)	: Korkak, alçak, nâmert, karı gibi erkek, kahbe.
MÜRÜVVET	: Yiğitlik, cömertlik, insanlık.
MÜSTEDAM	: Devamlı, daim.
MÜZEVVİR	: Arabozucu, iftira eden.

- N -

NAKES	: Cimri.
NEGD (Nakd)	: Peşin Para.
NEHS (Nahs)	: Uğursuzluk.
NERDÜBAN	: Merdiven.
NEFES	: Can, hayat, cevher; Benlik.
NESNE	: Şey, nesne; bir şey, hiç bir şey.

- O -

OD	: Ateş.
OĞLAN	: Çocuk, erkek çocuk.
OĞRAĞ	: Orak.
OG	: Ok.
OGRI	: Hırsız.
OĞUL	: Kız-erkek, evlât.
OGUMAG (Okumak)	: Çağırmak, davet etmek.
OGUŞMAG	: Bkn. Gardaş Okuşmak.

OKŞAMAK	: Benzemek.
ONMAG	: İyileşmek, şifa bulmak.
OPA	: Oba, yurt, kabile.
ORDU	: Ordu, tayfa.
OPMAK (Obmak)	: Toprağın kayması, çökmesi.
ORĞAN	: Urgan.
OYUG	: Hayvanların yaşadığı in, oyuk.

- Ö -

ÖDENÇ	: Ödünç.
ÖĞ (Ök)	: Akıl, hatır, zihin.
ÖGDÜL	: Ödül, mükâfat.
ÖGMEK	: Öyrenmek, akıllanmak.
ÖLCEM	: Ölçü, kıymet.
ÖNDİN	: Önce, evvel.
ÖNEKİ (Önegü)	: İnatçı.
ÖNELMEK	: Sağalmak, düzelmek.
ÖNERMEK	: Geçmek, ileri geçmek; sağalmak, düzelmek.
ÖNMEK	: Beklemek, karşısına çıkmak.
ÖR (Ur)	: Ecdat, tayfa el.
ÖRMEK	: Artmak.
ÖVRET	: Avrat, karı, kadın.
ÖYGENMEK (Öykünmek)	: Taklit etmek, özenmek, taklide çalışmak.
ÖYKE	: Öfke.
ÖYLED	: Bulaşıcı, öldürücü hastalık.
ÖYNEN (Öyn)	: Öyün, belli zamanlarda yenen yemek, öylen yemeği.

- P -

PA	: Ayak.
PALAN	: Semer.
PARSİ	: Farisî, farsça.
PASİBAN (Pâsbân)	: Gece bekçisi.

PAYIDAR	: Daimi, devamlı.
PAZLAMAC (Bazlamac)	: Kalın açılmış yufka ekmeği, küçük saç pidesi.
PENÇ	: Beş (Farsça).
PERK (Berk)	: Sıkı, sağlam, muhkem.
PIRLİK	: İhtiyarlık.
PİŞE	: Sütle yoğrulmuş hamuru yağda kızartarak yapılan bir çeşit yiyecek.
PUŞT (Poşt)	: Arka.
PUZAMAG (Buzalamak)	: İneğin yavrulaması.

- R -

RAZZ	: Sır, gizlenen şey.
REVİŞ	: Gidiş, yürüyüş, üslûp, tutum, yol.
RUSPİ	: Orospu, fahişe.

- S -

SAGALI GABA	: Sakalı büyük. (Kaba sakal)
SAGAR (Sakar)	: Atın alındaki beyazlık; Uğursuz eşek, at.
SAGINMAK (Sakinmak)	: Çekinmek, korumak, esirgemek, muhafaza etmek.
SAĞ	: İnek yağı; akıl, muhakeme.
SAĞIŞ (Sayış)	: Sayı, Soru günü, mahşer günü, kıyamet.
SAĞIR	: Yetim.
SALÂ	: Cenâzeye çağırmak için minârelerde okunan salâvat.
SALACA	: Sedye, tabut.
SAN	: Emel, arzu; tahmin.
SANMAK	: İstemek, dilemek; düşünmek.
SANI	: Fikir, düşünce, dilek, tasavvur, sır.
SAPMAK	: Yol değiştirmek.
SAPRADMAK	: Abuk sabuk söylemek, hezeyan savurmak.
SASILIG	: Müslümanların haram diye yemedikleri şeyler.
SATU BAZAR	: Alış veriş.

SAYRULIK	: Hastalık.
SEGİRTMEK	: Koşmak, yürümek, koşturmak.
SEHİL (Sehl)	: Hafif, kolay.
SEKİL	: Seken, sıçrayan.
SELATINLAR (Selâtîn)	: Sultanlar.
SELİTE	: Hayasız kadın.
SEM (Em-Sem)	: İlâç.
SEMER (Semere)	: Fayda, verim; Netice; meyve.
SER	: Baş.
SEYİD (Seyyid)	: Efendi, bey; ağa; ileri gelen, baş; Hz. Hüseyin soyundan gelenler.
SIĞAMAK	: Yoğurmak, doğrultmak.
SINAMAK	: Denemek, tecrübe etmek.
SINDI	: Makas.
SIZI	: Çıban, yara.
SİDG (Sıdk)	: Doğruluk iyi niyet.
SİMİZ (Semiz)	: Yağlı, şişman.
SİNİREMEK	: Siniye, boş kaba doldurmak.
SİTARE	: Yıldız.
SOĞMAK	: Sançmak.
SORUŞMAK	: Emişmek, birbirini emerek öpüşmek.
SORUTMAK	: Somurtmak.
SOYUNMAK (Söyünmek)	: Sönmek.
SUBAŞI	: Zabıta memuru.
SUM	: Bkn. Sumum.
SUD	: Fayda, hayır.
SUMUN (Somun)	: Fırında pişmiş, mayalı kabarık buğday ekmeği.
SUNMAK	: Uzatmak, uzanmak.
SUNU	: Siyah kimyon.
SÜCİ	: İçki, şarap.
SÜGLÜ	: Kebap şişi, üzerinde koyun veya kuzu geçirilerek kızartılan ağaç şiş.

SÜR : Kemik, ilik.
SÜRMEK : Katmak, ilâve etmek.
SÜRÜLEN : Sürgün edilen.
SÜZÜGÜN ARI : Soka arı.
(Süsegen arı)

- Ş -

ŞADILUG : Sevinçlilik, neşeli olma.
(Şâdlık)
ŞERLÜ : Şehirli.
ŞERİET : Allah'ın emri; dinî kaideler.
(Şeriat)
ŞİVEN : Matem, yas.
ŞORBA : Çorba.

- T -

TABANCA : Sille, tokat, şamar.
TALİB : İsteyen, istekli, öğrenci.
TAMA TAMA : Damlaya damlaya.
TAMAG : Damak, boğaz.
(Tamak)
TAMMAK : Damla damla akmak, damlamak.
TAMU : Cehennem.
TAN : Hayret, şaşma, şaşıрма.
TANLAMAK : Şaşırmak, hayrette kalmak.
TANA : Dana.
TANI VAR : İhtiyacı var.
TANIG : Tanık, şahid.
TANIŞ OLMAK : Aşinalık kurmak.
TANIŞMAK : Danışmak.
TANIŞMEND : Bilgin, bilgili, asistan.
(Danışmend)
TANLAMAG : Hayret etmek, şaşmak, şaşırmak.
TAP (Tab) : Yetişir kâfi.
TAPMAK : Bulmak.
TAPU : Hizmet, görev.
TAR : Dar, sıkı.

TARHUN : Yaprakları baharat olarak ve tıpta kullanılan kokulu bitki.
TARTINMAK : Çekinmek, esirgemek.
TAŞ : Taşra, dış, haricî.
TAVLI : Tavlanmış toprak.
TAVUL : Davul.
TAZ (Daz) : Kel, saçsız.
TEAM (Taâm) : Yemek, aş.
TEKLET : Tek binek hayvanı.
TEME (Tama) : Aç gözlülük.
TERGİTMEK : Terketmek.
TEŞVİŞ : Ürkütme.
TIŞRA : Bayır, çok.
TİMAR : Yara bakımı.
TOBALAG : Yumru kökleri olan yabanî bitki, yermiski,
(Topalak) havlican.
TOLAMÇA : Dolana, dolana eyri büyürü.
TON (Don) : Elbise.
TOP : Büsbütün.
TOP YOK : Hiç yok.
TORLAG : Küçük bir kuş cinsi.
(Torlak)
TOLU (Dolu) : İçkiyle doldurulmuş kadeh, sağrak.
TORLUK : Kıl çadır.
DOVDAG : Dudak.
TOY : Şenlik, ziyafet, düğün; parlak, güzel, tüysüz oğlan.
TOYGIR : Çayır kuşu.
(Toygar)
TOYNAĞ : At, eşek gibi hayvanların tırnağı.
(Toynak)
TULGUĞ : Tulum.
TURI (Duru) : At cinsi.
TUR : Yuva mesken.
TURUŞ : Duruş, durma.
TUŞ EYLEMEK : Rast getirmek, karşı karşıya getirmek, müptelâ kılmak, uğratmak.

TUTMAÇ	: Yoğurtlu erişte yemeği (çorbası).
TÜRK	: Köylü.
TÜTÜN	: Duman.
TÜY	: İç, içeri.

- U -

UÇMAK	: Cennet.
UD	: Haya, edep, utanma.
UDMAK	: Yenmek, kazanmak.
(Utmak, ütmek)	
UĞRAMAK	: Hastalığa tutulmak, tesadüf etmek, rastlamak; Uzaklaşmak; Üstüne varmak.
UĞUR	: Hayır, kut.
ULU BAYRAMI	: Kurban bayramı.
ULAŞMAG	: Dolaşmak, rast gelmek, sataşmak, birleşmek.
ULUMAK,	: Çürümek; ezilmek, kokmak.
ULMAK	
ULUS	: Halk, kavim, millet.
UMAC	: Ağaç kütüğü, tomruk.
(Omca)	
UMIZ	: Ümid.
UMMAK	: Beklemek.
UR	: Asıl-nesil.
URAN	: Oran, nisbet.
URCA	: Çit, avlu duvarı.
URMAK	: Vurmak.
URUN (Orun)	: Makam, mevki, menzil, yer.
US	: Akıl.
USAN	: Tembel, isteksiz, gafil.
USLU	: Akıllı.
USATMAK	: Yormak.
UŞ	: İşte, şimdi.
UŞTA (Üşte)	: İşte, aha...
UYAN	: Dizgin, gem, yular.
UYANLANMIŞ	: Yularlanmış.
UYMAK	: Sataşmak, çatmak.
UZUN AYAKLI	: Binek ve koşum atı.

- Ü -

ÜLKER	: Kasım ayı ortalarında olan fırtına; Süreyya yıldızı.
ÜN	: Ses, nida.
ÜRMEK	: Havlamak.
ÜŞMEK	: Üşüşmek, yığılmak, kıvrılmak.
ÜYÜDMEK	: Uyumak.
(Üyitmek)	
ÜZMEK	: Koparmak, ayırmak, kopacak duruma getirmek.

- V -

VARLI	: Varlıklı, zengin.
--------------	---------------------

- Y -

YABAN	: Çöl, sahra, ıssız kır, ova.
YABANA	: Dikkate almamak, hiçe saymak, değer vermemek.
ATMAK	
YAD	: Yabancı.
YAĞI	: Düşman.
YAĞIR	: Sırtı yaralı hayvan; hayvanların sırtında çıkan yara.
YALAK	: Hayvanların içinden yemek yediği, taş, ağaç çanak kap.
YALIN	: Acık, çıplak.
YALINCIK	: Dilenci, çıplak, yoksul, muhtaç.
(Yalincak)	
YAKIŞMAK	: Yaklaşmak, meyletmek.
YANCIG	: Torba, kese.
YANCIG ET	: Etin but kısmı.
YANGU	: Yankı.
YANŞAG	: Boşboğaz, geveze.
YAPINCAG	: Soğuktan korunmak için atın üzerine örtülen kebe; Yamçı, çoban yağmurluğu.
(Yapincak)	
YAPIŞ	: Güleş, kurşak, kuşak.
YAR	: Uçurum.
YARAG	: Hazırlık.
(Yarak)	
YARAMAZ	: Kötü, yararsız, boş, zararlı.

YARBUZ	: Bir nâne türü.
(Yarpuz)	
YARĞILAMAK	: Bağışlamak, hediye vermek.
YARICI	: Yardımcı.
YATLU	: Kötü, tenbel.
YATLULUG	: Kötülük, tenbellik.
YAV	: Acıklı, kötü.
YAVI	: Kayıp, (Yavi var, kaybol).
YAVAŞ	: Doğru, ciddî.
YAVU	: Kaybolmak, yitirmek.
KILMAK	
YAVUG	: Yakın, yakın kimse.
YAVUGLAMAK	: Kaybetmek, yitirmek.
(Yavi kıymak)	
YAVUZ	: Kötü, kötü kişi.
YAY	: Yaz mevsimi.
YAYINMAK	: Uzaklaşmak.
YAZMAK	: Çizmek, resim yapmak.
YED	: Yedek.
YEDMEK	: Çekip götürmek.
YEG	: Daha iyi, üstün.
YEGİN, YİĞİN	: Üstün, baskın, kuvvetli.
YELİMLÜ	: Yapışkanlı, tutkallı, zamklı.
YELEG (Yelek)	: Kuşların kanatlarındaki uzun tüy; oka takılan tüy, ok tüyü.
YELEGEN	: Hızlı koşan at.
(Yilegen)	
YELEKLEMEK	: Şişmek, kendinden geçmek.
YELPERMEK	: Esmek, havalanmak.
YEN	: Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı, kolçak.
YENDEK	: Süreli, daima, hep, mutlaka.
YENİLE	: Yenice.
YEY	: Ye (yemekten emir).
YEYİNİ (Yeyin)	: Hafif.
YILDIRAYIG	: Parlak.
(Yıldırayık)	
YIPRAĞ.	Yaygın.

YIRAMAK	: Uzaklaşmak, ayrılmak, uzamak.
(Iramak)	
YIRLAMAK	: Şarkı söylemek.
(Irlamak)	
YIYLAŞMAK	: Koklaşmak.
(Yiyleşmek)	
YİLİKMEK	: Yel gibi koşmak.
(Yelikmek)	
YOĞUN	: Kalın, kaba
YOLİĞ	: Kendini kurban eden; yoksul, tarikat mensubu.
YOGUŞ	: Güçlük.
(Yokuş)	
YOĞUN	: Kendini kurban eden; yoksul, tarikat mensubu.
YONMAK	: Yontmak, tıraş etmek.
YORGA	: Rahvan.
YÖNELİK	: Eyrilik, meyil.
YULAMAK	: Yedeklemek, çekip götürmek.
YUM	: Baht, uğur, hayır, dua.
(Yom)	
YUMAK,	: Yıkamak.
YUVMAK	
YUMİŞ	: İş, kulluk, hizmet.
YUMRU	: Şişlik, ur.
YUMUŞ	: Hizmetçi. Azrail (mecazen).
OĞLANI	
YUND	: Kısarak.
YUNLI	: Zayıf, ferasetsiz.
YURT	: Oturulan yer, mesken, memleket.
YUVUGLU	: Nişanlı, adaklı, namzet.
YÜGREG	: Yürük, hızlı giden, çok koşan.
(Yügrüg)	
YÜGÜRMEK	: Koşmak, hızlı gitmek.
YÜRÜGEN	: Hızlı yürüyen.
YÜDMEK	: Kazanmak.
(Udmak)	
YÜZLÜ	: Utanan.
YÜZİ SUYU	: Ar, namus, şeref, haysiyet, itibar; güzellik, letafet
YÜZSÜZ	: Utanmaz.
YÜZÜLMEK	: Kesilmek, yorulmak.

- ZAVAL (Zevâl)** : Sona erme, ortadan kalkma, son.
ZIRVA : Saçma sapan söz.
ZAR ETMEK : Sesle ağlamak, inlemek.
ZEBUN : Zayıf, güçsüz âciz.